

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

TAAL, RECHT EN GERECHT

*Rede uitgesproken door de Procureur-Generaal Victor Van Honsté
op de plechtige openingszitting van het Hof van Beroep te Brussel
op 1 september 1978*

1. «Je ne vous apprendrai rien en vous disant qu'il n'est pas toujours facile de comprendre un exploit d'huissier (...). Il faut presque toujours une grande attention pour en bien pénétrer le sens. Cela est vrai des hommes de loi (...). Cela est encore plus vrai du simple justiciable.»

Aldus luidde de ietwat eufemistisch klinkende aanhef van de rede die procureur-generaal Alexis Callier, nu zeventig jaar geleden, uitsprak op de plechtige openingszitting van het Hof van Beroep te Gent¹.

De titel, «La clarté des actes judiciaires», en de stof van zijn betoog waren hem ingegeven door een artikel van een Parijse advocaat genaamd Bréal, waarin deze felle kritiek had uitgebracht op de verstaanbaarheid van exploten en andere officiële bescheiden die in Frankrijk werden gebezigd in de rechtsgang.

De auteur van dit artikel had trouwens in zekere mate gehoor gekregen, aangezien een van overheidswegen aangestelde commissie was belast met het opmaken van een aantal nieuwe, duidelijker geachte modelformules en het gebruik daarvan vervolgens was aanbevolen in een circulaire van de toenmalige minister van Justitie, Aristide Briand, die wereldfaam verwierf, evenwel om andere redenen.

2. Gezien in een historisch perspectief leent de rede van procureur-generaal Callier zich tot enkele korte kanttekeningen.

Vooreerst zal het vanuit een sociaal-culturele gezichtshoek niet onbetekenend zijn voor een historicus

dat, toen de spreker zei «que la justice qui s'adresse au peuple ne parle pas la langue que le peuple parle et entend»², hij daarmee slechts een passus uit het artikel van mr. Bréal citeerde doch geenszins doelde op sommige toentertijd knellende aspecten van de rechtsbedeling op taalgebied in eigen land waaraan overigens met stilzwijgen werd voorbijgegaan.

Al had de heer Callier een goedkeurend oordeel over de bedoelingen van Bréal, toch drukte hij zijn scepticisme uit, in termen die ook in het teken des tijds staan, over de uiteindelijke haalbaarheid en doeltreffendheid van de maatregelen die Bréal voorstond.

«Me Bréal», zo schreef hij³, «voudrait que le justiciable attrait en justice, comprit les actes qui le touchent. N'est-ce pas une utopie ? Le droit est trop complexe pour être mis à la portée de tous» (...). «Toute justice réglée suppose une science juridique, et toute science est l'apanage d'une minorité, d'une petite, très petite minorité comme toute science a aussi sa terminologie spéciale, peu compréhensible pour les profanes.» En verder nog : «Quelque intérêt qu'il y ait à rendre les actes judiciaires aussi clairs que possible, il faudra toujours que la grande majorité des assignés aient recours, pour se défendre, à l'assistance d'un homme de loi» (...). «Il faut donc approuver, encourager les efforts qui tendent à simplifier la langue de la procédure, mais sans attendre de la réforme tout l'effet que d'aucuns espèrent en obtenir. Tâchons qu'il y ait moins d'ignorants, cela vaudra sans doute mieux encore comme résultat pratique.»

¹ ALEXIS CALLIER, *La clarté des actes judiciaires*, rede uitgesproken op de plechtige openingszitting van het hof van beroep te Gent op 1 oktober 1908, Librairie Générale A. Hoste, Gent.

² *Id.*, p. 8

³ *Id.*, p. 13-15.

Een laatste opmerking. De genoemde openingsrede beslaat dertien bladzijden van klein formaat, met ruim gespatieerde en groot gedrukte tekst. Het was voorwaar een gezegende tijd voor de steller van de wettelijk opgelegde rede, evenzeer trouwens als voor zijn verplichte toehoorders. Al strekte beknoptheid op dit gebied toen weliswaar tot regel, toch mag men ook stellen dat zij daarenboven de betrekkelijke, vooral academische belangstelling verraaft die in die tijd bestond voor een vraagstuk dat vandaag de dag een belangrijk onderdeel vormt van wat men de communicatieproblematiek heet.

3. Wij schreven toen immers 1908. Het was, om professor Storme na te zeggen, de tijd dat hoe wereldvreemd de rechter bij de man in de straat ook overkwam, deze laatste het taboe dat hing over de rechter en over het gerechtelijk apparaat in het algemeen, nog niet had durven lichten⁴.

Doch naarmate onze samenleving steeds meer gecompliceerd en steeds minder overzichtelijk is geworden, is bij de burger de behoefte aan inspraak en medezeggenschap gegroeid. Tegenzin voor gezagsargumenten heeft hem bewuster doen nadenken en oordelen over de onderscheidene overheidsfuncties⁵.

De relativisering van de gevestigde waarden, de soms stelselmatig aangekweekte maar niet steeds ongegronde twijfel aan de effectiviteit van het gezag, de roep naar openheid en informatie zijn zoveel verschijnselen van een evolutie die evenzeer de rechtsvorming en de rechtstoepassing raakt.

Vandaar de stoornissen in de contactzone tussen justitieel apparaat en rechtzoekenden welke het huidige maatschappijbeeld kenmerken.

Vandaar ook een verlaagde waardering voor het recht als maatschappelijke kracht en ideële waarde en een verbrede bekommerning over de kloof tussen de wereld waar recht wordt gesproken en de justitiabelen⁶.

4. Aldus kwam steeds meer de «humanisering» van recht en gerecht aan de orde. Een begrip dat van een rijke inhoud wordt voorzien⁷, een woord waaraan een

⁴ M. STORME, «Taak en opleiding van de magistratuur — Randbedingen bij een colloquium», T.P.R., 1973, 293-294, nrs. 2-3.

⁵ Zie desaaangaande de rede uitgesproken op 22 juni 1973 door prof. mr. VAN DER HOEVEN op de 99e Algemene Vergadering van de Nederlandse Juristenvereniging, in N.J.B., 1973, 807-819.

⁶ Zie o.m. P.J.A. TER HOEVEN, «Het maatschappijbeeld van een justitiebegroting», *Delikt en Delinkwent*, 1970-71, 27 e.v.; M. STORME, «De achterkant van het gerecht», R.W., 1973-74, 449-462; P. VAN EECKHAUT, «Recht in een averechtse maatschappij», R.W., 1970-71, 729-746.

⁷ Het begrip wordt immers gehanteerd bij het behandelen van zeer uiteenlopende problemen zoals de grotere toegankelijkheid van de justitie, de rechtshulp, de informatie en het onthaal van de rechtzoekende, de versnelling van de rechtspleging en van de rechtsbedeling in het algemeen, de recrutering en de opleiding van de magistraten, de communicatiemogelijkheid in de rechtsgang, enz.

De humanisering van het gerecht was o.m. het thema van het eerste internationaal congres voor privaatrechtelijk procesrecht dat ge-

zekere modieusheid niet kan worden ontzegd en dat er soms ten overvloede bij wordt gesleept⁸ maar dat vooral getuigt van de toenemende bezinning over de complexe relatie tussen recht en samenleving.

Dat ten deze bepaaldelijk aandacht wordt besteed aan de taal waarin het recht en het gerecht zich tot de burger richten, is niet verwonderlijk. Onbegrepen regels en beslissingen staan immers het bewust aanvaarden van de uitkomsten der rechtsbedeling in de weg en verscherpen het gevoel van onvrede met de bestaande verhoudingen op het terrein van de gezagsuitoefening⁹.

Ook rechtsbeoefenaars spreken van «de aliënerende werking van een ondoorzichtig gerecht», en van «het onbegrijpelijk vakjargon» van «juristen-magiërs» die «apart staan in de samenleving door hun taal en voorkomen»¹⁰. Het «vermenselijken» van de rechtstaal moet het gerecht dicht bij het volk brengen want er wordt gesteld dat «het recht meer gaat betekenen voor mensen als de jurist zijn geheimtaal doorbreekt naar maatschappelijk begrijpelijke taal»¹¹.

Nu het vraagstuk van de communicatietekorten zulke sociale dimensie heeft gekregen en ingepast wordt in een ruimere maatschappijkritiek, leek mij het hervatten van onze gewone werkzaamheden en meteen de tegenwoordigheid van een talrijke schaar beginnende juristen, een passende gelegenheid om te verwijlen bij deze problematiek waarin taal, recht en gerecht zo innig betrokken zijn.

I. Taal en recht

5. Is het probleem van de rechtstaal actueel, het is alleszins niet nieuw.

houden werd te Gent van 27 augustus tot 4 september 1977 onder de naam «Voor een gerecht met een menselijk gelaat». Voor een verslag over dit congres, zie o.m. R.W., 1977-78, 331-335, en N.J.B., 1977, 1072 e.v.

De bekommerning om de justitie dicht bij de mensen te brengen liep ook als een rode draad doorheen de bespreking van het ontwerp van wet houdende begroting van het Ministerie van Justitie voor het begrotingsjaar 1978 (zie het verslag van senator Lindemans, *Parl. Doc., Senaat*, 5-VI (1977-1978, nr. 2), alsook de *Parlementaire Handelingen* (Senaat, 18 en 19 januari 1978, nr. 20, p. 553-554 en nr. 21, p. 577-578; Kamer, 24 en 25 januari 1978, nr. 28, p. 837-853 en nr. 29, p. 862-871).

⁸ Zie het verslag over bovengenoemd congres in N.J.B., 1977, 1073, eerste kolom, bovenaan.

Voor een discordante opinie over het probleem van de humanisering van het gerecht, zie A. CACHEUX, «Contre l'humanisation de la Justice», *Gazette du Palais*, 1974, 163-164.

⁹ Over het proces van bewustwording van de burger en zijn groeiende behoefte aan duidelijkheid op het gebied van de rechtsbedeling, zie: mr. F.M.J. JANSSEN, «Burgerlijk procesrecht in de stroomversnelling», N.J.B., 1969, 885 e.v.

¹⁰ Zie o.m. M. STORME, *op. cit.*, in noot 6, kol. 451, alsook «Taak en opleiding van de magistratuur — Randbedingen bij een colloquium», T.P.R., 296, alsook «De rechter in onze samenleving (Een colloquium en een confrontatie)», T.P.R., 1976, 615.

¹¹ Zie J. LELIARD, «Het gerecht dicht bij het volk», R.W., 1974-75, 1937-1946; G.P. HOEFNAGELS, *Rituelen ter terechtzitting*, Kluwer, Deventer, 1970, p. 43.

Toen immers in 1539 de Koninklijke Ordonnantie van Villers-Cotterêts het gebruik van de Franse taal in plaats van het Latijn in Frankrijk verplicht stelde «pour tous actes et opérations de justice», gebeurde dit «pour qu'il n'y ait cause de doutes sur l'intelligence des arrêts» en er werd verwacht van die arresten «qu'ils soient faits et écrits si clairement qu'il n'y ait ni puisse avoir ambiguïté ni incertitude ni lieu à demander interprétation»¹².

Te allen tijde was de in het rechtsbedrijf gehanteerde taal een uitverkoren mikpunt zowel voor toneelschrijvers of auteurs die ze over de hekel haalden als voor anderen die, om diverse redenen, het meer bepaald op het gerecht en zijn werking hadden gemunt.

Die polemische benadering schijnt ook heden ten dage dikwijls op de voorgrond te treden; veelal gaat zij gepaard met ongegronde veralgemeningen en minder zorgvuldige kritieken, waaraan een zekere vooringenomenheid niet vreemd is¹³.

Wij dachten dat het nuttig kon zijn én voor een juist inzicht in dit vraagstuk én voor een serenere oordeelsvorming daaromtrent, te trachten het in zijn veelzijdige context te situeren.

Immers niet alleen juristen zijn erbij betrokken. De relatie van taal en taalgebruik tot het rechtsfenomeen belangt evenzeer rechtsfilosofen als rechtssociologen aan, en vanwege taalkundigen wordt er een toememende belangstelling voor betoond.

6. Er is in de eerste plaats de evidente betrokkenheid van de juristen.

Het recht is een techniek die gericht is op ordening, regeling en conflictoplossing in de samenleving. Om juridische realiteit en gelding te verkrijgen moet de ordenende rechtswil van wetgever en uitvoerende macht, over wie de regelgevende activiteit verdeeld is, geuit worden op de rechtens voorgeschreven wijze. Dit vindt plaats via de taal die aldus een essentieel element van de juridische regel wordt. Rechtsvorming en symbolische expressie in woord of teken hangen dus onverbrekkelijk samen. Dat de rechtswet wordt door een taalkundige formule beantwoordt overigens aan de eis der rechtszekerheid¹⁴.

«Law is a profession of words», schreef Melinkhoff¹⁵. Een kernachtige uitspraak die ten volle waarheid wordt door de prominente plaats die de interpretatie in de rechtswetenschap inneemt.

In de wezenlijke stap van abstracte normstelling tot concrete rechtsbedeling komt de taalkeus inderdaad met allerlei interpretatievragen aan de orde. Al mag de taalkundige zin van de woorden nimmer met de juridische worden vereenzelvigd, toch vergt de toepassing van de rechtsregel een kritisch onderzoek van zijn linguïstische formulering, waarbij dan lexicale, morfologische, syntactische en semantische aspecten van de tekst op de voorgrond treden.

Deze problemen die zich voordoen in alle interne rechtsstelsels met een geschreven rechtscultuur, doen zich nog scherper voor in landen zoals het onze, waar verschillende ambtelijke versies van een zelfde wet bestaan. Zij hebben daarenboven een belangrijke plaats ingenomen in de toepassing van het internationaal recht, ten gevolge van de proliferatie van multilaterale eenzijdige of meertalige akten en verdragen¹⁶.

7. Maar ook de *rechtsfilosofie*, in haar autonome benadering van het rechtsfenomeen, heeft een groeiende belangstelling betoond voor het taalverschijnsel. Daarvan getuigen de steeds bredere plaats die rechtswijsgerige handelingen inruimen zowel aan het onderzoek naar de specificiteit van de rechtstaal en naar de vervlochtendheid van taal en recht¹⁷ als aan de wetenschap van de interpretatie, de hermeneutica¹⁸.

Een bezinning op de wijze waarop het recht en de taal zich tot elkaar verhouden, leidt tot de vaststelling dat hoewel het recht weliswaar de taal in zijn dienst neemt om zich te formuleren, de relatie tussen beide er in werkelijkheid een is van afhankelijkheid van het recht tegenover de taal.

Een taalsysteem heeft immers geen behoefte aan het recht om zijn eigen regels te bevestigen, terwijl het recht afhankelijk is van wat de taal vermag aan te bieden, voor zijn inhoud, zijn formulering, zijn schakeringen¹⁹.

¹⁶ Zie o.m. LAZAR FOCSANEANU, «Les langues comme moyen d'expression du droit international», in *Annuaire Français de droit international*, d. XVI, Centre national de la recherche scientifique, Parijs, 1970, p. 256-257, en inzonderheid het merkwaardige werk van prof. dr. JACQUES HERBOTS, *Meertalig rechtswoord, rijkere rechtsvinding*, Story-Scientia, Gent, 1973, 183 p.

¹⁷ Zie de bundel «Le langage du droit», in *Archives de philosophie du droit*, d. XIX, Parijs, Sirey, 1974, p. 1-296; ook J.J. LOEF, «Enkele opmerkingen aangaande de verhouding van taal en recht» in *Speculum Langemeijer* (31 rechtsgeleerde opstellen), Tjeenk Willink, Zwolle, 1973, p. 303-314, inz. 304-305, alsook van dezelfde auteur, *Het recht is de hoeder van de Ander (Een rechtswijsgerige beschouwing vanuit de taal)*, Kluwer-Deventer, 1973, 21 blz.

¹⁸ Zie de bundel «L'interprétation dans le droit», in *Archives de philosophie du droit*, d. XVII, Parijs, Sirey, 1972.

¹⁹ Voor een rechtsfilosofische analyse van de overeenkomsten en verschillen tussen recht en taal als systemen, zie J.J. VAN DER VEN, «Recht spreken (Aantekeningen over recht en taal)», in *Speculum Langemeijer* (zie noot 17), p. 501-516; inzonderheid over de onderlinge betrokkenheid tussen beide stelsels, p. 509-513. Waar de auteur stelt dat «een gegeven taalsysteem zijn eigen regels niet bevestigt met juridische sancties» (p. 510) dient nochtans te worden gewezen op een recente strekking in sommige landen om een nationale taal door dwingende bepalingen en zelfs sancties te «beschermen» tegen uitheemse uitdrukkingen. Zie de Franse wet nr. 75-1349 van 31 december 1975 «relative à l'emploi de la langue française» (J.O., 4 januari 1976, p. 189), de desbetreffende circulaire van 14 maart 1977 (*Recueil Dalloz-Sirey*, 1977, Législation, p. 145) en de

¹² Zie F. BRUNOT, *Histoire de la langue française*, d. III, p. 30-32.

¹³ Zie o.m. H. VAN BOSTRAETEN en A. VAN HAECHT, «Communicatie en besluitvorming in het Belgisch strafrechtsbedelingssysteem», *R.W.*, 1974-75, 1793-1812.

¹⁴ Zie H.J. VAN EIKEMA HOMMES, *De elementaire grondbegrippen der rechtswetenschap*, Kluwer, Deventer, 1972, hoofdstuk V, p. 375-385.

¹⁵ DAVID MELLINKHOFF, *The Language of the Law*, Boston, Little, Brown en Co., 1963, geciteerd door J. LELIARD in «Nederlands of Frans met Vlaamse woorden», *Liber Amicorum H. Bekaert*, Snoeck, Ducaju en zoon, Gent, 1977, p. 177.

«Le mystère du langage du droit n'est-ce pas l'objet par excellence de la philosophie juridique», schrijft Michel Villey. «Tout ce que profèrent les juristes et le législateur se trouve réglé, conditionné, canalisé par le langage. Et ce n'est pas assez dire que le langage est leur instrument, à moins d'ajouter que cet instrument, comme toutes les techniques, le domine. Le langage est une servante-maîtresse»²⁰. Een gedachte die professor Vrij reeds vroeger had uitgedrukt²¹.

8. Naast haar logisch-objectiverende opdracht heeft de taal, als communicatiemiddel, een instrumentale functie welke de aandacht van de *rechtssociologen* trok, die zich in de wetenschappelijke verkaveling van het recht, de studie van het juridisch handelen van wetgever, rechter en jurist ten doel stellen om het aldus dichter bij de sociale realiteit te brengen²².

De gerichtheid van het recht op de maatschappelijke werkelijkheid eist dat zowel bij de bouw van abstracte rechtsregels als in de concretisering daarvan in feitelijke rechtsbedeling, acht wordt gegeven op woordkeus en taalgebruik. Om te voorkomen dat zich verkavelingen in het recht en daardoor ook in het leven van een rechtsgemeenschap gaan vormen, is immers een rijk geschakeerde rechtstaal onontbeerlijk die in voortdurend, innig en soepel contact staat met het leven van die gemeenschap²³.

Die eis van verstaanbaarheid van de taal van recht en wet, in de normgeving evenzeer als in de normtoepassing, treedt nog duidelijker naar voren, nu het ontwerpen en het invoeren van wettelijke regels een overheidsactiviteit is geworden die steeds meer en dieper ingrijpt in de levenssfeer van de burgers²⁴.

9. Er is ten slotte, benevens deze rechtswijsgerige en sociologische aspecten, *het taalkundig aspect* van de problematiek; het meest fundamentele wellicht, want vraagstukken die de rechtstaal betreffen zijn primair taalvraagstukken.

En dit niet alleen wegens de afhankelijkheidsverhouding van het recht als systeem tegenover het taalsysteem waarop hierboven reeds werd geattendeerd, doch tevens omdat taalverfijning tot rechtsverfijning leidt. Het gezegde van Jacob Israël de Haan, de grondlegger van de leer der juridische signfica, «Beter taal is beter recht», heeft zeker niets aan actualiteit ingeboet²⁵.

Bovendien is het een erkend feit dat, in de loop van de laatste decennia, de linguïstiek een vooraanstaande plaats in de humane wetenschappen heeft ingenomen. Oorzaak daarvan is de vooraanstaande rol van de taal als medium van uitwisseling en vergelijking ten gevolge van de vermenigvuldiging der contacten tussen sociaal, politiek en economisch verschillende systemen met alle vertalingsproblemen vanden. Verder heeft ook de steeds grotere specialisatie in de kennis en in de sociale activiteiten, binnen elke taal, een aantal technische uitdrukkingssystemen en woordenschaten doen ontstaan, wat eveneens een behoefte aan communicatie en harmonisering heeft verwekt²⁶.

Reeds in 1921 werd het uitwerken van een juridische linguïstiek door François GénY voorgestaan, maar niettegenstaande de spectaculaire vooruitgang van de algemene taalkunde kwam een op de studie van de rechtstaal gerichte tak van die wetenschap niet tot ontwikkeling²⁷.

Daaraan zal het feit niet vreemd zijn dat een globale bevattning van die taal en een verdiept inzicht in haar problematiek, tegelijk een juridische en een taalkundige vorming vereisen. De jurist, voor zijn part, is niet in staat een systematisch onderzoek van de taal te volbrengen terwijl het juridisch irrelevant zou zijn, als onderzoeksmethode, de leer van de linguïstiek toe te passen op de woorden en de syntaxis van het recht.

Recente multidisciplinaire navorsingen die in dat opzicht in Frankrijk werden gedaan, verdienen daarom bijzondere aandacht, voornamelijk de studie over *Le langage du droit* welke gezamenlijk werd ondernomen

commentaar van die wet door VINCENT DELAPORTE, «La loi relative à l'emploi de la langue française», *Revue critique de droit international privé*, Parijs-Sirey, 1976, p. 447-476.

Voor België zie de «Proposition de décret sur la défense de la langue française» ingediend door mevr. A. Spaak e.a. (*Conseil Culturel de la Communauté Culturelle française — Doc.*, 52 (1975-1976) n° 1) en de latere documenten tot amendement van dit voorstel dat oorspronkelijk strafsancities stelde op de overtreding van zijn bepalingen.

²⁰ MICHEL VILLEY, in het voorwoord (p. 1) van de in noot 17 geciteerde bundel «Le langage du droit».

²¹ Prof. M.P. VRIJ, «De Gerechtsaal in het Nederlandse Strafproces», *Tijdschrift voor Strafrecht*, 1952, 139.

²² Zie JEAN VAN HOUTTE en GUIDO DIERICKX, «De rechts-sociologie: haar ambities en beperkingen», *T.P.R.*, 1970, 419.

Over de rol die de rechtssociologie kan spelen om de rechtskennis van het publiek te peilen en om de wetgeving aldus beter kenbaar te maken aan de betrokkenen, zie J. VAN HOUTTE, «Rechtsociologie: Object — taak en verwezenlijkingen», *T.P.R.*, 1964, 566.

²³ Zie J.J. VAN DER VEN, *op. cit.*, in noot 19, p. 512.

²⁴ In een artikel getiteld «L'inflation législative et l'indigestion du corps social» (*Recueil Dalloz-Sirey*, 1977, Chronique, p. 43-48) schreef René Savatier: «Le développement d'une saine sociologie doit fournir au législateur une meilleure connaissance du corps social qu'il est appelé à régir. Mais cette sociologie devrait aussi donner conscience au législateur des conditions nécessaires à l'audition de ses lois par le corps social; et, une fois cette conscience prise, l'inviter à la mettre en pratique sur tout le front de la législation qu'il élabore» (p. 48, n° 18).

²⁵ JACOB ISRAËL DE HAAN, *Rechtskundige signfica en hare toepassing op de begrippen: «aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar»*, academisch proefschrift gepubliceerd door W. Versluis, Amsterdam, 1916, p. 8. Betreffende «juridische signfica» zie de artikelen van A. STOOP en J. MANNOURY, alsook van C.J. HARTZFELD in *N.J.B.*, 1939, 788-789 en 840-842.

²⁶ L. FOCSANEANTU, *op. cit.*, in noot 16, p. 256-257.

²⁷ FRANÇOIS GENY, *Science et technique en droit privé positif*, Parijs, Sirey, 1921, deel III, p. 448. Zie L. FOCSANEANTU, *op. cit.*, p. 256. Over het gebied van een juridische linguïstiek, zie p. 175-178 van het tweede deel van een studie getiteld «Etudes en allemand sur les rapports entre droit et langue» van ENRIQUE P. HABA, verschenen in *Archives de philosophie du droit*, d. XX, Parijs, Sirey, 1975, p. 175-207. Voor het eerste deel van die studie zie noot 43.

door een jurist en een linguïst, Jean-Louis Souriou en Pierre Lerat²⁸.

10. Het onderzoek naar de specificiteit van de rechtstaal dat zij, dank zij hun gebundelde kennis, hebben ingesteld, uitgaande van drie wezenlijke componenten — woordenschat, uitingwijze en betekenis — aanduiding — stelt onder meer de vraag naar de verhouding van rechtstaal en omgangstaal, een onderwerp waarvoor eveneens een bijzondere belangstelling wordt betoond in meerdere studiën over juridisch taalonderzoek die in Duitsland verschenen²⁹.

Buiten de algemene taal die zij bezigt, bezit elke taalgemeenschap een aantal gespecialiseerde, technische talen waarvan het ontstaan deels het gevolg is van de onnauwkeurigheid en dubbelzinnigheid van de omgangstaal.

Deze gebreken vinden hun oorzaak in verschillende linguïstische verschijnselen, zoals de toepasselijkheid van woorden in meerdere betekenissen (polysemie), het feit dat woorden dezelfde of ongeveer dezelfde betekenis hebben als een of meer andere woorden (synonymie) of nog dat zij in het gebruik, door een bijkomende betekenisnuance of een associatie, een affectieve of intellectuele resonantie hebben gekregen (connotatie of gevoelswaarde). Daarenboven brengt de aanpassing van de taal aan de gaandeweg veranderende behoeften van de gemeenschap onvermijdelijk betekenisverschuivingen mee, en ook die sematische onvastheid draagt bij tot het gemis aan precisie van de omgangstaal³⁰.

Ieder vak heeft zijn eigen technische termen nodig, d.w.z. woorden of uitdrukkingen, al dan niet in de algemene taal voorkomend, die verwijzen naar een betekenisveld dat in die taal niet bekend is en waarvoor deze dus geen bijpassende term heeft³¹.

11. De meeste technische talen die ten behoeve van hun lexicon een beroep doen op de gewone taal, streven naar lexicale, syntactische en semantische zuivering opdat hun eigen concepten een abstracte en strikt

gedefinieerde betekenis krijgen, doch met de rechtstaal is het anders gelegen.

Vooreerst is het reeds een omstrede vraag of zij al dan niet voor een technische taal kan worden gehouden. Voor sommige rechtswijzgeren bestaat er geen wezenlijk verschil tussen rechtstaal en gewone taal, maar ligt het onderscheid alleen in het gebruik van de twee talen; de eerste is, in die optiek, geen «aparte taal», daar zij slechts een gespecialiseerd, in casu juridisch gebruik van de tweede maakt³². Ook taalkundigen trekken de technische waarde van de taal van het recht in twijfel wanneer zij vaststellen dat een zelfde rechtsbegrip door verschillende termen kan worden aangeduid, dat een zelfde term onderscheiden rechtsbegrippen kan vertolken³³ en dat er zelfs woorden zijn die van betekenis veranderen naar gelang van de rechtstak waarin zij voorkomen³⁴.

Wat daar ook van zij, het recht bezigt, net als iedere discipline, vaktermen die in het studiegebied zelf zijn ontstaan en daar alleen worden gebruikt en verstaan terwijl ze in de algemene taal nagenoeg niet voorkomen. Doch in tegenstelling met andere gespecialiseerde talen, put de juridische taal het grootste procent van haar vakmateriaal uit het algemeen taalgebied, met alle ambigüiteiten en verwarringen van dien³⁵.

Voor Le Guern en Raymond, die zich in Frankrijk op die taalkundige analyse hebben toegelegd, komt de taal van het gerecht voor als «un mélange d'éléments de la langue commune et d'une langue technique qui a parfois tendance à sacrifier la rigueur juridique aux exigences empiriques de la 'praticabilité', mélange rendu particulièrement inextricable par le fait que ses utilisateurs n'ont pas toujours conscience de l'appartenance des termes qu'ils emploient à l'un ou à l'autre code linguistique, et par le fait que le signifiant se

²⁸ H. PH. VISSER 'T HOOFT, «La philosophie du langage ordinaire et le droit», in «L'interprétation dans le droit», *Archives de philosophie du droit*, d. XVII, Sirey, Parijs, 1972, p. 261-284, inzonderheid p. 273-275.

²⁹ Zie in dat verband LOUIS MARIE RAYMOND en MICHEL LE GUERN, *La langue de la justice pénale*, Parijs-Lyon, Editions du C.N.R.S., 1976, 202 blz., inzonderheid p. 28-36 wat betreft «le comportement sémantique des termes professionnels à l'intérieur de la langue juridique». Deze taalanalyse waarvan een aantal strafdosiers het corpus vormden werd op interdisciplinaire basis ondernomen op initiatief van het Ministerie van Justitie door het «Centre d'études des méthodes objectives et sciences humaines» en het «Centre de recherches linguistiques et sémiologiques de l'Université Lyon II». Voor een commentaar over dit rapport zie J. VERIN, «Recherches sur les problèmes de communication dans la justice», *Rev. sc. crim. et dr. pén. comp.*, 1976, 191-193.

SOURIOUX en LERAT daarentegen (*op. cit.*, in noot 28, p. 32) zijn voor oordeel «que l'étude des signes juridiques permet d'avancer que l'on est bien en présence d'un langage de spécialité dont la technicité l'apparente à une terminologie».

³⁴ Bv. de begrippen «obligation, compromis» (zie SOURIOUX en LERAT, *op. cit.*, p. 58); «familie», «onderneming» (zie HUBERT DUBOIS, «Babylonische spraakverwarring in de ivoren torens van het recht: de 'familie' en de 'onderneming'», met noot van C. DE BUSCHERE in *Jura Falconis*, Rechtsfaculteit K.U.L., deel IX, 1972-1973, p. 7-15).

³⁵ Zie daarover J. LELIARD, «Rechtstaal — Problemen», *R.W.*, 1956-57, 855-862.

²⁸ Presses Universitaires de France, Collection SUP, Vendôme, 1975, 133 blz. Zie desbetreffende eveneens het voorwoord van MICHEL VILLEY, p. 1-2, in de reeds geciteerde bundel «Le langage du droit».

²⁹ Over de verhouding van omgangstaal en rechtstaal, zie H.J. VAN EIKEMA HOMMES, *op. cit.*, in noot 14, p. 380-382, alsook de in Duitsland verschenen studies over *Recht und Sprache* waarvan E.P. HABA een breedvoerig overzicht geeft in een studie die verder wordt vermeld (zie noot 43).

³⁰ Zie L. FOCSAEANU, *op. cit.*, in noot 16, p. 257-258; A. MARCHEL, «Les mots et les règles», *Rev. dr. pén. crim.*, 1973-1974, 7-11. In verband met de polysemie van vele Franse rechtstermen, zie J. BECQUART, *Les mots à sens multiples dans le droit civil français*, Parijs, Press. univ. de France, 1922. Over het gevolg van de polysemie van de Franse termen op onze Nederlandse rechtstaal, zie J. LELIARD, «Nederlands, of Frans met Vlaamse woorden», in *Liber Amicorum Hermann Bekaert*, Snoeck-Ducaju en zoon, Gent, 1977, p. 182.

³¹ M. REINSMA en R. REINSMA, «'De vrouw in wier lichaam zich eerstbedoeld leven ontwikkelt' of zestig jaar Nederlandse rechtstaal», *N.J.B.*, 1976, 861.

trouve porteur dans chaque code de significations différentes»³⁶.

Van de begrips- en spraakverwarring die daaruit kan voortkomen, getuigt bijvoorbeeld het ontluiken van speciale lexicons ter gelegenheid van internationale studiedagen over het recht³⁷. Hetzelfde doet zich trouwens voor in andere wetenschappen. Bijvoorbeeld in de geneeskunde, waar het zelfs een rationeel wetenschappelijk onderzoek dreigt te dwarsbomen³⁸.

12. Woorden hebben echter niet alleen een lexicale betekenis die hoofdbrekende problemen kan opleveren voor de specialisten in een bepaald vak. Zij hebben ook een culturele zin. Er moet bijgevolg ook aandacht besteed worden aan de wijze waarop zij ontvangen worden door anderen dan specialisten.

Dit geldt inzonderheid voor de rechtstaal die én wegens haar normatieve functie én wegens haar instrumentale functie in de rechtsbedeling, de communicatie moet dragen tussen wetgever en burger, tussen juristen en niet-juristen.

Dat rechtstechnische termen doorgaans slecht of zelfs helemaal niet worden begrepen door niet-ingewijden is een ervaringsfeit dat het voorwerp van recente linguïstische onderzoekingen heeft uitgemaakt³⁹.

Taalanalysten onderkennen in dat opzicht drie soorten van technische woorden: die welke elke communicatie uitsluiten omdat diegene tot wie zij gericht zijn ze gewoonweg niet kent en dus in de onmogelijkheid verkeert om de «boodschap» te ontcijferen; die waarvan slechts een partiële en bijgevolg verkeerde vating mogelijk is ten gevolge van polysemische interferenties tussen twee of meer betekenisvelden; en ten slotte termen waarvan de taalkundige ambiguïteit tot volstrekt tegenstrijdige ontcijferingen leidt.

Deze taalkundig gedifferentieerde vaststellingen brachten dus slechts een bevestiging van het ervaringsfeit, maar zij leidden tot conclusies die de aandacht trekken.

Inderdaad, waren de onderzoekers van oordeel dat de vastgestelde communicatietekorten vanuit een linguïstische gezichtshoek slechts gedeeltelijk kunnen worden verholpen door een oordeelkundiger woordkeus waarbij men tevens eventuele begrips-

moelijkheden voor de justitiabelen indachtig zou zijn. Doch voor een aantal rechtstechnische termen bestaan er geen adequate vervangingswoorden, zodat zij behouden moeten worden.

Dit strookt grotendeels met de besluiten van de in Frankrijk opgerichte commissie tot modernisering van de rechtstaal die het uitschakelen van technische termen noch wenselijk noch mogelijk acht⁴⁰.

13. Maar niet alleen de verstaanbaarheid van de eigenlijke juridische taal komt ter sprake wanneer men het over de humanisering van de rechtstaal heeft. Het is op de taal in het algemeen die in de verschillende sectoren van het rechtsbedrijf wordt gehanteerd dat kritiek wordt uitgebracht.

Voordat wij echter concreter op die kritiek ingaan, dient onderstreept te worden dat de rechtstaal noch taalkundig noch anderszins een homogeen geheel vormt.

Een wellicht te fijnzinnig onderscheid — dat hier ter zake ook minder dienend is — betreft het verschil dat zowel van rechtsfilosofische als van taalkundige zijde wordt gemaakt tussen de «taal van het recht», d.i. de voor het formuleren van wettelijke voorschriften gebedigde taal enerzijds, en de «juridische taal», d.i. de taal over het recht, de beroepstaal van de juristen anderzijds⁴¹.

Maar ook een meer zakelijke aanpak van de vraag noopt ertoe in de rechtstaal verschillende geledingen te onderkennen, die overigens uiteraard dwarsverbanden hebben. Zo onderscheidt men de taal van de wetgeving en die van de rechtspraak, de taal van de rechtsleer en die van andere rechtsbeoefenaars, waaronder notarissen en gerechtsdeurwaarders.

Want al putten zij uit hetzelfde fonds, toch hanteren wetgever en rechtspractici de taal niet op dezelfde wijze⁴². De wetgever kan namelijk geen gebruik maken van de dialectiek waarmee gewerkt wordt in de gewone omgangstaal en die ook past bij de wetenschappelijke ontwikkeling van een rechtsprobleem. Zelfs de rechtspraak kan die redeneertrant slechts in beperkte mate aanwenden. Overigens stelt de rechtszekerheid zowel voor exploten als voor notariële akten eisen die eveneens in niet geringe mate het woordgebruik bepalen en zelfs de woordkeuze beperken.

Daarenboven speelt de situatie waarin de rechtstaal wordt gebezigd een rol omdat zij een oorzaak is van veranderlijkheid in de taalkundige uitingwijze. «Who speaks what language to whom and when»⁴³ zijn vra-

³⁶ MICHEL LE GUERN en LOUIS MARIE RAYMONDIS, «Le langage de la justice», in *Vie et Langage*, Larousse, 1973, p. 307.

³⁷ A. MARCHAL wijst o.m. op die Babylonische spraakverwarring in «Les mots et les règles», (zie noot 30), p. 22, en noot 100.

³⁸ Zie het artikel van dr. ALEXANDRE MANUILA, «Le Français médical contemporain», in *Vie et Langage* 1971, p. 193-199, alsook A. GUILLERMON, «Médecine et Langage», in *Vie et Langage*, 1973, p. 422, en YVES THIRY, «Langage juridique et langage médical», *Bulletin du Conseil de l'Ordre des Médecins du Brabant*, 1977, nr. 2, p. 21-36.

³⁹ RAYMONDIS en LE GUERN (*op. cit.*, in noot 33, p. 36-41) vermelden bv. woorden zoals «interpeller, émender, discrétionnaire, rôle, signification, information, instruction, défaillant, assignation, conclusions, contradictoire», enz.

Ook SOURIOUX en LERAT (*op. cit.*, in noot 28, p. 76), gewagen van «une technicité inévitable dès qu'il faut nommer des faits non inventés mais dont la rareté dispense le public d'avoir un terme pour les désigner».

⁴⁰ Circulaire du 15 septembre 1977 relative au vocabulaire judiciaire (*Journal Officiel*, 4 septembre 1977, p. 6077).

⁴¹ Zie ZYGMUNT ZIEMBIŃSKI, «Le langage du droit et le langage juridique — Les critères de leur discernement», in *Archives de philosophie du droit*, Sirey, Parijs, 1974, d. XIX, p. 25-31.

⁴² Zie GEORGES KALINOWSKI, *Sur les langages respectifs du législateur, du juge et de la loi*, p. 63-74; J.J. VANDER VEN, *op. cit.*, in noot 19, p. 513; J. BECQUART, *op. cit.*, in noot 30, p. 21-22, nr. 9.

⁴³ Aldus de titel (geciteerd door SOURIOUX en LERAT, *op. cit.*, in noot 28, p. 63) van een artikel van J. FISHAM, verschenen in *La linguistique*, 1965, nr. 1.

gen die tot het domein van de juridisch-sociale linguïstiek behoren, d.i. de tak van de taalkunde die eensdeels de communicatie binnen het recht als object heeft en anderdeels onderzoekt op welke wijze de rechtstaal bij het publiek overkomt. Sourieux en Lerat hebben dit «het Themis-effect» genoemd⁴⁴.

In dat opzicht zal het rechtstechnische aspect onvermijdelijk overwogen in wetten en verordeningen, terwijl de rechter die het concrete contact moet leggen tussen het recht en de justitiabelen, de abstracte begrippen kan en moet omzetten in een meer praktische en dus beter verstaanbare taal. Ook notarissen en gerechtsdeurwaarders hebben in dat opzicht een belangrijke maatschappelijke opdracht.

Deze differentiëeringsfactoren indachtig, leek het ons verkieslijk de problematiek verder vanuit vier invalshoeken te behandelen. Wij zullen derhalve eerst blijven stilstaan bij de taal van de wetgeving en bij die van het gerecht, om vervolgens het taalgebruik van het notariaat en van de gerechtsdeurwaarderspraktijk te bespreken.

II. De taal van de wetgeving

14. Enkele jaren geleden, in een bespreking van het voorbereidende rapport voor een onderzoek naar de gewenste vernieuwing van de rechterlijke organisatie in Nederland, merkte de toenmalige procureur-generaal bij de Hoge Raad, mr. G.E. Langemeijer, op «dat men zich veel meer schijnt bezig te houden met de tekortkomingen van de rechterlijke macht dan met die van de wetgevende macht en met die van het parlement als apparaat van democratische controle». «Het is mij dunkt duidelijk», voegde hij eraan toe, «dat ernstig te kort schieten van het parlement in zijn verschillende functies, een voornaam misschien wel de voornaamste oorzaak van de onvrede tegenover onze rechtsorde is»⁴⁵.

Een stellige uitspraak die velen, ook buiten Nederland, kunnen onderschrijven.

Zij doelde onder meer op grote verschuivingen in het rechtsgevoel van de gemeenschap die niet tot hun recht komen in het parlement, zodat de rechter niet zelden

wordt gedwongen tot beslissingen die duidelijk uit de tijd zijn en waarvan het verwijt op hem neerkomt.

De relevantie van die bedenking voor het onderwerp dat ons thans bezighoudt mag de aandacht niet ontgaan. Magistraten, advocaten en andere rechtsbeoefenaars putten immers noodgedwongen een groot deel van de woordenschat waarvan het gebruik hun vaak verweten wordt, uit de taal van de wetgeving⁴⁶.

15. Wetgeving is een ingrijpend proces dat een hoofdrol speelt in het vormen en ordenen van de gemeenschap. Van groot belang is bijgevolg de vraag naar de werking van de wetten in de samenleving⁴⁷.

Het zou de waarheid te kort doen te stellen dat de beoordeling van die werking doorgaans gunstig uitvalt.

Oorzaken daarvan zijn onder meer de kwantiteit van de wetgevingsproductie en haar taalkundige kwaliteit. Het zijn twee nauw samenhangende aspecten, want het is duidelijk dat de legislatieve groei een onvermijdelijk en evenredig vergrotingseffect heeft op de moeilijkheden die de rechtstaal, inzonderheid voor de justitiabelen, oplevert.

Het is een gemeenplaats geworden te wijzen op de ongeordende opbouw van de wetgeving en op het schrijnend probleem van haar complexiteit⁴⁸.

De jurist — laat staan de gewone burger — kan de overvloed van wetten en reglementen, waartussen overigens vaak geen continuïteit bestaat, noch bijhouden noch verteren.

Gaf René Savatier trouwens niet de sprekende titel «L'inflation législative et l'indigestion du corps social» aan een recent artikel waarin hij, wijzend op «les désordres de la législation de notre temps, o.m. schreef: «La valeur d'une législation ne se mesure pas à l'intensité du débit coulant de ses sources. Elle s'apprécie à partir de l'esprit et des méthodes du législateur, dont le rôle est de donner à ses sujets, un ensemble coordonné, compréhensible et assimilable de règles de conduite»⁴⁹.

Professor Van Maarseveen noemde het «juridische milieuvervuiling» en waarschuwde daarbij voor

Ook in Duitsland verschenen in de loop van de laatste decennia talrijke rechtswijgerige en taalkundige studies over «Recht und Sprache». In het eerste deel van een studie van ENRIQUE P. HABA, «Études en allemand sur les rapports entre droit et langue» (*Archives de philosophie du droit*, d. XIX, Parijs, Sirey, 1974, pp. 257-280) wordt een breedvoeriger overzicht gegeven van de literatuur over dit onderwerp. Wat meer bepaald de stijl van de rechtstaal aangaat in verband met de situatie waarin zij gehanteerd wordt (wetgever, rechtspraak, rechtsbeoefenaars, enz.) onderkent de auteur de volgende alternatieven: abstractie of concreetheid (Anschaulichkeit), nauwkeurigheid of bevattelijkheid (Populärität), intellectualisme of emotiviteit («Gedankenkühe oder Gemütswärme») (*op. cit.*, p. 273-278). Voor het tweede deel van deze studie, zie d. XX van dezelfde publikatie, 1975, p. 175-207.

⁴⁴ SOURIOUX en LERAT, *op. cit.*, *ibid.*

⁴⁵ «De toekomst van onze rechtspleging», *N.J.B.*, 1973, 62.

⁴⁶ Het woord «wetgever» wordt hier gebezigd *sensu lato* en doelt op elke overheid die bevoegd is om wetten in de materiële zin van het woord uit te vaardigen, dus zowel de wetgevende als de uitvoerende macht.

⁴⁷ Zie in dat verband I.J.M. D'ANJOU en J.J. VAN DER KAADEN, «Wetgeving en sociale wetenschappen», in *Justitiële Verkenningen* (Wetensch. onderzoek- en documentatiecentrum), Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage, 1978, p. 4-25.

⁴⁸ Zie in dat verband de rede die kortelings werd uitgesproken door de heer eerste advocaat-generaal van het Hof van Cassatie F. DUMON, voor de Unie der consulaire rechters van België, «De opdracht van de rechtbanken van koophandel in de hedendaagse economie en Staatsstructuur», uitgaven van de Unie der consulaire rechters van België, Brussel, p. 1-3; prof. P. DE VROEDE, in de noot onder het arrest van het Hof van Beroep te Gent van 14 januari 1976, *R.W.*, 1976-77, 2149-2152, alsook de interventie van senator STORME in de bespreking van de begroting van het Ministerie van Justitie (*Parl. Hand., Senaat*, vergadering van 18 januari 1978, p. 562).

⁴⁹ *Op. cit.* in noot 24, p. 43.

«overrechting» die tot juridische verstikking van de samenleving kan leiden of haar zelfs immuun kan maken voor wetgeving «en dan revalideert de samenleving zich zo nodig tegen de wet in»⁵⁰.

16. Overtreft de steeds uitdijende wetgeving aldus kennelijk de verwerkingscapaciteit van alle burgers, dan is de taal waarin zij is gesteld bovendien voor velen een oorzaak van groeiende onvrede en wrevel.

De opdracht van de wetgever op taalgebied is te onderscheiden van die van de juristen omdat de wetgever voor iedereen spreekt⁵¹.

Hij moet belangstelling hebben voor een precies taalgebruik en een nauwkeurige begripsomschrijving. Een eenvoudige, sobere en krachtige stijl dient gepaard te gaan met taalkundige vastheid en gelijkvormigheid. Deze laatste eis hangt samen met het beginsel der rechtszekerheid. Juridische duidelijkheid voorkomt bij rechtsgeschillen die ongewenste of onverwacht divergerende oplossingen welke het geheimzinnige van het recht voor de gewone burger nog versterken terwijl ze zijn vertrouwen in het gerecht aantasten⁵².

Die opdracht is voorzeker niet eenvoudig.

De wet drukt niet alleen gedachten uit, zij formuleert ook regels die het beïnvloeden van de menselijke gedragingen beogen, wat een zekere spanning onvermijdelijk maakt tussen de logische gedachtengang en het meer op abstractie gerichte taalgebruik van de wet enerzijds en de concrete, meer suggestieve woordkeus en zinswendingen die eigen zijn aan de taal van het dagelijks leven anderzijds.

Ook is het evident dat de taal van de wetgeving noch aan eenvoud noch aan doorzichtigheid heeft gewonnen door haar verplichte ontleningen aan andere wetenschappelijke talen en vakterminologieën naar gelang het recht in steeds meer nieuwe domeinen ingreep. Men denke namelijk aan de fiscale, financiële en economische wetgeving of aan materies zoals de geneeskunst, de farmacologie e.d.

Daarom — en ofschoon de wetgever ontegenzegglijk als eerste plicht heeft zich op klare en ondubbelzinnige wijze uit te drukken — lijkt de eis dat de wetten voor ieder die ermee in aanraking komt verstaanbaar moeten zijn, niet houdbaar⁵³. Van Eikema Hommes

⁵⁰ Prof. mr. H. TH. J.F. VAN MAARSEVEEN, «Een appel inzake de wetgevingsproblematiek», *N.J.B.*, 1978, 1-3.

⁵¹ Daarom heeft de Zwitserse wetgever getracht geen wetenschappelijk-juridische termen te gebruiken (JAN RONSE, «Rechtsvernieuwing — Rechtsverfijning», *R.W.*, 1951-52, 300 en noot 57 verwijzend naar TUOR, *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch.*)

⁵² Zie o.m. mr. C.A.J.M. KORTMANN, *De woorden van de wet*, Kluwer, Deventer, 1976, 22 blz., inz. p. 21; H.J. VAN EIKEMA HOMMES, *op. cit.*, in noot 14, p. 381.

⁵³ Zie NORBERT WIENER, *Cybernétique et société*, Parijs, Ed. des deux rives, 1952, geciteerd door J. LELIARD in zijn artikel «Rechtstaal — Problemen», *op. cit.*, in noot 35, kol. 862, noten 7 en 11. Volgens die auteur (p. 151) «le premier devoir du législateur et du juge est de formuler des affirmations claires et non équivoques, afin que non seulement les experts, mais aussi l'homme de la rue puissent les interpréter d'une façon et d'une seule». Zie daarentegen PIERRE

drukte het kernachtig uit: «Alle juridische termen hebben juridische uitleg van hun juridische zin nodig». Zelfs de op het eerste gezicht duidelijkste wetteksten moet in samenhang met andere wetteksten worden uitgelegd en ontleent deels zijn positieve juridische inhoud aan de rechtspraak⁵⁴.

17. Maar ook wanneer men, zoals het past, het vraagstuk met realisme en in alle redelijkheid beschouwt, is weinig af te dingen op de kritiek die de taal van de wetgeving te verduren heeft.

Weliswaar is die kritiek niet nieuw. Reeds in 1881 had Edmond Picard het over «les lois nouvelles qui fourmillent d'obscurités, de non-sens, de contradictions et d'étrangetés» in een boek met een sprekende titel *De la confection vicieuse des lois en Belgique et des moyens d'y remédier*⁵⁵.

Doch sindsdien zijn deze verschijnselen dusdanig toegenomen dat zij niet alleen op het beroepsvlak een groeiende hinder zijn geworden voor de rechtspractici, maar daarenboven, gelet op de nu duidelijke roep naar meer openheid in de rechtsvorming en de rechtstoepassing, als een sociale kwaal worden ervaren.

Dit werd met gestrengheid verwoord door Van Maarseveen toen hij in een artikel over de wetgevingsproblematiek schreef: «Een zekere mate van onverstaanbaarheid zal wel altijd onvermijdelijk blijven, maar hebben we de grenzen van een maatschappelijk nog aanvaardbare onbegrijpelijkheid niet al lang overschreden? Of zouden we op de basisschool een verplicht vak moeten invoeren: wetlezen?»⁵⁶.

Men zal zich daarbij herinneren dat de president van de Franse Republiek nog niet zolang geleden, genoodzaakt was een ontwerp van nieuwe wet op de echtscheiding terug te sturen aan de opstellers van die tekst opdat zij deze zouden stellen in een eigentijdse en minder technische taal die voor de betrokkenen — de rechtzoekenden — bevattelijk zou zijn⁵⁷.

MIMIN, «Vocabulaire du divorce», in *Défense de la langue française*, 1975, p. 23: «Il faudra se faire à cette idée que, dans les matières qui relèvent du droit civil, le tiers des justiciables, qui ne sont pas juristes, ne pourront expliquer le mot à mot d'un jugement si leur avocat ne leur a pas traduit, que les trois quarts des bacheliers des lettres renoncent à résoudre un problème de mathématiques spéciales et que la moitié des citoyens électeurs ne sont pas en état de suivre un discours de réception à l'Académie française.»

⁵⁴ *Op. cit.*, in noot 14, p. 382. Zie ook mr. dr. R.L. DRILSMAN, *De woorden der wet of de wil van de wetgever (Proeve ener bijdrage tot de leer der rechtsuitlegging)*, N.V. Noord-Hollandse uitgeverijmaatschappij, Amsterdam, 1948, o.m. p. 91-94, 104 e.v. en 179-180, waar de auteur wijst op «grenzen van het legislatieve kunnen», na de vraag gesteld te hebben «of de wetgever wel in staat is zijn gedachten, zijn wil, zijn bedoeling in woorden weer te geven». Er dient ook rekening gehouden met wat M. STORME het gebrek aan «legal competence» van de doorsnee burger noemt («Taak en opleiding van de magistratuur», *T.P.R.*, 1973, 296, nr. 6). Het hoort echter meer bij de rechtshulp-problematiek dan bij die welke wij hier bespreken, althans in zoverre zij de taal van de wetgever betreft.

⁵⁵ Brussel, Larcier, p. 34;

⁵⁶ *Op. cit.* in noot 50, p. 2.

⁵⁷ Zie J. HANSE, «Un nouveau langage judiciaire», *La Revue Générale*, 1977, 85-86 alsook, behalve het reeds geciteerde artikel van P. MIMIN (noot 53), een ander artikel van dezelfde auteur, eveneens verschenen in het tijdschrift *Défense de la langue française*:

18. «Il est rare qu'une règle mal rédigée crée une situation préférable à l'absence de règle.» Aan die recente, snedige uitspraak van een onzer ervaren parlementsleden⁵⁸ zou men kunnen toevoegen dat een slechte wet heel wat meer ongewenste gevolgen kan hebben dan een slecht vonnis.

De Zuidafrikaanse wetgever die in dat opzicht schijnbaar voor anderen niet moet onderdoen, kreeg het op onverbloemde en pittige wijze te horen van een zijner rechtsgeleerde critici die schreef: «It requires neither a jurist nor an expert linguist to appreciate the foolishness of the mismatches, absurdities and verballity scattered throughout our laws, bringing frustration to our courts, despair to our students and profit to our lawyers»⁵⁹.

Het staat buiten kijf dat er in het parlement een afnemende belangstelling is voor typisch juridische zaken. Is ze te wijten — zoals professor Polak het in Nederland stelt — aan de vermindering van het aantal juristen onder de leden van de wetgevende lichamen⁶⁰, of moet ze worden toegeschreven aan wat professor Storme, wiens daadwerkelijke interesse voor de problematiek van rechtsvorming en rechtsbedeling in ons land bekend is «een banaal geworden klacht over de kwaliteit van het wetgevend personeel» noemt⁶¹?

Beide opinies zijn niet onverenigbaar en het is in ieder geval opmerkelijk dat, bij de bespreking van de begroting van het Ministerie van Justitie voor 1978, ook in het Belgische parlement eenstemmige kritieken werden geuit op de kwaliteit van onze wetgeving. Bij die gelegenheid werd gewezen op de nutteloze rechtsplegingen, de vertraging in de rechtsbedeling en de verwarring bij de rechtzoekenden welke het gevolg zijn van onnauwkeurige of duistere wetteksten waarmee de rechters dikwijls geen raad weten⁶².

19. Een greep in de wetgeving, de rechtspraak en de rechtsleer volstaat ter illustratie van deze gerechte zelfverwijten.

Dat het trefwoord «interpretatie» in de jurisprudentieverzamelingen een steeds ruimere plaats inneemt is op zichzelf niet verwonderlijk. De rechterlijke uitleg-

ging van de draagwijdte der woorden en uitdrukkingen die in wettelijke en reglementaire teksten voorkomen, is immers onontbeerlijk om de overdracht te scheppen van de mededeling van geabstraheerde situaties op concrete feiten⁶³ en hoe groter de legislatieve produktie is, hoe meer aanleiding er bestaat tot rechterlijke interpretatie.

Dat de rechter soms tot die uitlegging genoodzaakt wordt door een zekere vaagheid in het woordgebruik van de wetgever is verklaarbaar. Volstrekte nauwkeurigheid in de begripsvorming is niet altijd gemakkelijk te verwezenlijken en ze wordt soms ongewenst geacht omdat het wetsvoorschrift toepassing moet vinden op een werkelijkheid die veeleer onmerkbaar overgangen dan scherpe grenzen vertoont⁶⁴.

Dit geldt bijvoorbeeld voor de economische wetgeving en inzonderheid voor het Europees economisch recht. Daar wordt de plasticiteit zowel van juridische als van economische begrippen gezien als een middel om een ruime interpretatievrijheid te geven aan de rechter. Tevens wordt onderstreept dat de dynamiek van het economisch leven tot een zekere vaagheid noopt omdat al te precieze begrippen of rechtsregels constant zouden moeten worden gewijzigd. Naar het schijnt zou trouwens het Hof van Justitie zelf «eerder vaag blijven bij de interpretatie van vage begrippen»⁶⁵.

Iets anders is evenwel de onvolkomenheid van de terminologie die te dikwijls onze interne economische wetgeving ontsiert en ze soms ontkracht⁶⁶.

Want is een gewilde en bedachte vaagheid in de begripsomschrijving of de normgeving soms te beschouwen als een goed of als een noodzakelijk kwaad, het feit blijft dat een niet onaanzienlijk deel van de rechterlijke wetsuitlegging voortspuit uit ongewilde onnauwkeurigheden en duisterheden, uit het gemis van deugdelijke definities of de ontstentenis van begripsomschrijvingen, uit onzorgvuldig of verkeerd woordgebruik, die zelfs niet altijd kunnen verholpen worden door het naslaan van de parlementaire voorbereiding.

Rechtspraak en rechtsleer tonen aan dat geen enkel domein van het recht van die kwaal gespaard blijft. Wij zullen er ons toe beperken, als voorbeeld, een artikel van een Luikse hoogleraar te citeren over een wetgeving die, omdat zij uiteraard nagenoeg alle burgers aanbelangt, door haar duidelijkheid zou moeten uitmunten. Het betreft de wetgeving inzake huishuren.

«Vocabulaire du divorce — suite», 1976, p. 14-19, waarin hij zich eerder kritisch uitlaat over het concrete nut van het initiatief van de President van de Republiek.

⁵⁸ Senator M.A. PIERSON, bij de bespreking van de begroting van het Ministerie van Justitie, *Parl. Hand.*, vergadering van 18 januari 1978, nr. 20, p. 557.

⁵⁹ C.W. IPSER, «Interpretation of bilingual statutes in South Africa», *Responsa heridiana*, p. 22, geciteerd door J. HERBOTS (zie noot 16); p. 143, noot 21, en p. 177, nr. 137.

⁶⁰ C.H.F. POLAK, «Hulp voor de wetgever», redevoering uitgesproken voor de Nederlandse Juristenvereniging, *N.J.B.*, 1976, 909-913.

⁶¹ «Taak en opleiding van de magistratuur», *T.P.R.*, 1973, 295.

⁶² Zie o.m. p. 9-10 van het verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door senator Lindemans (*Parl. Doc.*, *Senaat*, 5-VI, 1977-1978, nr. 2) alsook in de *Parlementaire Handelingen* de interventies van de hh. PIERSON en STORME en het antwoord van de minister van Justitie (*Senaat*, nr. 20, 18 januari 1978, en nr. 21, 19 januari 1978, p. 557 en 561-562).

⁶³ J. HERBOTS, *Meertalig rechtswoord, rijkere rechtsvinding*, Story Scientia, Gent, 1973, p. 26-27, nr. 17.

⁶⁴ Zie in noot 54 de verwijzing naar het werk van R.L. DRILMSA, *De woorden der wet of de wil van de wetgever* m.b.t. «de grenzen van het legislatieve kunnen».

⁶⁵ Zie MARK VAN HOECKE, «Enkele opmerkingen over de interpretatie van economische begrippen door het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen», *R.W.*, 1972-73, 289-296. Over de soepelheid van de interpretatiemiddelen waarop het Hof van Justitie van de E.E.G. een beroep doet, zie inzonderheid de noot 14 van het artikel, alsook J. HERBOTS, op. cit., in noot 63, p. 38, nr. 27.

⁶⁶ Zie G. CRAEN, «Betekenis van taal en terminologie in het economisch recht», in *Recht in beweging*, Kluwer, Deurne/Antwerpen, d. I, p. 115-125.

In dit artikel waarvan de ietwat schampere titel «La législation des baux à loyer en 1977 — Essai de compréhension»⁶⁷, de wrevel van de auteur reeds verraaft, schrijft deze laatste: «Quand les termes de la loi sont impropres, quand les textes français et néerlandais sont parfois différents, quand les dispositions des lois successives s'enchevêtrent et se heurtent, quand les textes conduisent à des solutions que leurs objectifs récuse, quand ces objectifs sont mals définis, quand les travaux préparatoires sont muets ou contiennent des affirmations qui se concilient mal avec les textes eux-mêmes, quand, dans la loi, tout quasi est détail et que chaque détail compte, l'improvisation mène à l'imbroglio et l'interprète en arrive à mettre en doute un jour ce qu'il avait considéré logique le jour précédent.»

20. Onvastheid in het taalgebruik en ambiguïteit in de juridische terminologie worden eveneens in de hand gewerkt door de opsplitsing van het recht in meerdere gespecialiseerde takken. Daardoor kregen bepaalde begrippen verschillende, somtijds totaal aparte betekenissen naar gelang van de rechtstak waarin zij werden gebruikt: bijvoorbeeld de term «onderneming», die uiteenlopende inhouden heeft in het arbeidsrecht, het vennootschapsrecht en het fiscaal recht⁶⁸.

Er kan bezwaarlijk worden beweerd dat die wisselende begripsinhouden het recht helpen inzichtelijk maken, al oordelen sommigen weliswaar dat daaraan niet te zwaar moet worden getild, aangezien elke deeltak toch zijn eigen doelstellingen heeft⁶⁹.

Maar wat dan gezegd van een rechtsvak zoals het sociaal recht, waar een interne chaos heerst ten gevolge van de woekering van ingewikkelde teksten gepaard aan onverzorgd taalgebruik.

Een wetboek van sociaal recht is voorwaar geen aan te bevelen lectuur voor auteurs die op zoek zouden zijn naar taalkundige inspiratie, in navolging van Stendhal van wie het heet dat hij elke morgen een paar bladzijden van de «Code civil» las toen hij *La Chartreuse de Parme* schreef, «pour prendre le ton, afin d'être toujours naturel»⁷⁰.

Noemde professor Dillemans ons sociaal-zekerheidsrecht niet «een afschrikkend voorbeeld van onge disciplineerde legislatieve politiek», en daarmee vertolkte hij niet uitsluitend zijn persoonlijke mening⁷¹.

⁶⁷ IRMA MOREAU-MARGRÈVE, in *Annales de la Faculté de droit, d'économie et de sciences sociales de Liège*, 1977, 73.

⁶⁸ Zie HUBERT DUBOIS, «Babylonische spraakverwarring in de ivoren torens van het recht», *op. cit.*, in noot 34.

⁶⁹ Zie de noot van CARL DE BUSSCHERE onder aan het in voorgaande noot geciteerde artikel.

⁷⁰ Brief van STENDHAL aan BALZAC, volgens *L'Encyclopédie des citations* van DUPRÉ (Editions de Trévise), geciteerd door LINDON, *Le style et l'éloquence judiciaire*, Parijs, Albin Michel, p. 25.

⁷¹ R. DILLEMANS, «Codificatie van de sociale zekerheidswetgeving in België», *Sociaal Maandblad Arbeid*, 1975, 591; zie ook S. DAVID, «Soixante-quinze ans de droit social», *J.T.*, 1960, 208 e.v.; A. TRINE, «A propos des lois sociales», *T.S.R.*, 1964, e.v.; L. DUCHATELET, «Aspects juridiques de la sécurité sociale», *B.R.S.Z.*, 1965, 787 e.v., en «Le problème de la lacune et législation sociale», in *Le problème des lacunes en droit*, studies gepubliceerd door Ch. Perel-

Want alle boefenaars van dit rechtsvak moeten erkennen dat de rechtszekerheid, de billijkheid en de daadwerkelijke toegankelijkheid van die wetgeving voor de rechthebbenden zeer ernstig in het gedrang worden gebracht door haar leemten en overlappingsen, door het onbreken van de onontbeerlijke verbanden tussen de verschillende regelingen, alsook door de groeiende onstandvastigheid van steeds opnieuw gewijzigde en aangevulde verordenende bepalingen⁷².

21. De complexiteit van de sociale wetgeving wordt nog verergerd door de onnauwkeurigheid van de gebruikte terminologie. Zij is bijzonder rijk aan schoolvoorbeelden van een verschijnsel waarop steeds gewezen werd: het bezigen in de rechtstaal van termen uit de omgangstaal waarvan de begripsinhoud nooit of niet nauwkeurig werd bepaald. Komt daarbij nog een gemis van klaarheid ten gevolge van slordige vertalingen van oorspronkelijk in een andere landstaal opgestelde teksten⁷³.

In vroegere openingsredes mochten wij reeds de aandacht vestigen op het gebrek aan eenvormigheid van de rechtsterminologie die de sociale wetgever gebruikt en op de interpretatiemoeilijkheden die daaruit voortkomen, met alle spijtige gevolgen van dien voor de justitiabelen⁷⁴.

Maar er zijn andere voorbeelden bij de vleet.

Nu eens worden meerdere termen gebruikt voor hetzelfde begrip. Bijvoorbeeld voor «werkgever»: patroon, bedrijfsleider, bedrijfshoofd; voor «beroepsarbeid»: (beroeps)activiteit, beroepsbezigheid, beroepsbedrijvigheid, beroepswerkzaamheid; voor «werkelijke arbeidsdag»: werkelijk volbrachte, gepresteerde, verrichte of gewerkte dag⁷⁵.

man, Bruylant, 1968, p. 425 e.v.; L.E. TROCLET, Inleidende toespraak op de studiedag «Sociale Zekerheid» ingericht door de U.L.B., *B.T.S.Z.*, 1970, 1165 e.v.; L. MORGENTHAU, *Origine, évolution et perspective de la sécurité sociale*, openingsrede uitgesproken voor het Arbeidshof te Luik op 3 september 1975, p. 13 en 14.

⁷² Kenschersend op dit stuk is de regeling van de werkloosheidsuitkeringen. Meer dan de helft van de artikelen van het K.B. van 20 december 1963 betreffende de arbeidsvoorziening en de werkloosheid en bijna een derde van de bepalingen van het M.B. van 4 juni 1964 werden gewijzigd of aangevuld, — soms meermaals —, of afgeschaft, derwijze dat nog alleen specialisten in deze aangelegenheid er de synthese kunnen van maken en al de schakeringen van de reglementering vatten (R. VAN LAETHEM, «La réglementation relative au chômage», openingsrede uitgesproken voor het Arbeidshof te Brussel op 2 september 1977, *T.S.R.*, 1977, 321 tot 342).

⁷³ Zie A. VAN LUL, «Nota betreffende de Nederlandse tekst der Belgische sociale wetgeving», *R.W.*, 1949-50, 1350-1354; A. TRINE, «Les lacunes techniques de la législation sociale», *Annales de droit et de sciences politiques*, deel XIV, 1954, nr. 1, p. 71-82, en «La terminologie en législation sociale», *T.S.R.*, 1954, 209-217.

⁷⁴ Over de term «loon» zie «Beschouwingen over het begrip loon», openingsrede uitgesproken voor het Arbeidshof te Brussel op 2 september 1977, *R.W.*, 1976-77, 769-806; omtrent het begrip «arbeidsongeschiktheid» en het gebruik door elkaar van verschillende termen zie «De arbeidsongeschiktheid in het Belgisch recht», openingsrede uitgesproken voor het Arbeidshof te Brussel op 3 september 1974, *R.W.*, 1974-75, 385 e.v. en de in voetnoot 3 geciteerde studies.

⁷⁵ *Bedrijfsleider* (wet van 19 augustus 1948 — prestaties van algemeen belang in vredetijd; K.B. van 5 april 1952) — huisarbeid; *bedrijfshoofd* (K.B. van 20 juli 1955 — arbeidsovereenkomst voor bedienden).

Dan weer wordt dezelfde term in uiteenlopende betekenissen gebruikt: bijvoorbeeld «prestatie» in de betekenis van arbeid of arbeidsprestatie, uitkering, geneeskundige verzorging, voordeel; «toelage» in de betekenis van bijdrage, subsidie, tegemoetkoming, bijslag, uitkering⁷⁶.

22. Wij verwijlen bij het sociaal recht omdat het een sprekend voorbeeld is van ongebreidelde en onverzorgde legislatieve en reglementaire groei die, dan nog wel in een rechtstak die toch uiteraard menselijk en maatschappelijk gericht is, tot de «ontmenselijking» van het recht bijdraagt⁷⁷.

Sedert vele jaren trouwens zijn stemmen opgegaan die aanstuurden op een codificatie van ons sociaal recht om het beter toegankelijk te maken voor de justitiabelen⁷⁸.

— «Beroepsarbeid»: (*beroeps*)activiteit (o.a. wet van 16 april 1963 — sociale reclassering van de minder-validen; wet van 9 augustus 1963 — verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering; K.B. van 3 juni 1970 — beroepsziekten); *beroepsbezigheid* (o.a. gecoörd. wetten — kindertoeelagen voor loonarbeiders; K.B. van 10 november 1967 — rust- en overlevingspensioen der zelfstandigen; K.B. van 24 december 1974 — tegemoetkomingen aan minder-validen), *beroepsbedrijvigheid* (K.B. nrs. 79 en 80 van 10 november 1967 — orde der geneesheren en orde der apothekers), *beroepswerkzaamheid* (Verdrag van 3 februari 1958 tot instelling van de Benelux Economische Unie).

— «Werkelijke arbeidsdag»: werkelijk volbrachte arbeidsdag (art. 41 gecoörd. wetten kindertoeelagen voor loonarbeiders), werkelijk gepresteerde dag (art. 77 *idem*), werkelijk verrichte arbeidsdag (art. 42 en 78 *idem*), werkelijk gewerkte dag (gecoörd. wetten jaarlijkse vakantie werknemers).

⁷⁶ - «Prestatie»: in de betekenis van arbeid of arbeidsprestatie o.a. art. 488, Algemeen Reglement Arbeidsbescherming; art. 3, wetten jaarlijkse vakantie werknemers; wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven), *uitkering* (art. 1410, § 4, Gerechtelijk Wetboek), *geneeskundige verzorging* (art. 15 K.B. van 10 november 1967 betreffende de geneeskunde), *voordeel* (artt. 25 en 26, wet van 12 april 1960 houdende instelling van een sociaal fonds voor de diamantarbeiders).

— «Toelage»: in de betekenis van bijdrage (aandeel van de overheid in de financiering van lagere overheidsorganen: o.a. in art. 37, K.B. van 24 oktober 1967 — rust- en overlevingspensioen werknemers; art. 42, K.B. van 10 november 1967 — rust- en overlevingspensioen zelfstandigen), *subsidie* (bijdrage toegekend aan een particulier organisme: o.a. in art. 51, K.B. van 20 december 1963 — arbeidsvoorziening en werkloosheid), *tegemoetkoming* (uitkering krachtens een regeling van sociale bijstand: o.a. in art. 31, K.B. van 27 juli 1967 — sociaal statuut der zelfstandigen), *bijslag* (bijkomend voordeel bij een vroeger vastgesteld en bekomen voordeel: artt. 1410, § 1, 5°, en 1412, Gerechtelijk Wetboek), *uitkering* (geldelijke prestatie toegekend in het raam der sociale zekerheid: o.a. in art. 29, K.B. van 20 juli 1971 — verzekering tegen arbeidsongeschiktheid zelfstandigen; artt. 50 en 51, K.B. van 3 juni 1970 — beroepsziekten; artt. 35 en 45, wet van 17 juli 1963 — overzeese sociale zekerheid: art. 5, wet van 7 november 1969 — sociale zekerheidswetgeving beroepsrenners).

⁷⁷ Zie daaromtrent eveneens R. SAVATIER (p. 45) het reeds geciteerde artikel «L'inflation législative et l'indigestion du corps social» (noot 24).

⁷⁸ M. STORME, «De codificatie van het Belgisch sociaal recht — Algemene problemen», R.W., 1955-56, 1649-1676; H. LENAERTS, «Opmerkingen bij het inleidend verslag voor de vijfde studiedag van het interuniversitair instituut voor sociaal recht op 2 juni 1965 te Gent», T.S.R., 1956, 178-179; A. TRINE, «Peut-on simplifier les lois sociales?», J.T., 1961, 569-571; P. ROUARD, «Vereenvoudiging en codificatie van het sociale zekerheidsrecht», B.T.S.Z., 1975, 1234 e.v.; R. DILLEMANS, *op. cit.*

Daartoe is in hoofdorde vereist een technische harmonisering van de wetgeving, door eenmaking van begrippen, toepassingsgebied, administratieve inrichting, verjaring, sancties, cumulatierегeling, enz., wat vanzelfsprekend sociaal-filosofische basisopties over de opvatting van de sociale zekerheid impliceert.

Ter gelegenheid van die codificatie zouden tal van leemten, tegenstrijdigheden en duisterheden uit de wetteksten kunnen worden geweerd.

Dit veronderstelt niet alleen nauwkeurigheid en klaarheid, doch tevens zorg voor een taalkundige vorm, die het best de juridische norm weergeeft.

Al lijkt dit alles wellicht enigszins utopisch, toch zijn er middelen om de codificatie te bevorderen: enerzijds de wijziging van een aantal bepalingen die op dezelfde stof betrekking hebben maar een niet altijd op elkaar afgestemde regeling treffen, en anderzijds de eenmaking van de sociaalrechtelijke terminologie.

Op het stuk van de vereenvoudiging en de overeenstemming van de wetteksten in het arbeidsrecht is inmiddels reeds een merkelijke vooruitgang geboekt door de nieuwe wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten⁷⁹.

De terminologie welke in de Nederlandse tekst van die wet wordt gebruikt stemt, zoals het hoort, overeen met die van het *Benelux Sociaalrechtelijk Woordenboek*, waarmede voor de eenmaking, de zuiverheid en de duidelijkheid van de sociale rechtstaal baanbrekend werd werd verricht⁸⁰.

In dit woordenboek werd ervoor gewaakt de betekenis van elke gebruikte term zo nauwkeurig mogelijk te omschrijven. Daarenboven werd in de mate van het mogelijke voor elk begrip een eigen term voorgesteld en omgekeerd voor elke term slechts één betekenis gehandhaafd. De keuze tussen verschillende termen werd bepaald door het streven naar een duidelijke en ondubbelzinnige sociale wetstaal, rekening houdend met de soms uiteenlopende terminologie voortvloeiend uit de grote verschillen tussen de sociale wetgeving van Nederland en België.

Bij decreet van 25 september 1975 tot verbetering van de sociaalrechtelijke terminologie in de overheidsdiensten heeft de Cultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap aan al deze diensten de verplichting opgelegd de in dit woordenboek vast-

⁷⁹ Belg. Staatsblad, 22 augustus 1978; zie memorie van toelichting, Parl. Besch., Senaat, 1974, nr. 381/1.

⁸⁰ Dat woordenboek, waarvan de eerste en de tweede uitgaven respectievelijk in 1958 en 1963 verschenen, werd samengesteld door de «Subcommissie voor eenmaking van de terminologie inzake sociaal recht», die als onderdeel van de «Commissie voor sociale vraagstukken van de Nederlands-Belgisch-Luxemburgse Douaneunie» op 4 april 1952 te Brussel werd geïnstalleerd.

Op 11 oktober 1965 werd door de Benelux Ministeriële Werkgroep van Justitie een «Centrale Commissie voor het rechtsterminologisch woordenboek» ingesteld, die als eerste taak kreeg toegewezen te zorgen voor een herdruk van het sociaalrechtelijk woordenboek, verruimd tot een aantal aanverwante sectoren, zoals de Volksgezondheid en het Maatschappelijk Werk. Deze derde aangevulde uitgave kwam van de pers in 1977.

gelegde terminologie te gebruiken voor alle teksten die er worden voorbereid of opgesteld⁸¹.

Die belangrijke stap naar de eenvormigheid en de klaarheid van de technisch-juridische Nederlandse taal eigen aan de sociale wetgeving is een voorbeeld dat ongetwijfeld navolging verdient, niet alleen voor de Franse terminologie van ons sociaal recht maar ook voor de taal die in andere rechtstakken wordt gebruikt.

23. Tot besluit van deze beschouwingen over de taal van de wetgeving, nog enkele bedenkingen over het fenomeen van *meertalige wetgeving*.

Wanneer de wil van de wetgever in meertalige rechtswaarden wordt geopenbaard, biedt zulks de mogelijkheid dat hij duidelijker wordt begrepen en dus beter wordt opgevolgd. Aan deze woorden kan de rechter een verrijking verlenen met een inhoud die aan de eigentijdse behoeften beantwoordt, wat hem meteen een ruimere interpretatiemacht geeft⁸².

Meertalige wetgeving heeft in ons land twee aspecten. Het ene, dat onze interne orde betreft, vloeit voort uit het bestaan van twee authentieke ambtelijke versies van de wetten ingevolge de gelijkheidswet van 18 april 1898⁸³. Het andere staat in verband met de internationale orde; de belangrijkheid van dit aspect neemt toe naarmate het internationaal recht zich verder ontwikkelt.

Is het stellig dat het bestaan, in ons intern rechtstelsel van twee gelijkwaardige taalkundige versies van de wet, en dus hun onderlinge beïnvloeding tot een rijkere rechtsvinding bijdraagt, dan moeten discrepanties tussen deze twee versies niettemin betreurd worden⁸⁴.

Ook zijn er heel wat klachten over het taalkundig gehalte van de Nederlandse tekst van vele wetten en verordeningen. Zij hangen samen met de kritiek waaraan nog vele overheidsstukken en rechterlijke beslissingen onderhevig zijn, wegens de fouten tegen het

Nederlandse taaleigen en tegen de gangbare Nederlandse rechtsterminologie.

Het ontbreekt ons aan tijd om hier nader in te gaan op dit nochtans belangrijk aspect van de onderlinge betrokkenheid van taal, recht en gerecht.

Directeur-generaal J. Leliard heeft het reeds met tegelijk juridische en linguïstische deskundigheid besproken. Wij zullen ermee volstaan te verwijzen naar een zijner artikelen waarin, onder de verhelderende titel «Nederlands, of Frans met Vlaamse woorden?», treffende voorbeelden en pertinente opmerkingen voorkomen⁸⁵.

De loutering van onze Nederlandse rechtstaal en het streven naar rechtsterminologische eenmaking blijven dus aan de orde. Het is nochtans geen te verwaarlozen feit dat men ook in Nederland veel kritiek heeft op de rechtstaal die er wordt gehanteerd, zowel in de wetgeving — zoals hierboven reeds werd gezegd — als in de rechtspraak, zoals verder nog zal blijken.

Buiten ons intern rechtstelsel, komen voor- en nadelen van een meertalige wetgeving steeds meer ter sprake. Dit is het gevolg van de gestadige en vooral tijdens de laatste decennia opmerkelijk versnelde groei van het internationaal recht, inzonderheid die van het Europese recht.

Over de interpretatieproblematiek i.v.m. het taalgebruik in dat domein van het recht werd breedvoerig en deskundig geschreven⁸⁶.

Wij zullen er ons toe beperken enkele van die problemen te vermelden: lexicale, syntactische en semantische nationale varianten van een zelfde taal (Amerikaans of Brits Engels, Europees of Braziliaans Portugees, Castiliaans of Argentijns Spaans); divergenties en onverenigbaarheden tussen verschillende authentieke taalkundige versies van dezelfde internationale akte; vertalingsperikelen, bij de overgang naar een andere taalkundige versie, van rechtstechnische begrippen die solidair zijn met het gehele juridische sys-

⁸¹ Belg. Staatsblad, 22 oktober 1975.

⁸² JAN RONSE in het voorwoord van het boek van J. HERBOTS, *Meertalig rechtswaard, rijkere rechtsvinding* (op. cit., in noot 16).

⁸³ De wet van 18 april 1898 kent aan de Nederlandse tekst en aan de Franse tekst van de wetten hetzelfde gezag toe. Haar artikel 7 dat opnieuw verwoord werd door de wet van 31 mei 1961 schrijft voor dat eventuele verschillen tussen de Nederlandse en de Franse tekst opgelost worden naar de wil van de wetgever die bepaald wordt volgens de gewone interpretatieregelen. Het enig artikel van de wet van 30 december 1961 tot invoering van de Nederlandse tekst van het Burgerlijk Wetboek bevestigt uitdrukkelijk die regel, zij het dan in een licht gewijzigde formulering.

Zie over de wet van 1898 de redevoeringen uitgesproken op 17 oktober 1959 op de plechtige herdenkingszitting van de Klasse der letteren van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten en samengebundeld onder de titel «De Gelijkheidswet van 18 april 1898 en de vernederlandsing van onze wetgeving», Paleis der Academiën, Brussel.

⁸⁴ Voor de beslissing van twistvragen gegrond op het verschil tussen de Nederlandse en de Franse teksten, zie o.m. Cass., 18 december 1939, *Arr. Cass.*, 1939, 232; Cass., 27 maart 1950, *Arr. Cass.*, 1950, 497; Rb. Brugge, 20 juni 1960, *R. W.*, 1960-61, 646; Hof Gent, 29 september 1965, *R. W.*, 1965-66, 407; Hof Brussel, 21 februari 1974, *Pas.*, 1974, II, 118.

⁸⁵ Zie noot 30 in fine.

Vele van die onvolkomenheden zijn het gevolg van de polysemie van de (vertaalde) Franse term. Opmerkenswaard is het feit dat het Nederlands, dank zij zijn samengestelde woorden, merkkelijk minder polysemische termen bevat. H. Capitain schreef trouwens in zijn *Vocabulaire juridique*, leiding, p. 8, uitg. 1930, Parijs, Presses universitaires: «Notre langue juridique est pauvre, surtout si on la compare à la langue allemande. La preuve s'en trouve dans le fait qu'elle contient beaucoup de mots à sens multiples.» R. WARLOMONT, die deze passus citeert wijst op de bijzonder rijke woordvorming die de Nederlandse taal kenmerkt («L'interprétation terminologique dans la doctrine de la jurisprudence», *J.T.*, 1957, 178 en noot 18).

⁸⁶ Zie de volgende reeds geciteerde auteurs: J. HERBOTS (noot 16), L. FOCSEANU (noot 16), M. VAN HOECKE (noot 65) alsook A. MARCHAL (p. 15-18 — zie noot 30). Raadpl. eveneens: eerste advocaat-generaal van het Hof van Cassatie en van het Benelux Gerechtshof F. DUMON, «La jurisprudence de la Cour de Justice, Examen critique des méthodes d'interprétation», *Cour de Justice des Communautés européennes, Rencontre judiciaire et universitaire*, 27-28 september 1976, Luxemburg 1976, p. III-II e.v.; H. KUTSCHER, «Méthodes d'interprétation vues par un juge à Cour», *ibid.*, p. II-1 e.v.; vlg.; S.A. DICKSCHAT, «Problèmes d'interprétation des traités européens résultant de leur plurilinguisme», *Revue belge de droit international*, Editions de l'Institut de Sociologie, Brussel, 1968-1, 40-60.

teem waarbij ze behoren ; plastische of vage begrippen ; «klare» of «voldoend klare» akten.

Deze enkele voorbeelden wijzen op de taalkundige en juridische deskundigheid vereist voor het begrip en de toepassing van rechtsregels die hoe langer hoe meer in het dagelijks leven van de gewone burger ingrijpen.

Zij geven ook de ware dimensie aan van de vervreemding welke bestaat en blijft groeien tussen die gewone burger en de zowel interne als internationale rechtsstelsels die zijn bestaan ordenen.

III. De taal van het gerecht

24. De taal schept het recht op tweeërlei wijze : door de wetgeving en door de rechtspraak. Wetgever en wetsuitlegger ontmoeten elkaar in het wetsvoorschrift dat voor de eerste een eindpunt en voor de laatste slechts een uitgangspunt is. Men kan derhalve stellen, de Nederlandse rechtsgeleerde Scholten nazeggend, dat recht culmineert in de rechtspraak omdat het moet worden gesproken om te worden verwezenlijkt⁸⁷.

Voor de burger is het trouwens de rechtspraak die het recht concreet verwerkelijkt, hetzij op het individuele vlak wanneer hij zelf in een rechtsgeding betrokken is, hetzij op het collectieve vlak telkens als rechtszaken door de media worden gerapporteerd.

Voor al langs die laatste weg verneemt het publiek heel wat van het strafgeding terwijl de burgerlijke processen aan zijn aandacht ontsnappen. Wat onder meer verklaart dat het strafproces ter terechtzitting voor de meeste mensen het gezicht van het recht en de rechterlijke macht is. Het identificeren van het recht met zijn meest tastbare tak is trouwens een door rechts-sociologische onderzoeken bevestigd verschijnsel⁸⁸.

Daarbij is het opmerkelijk dat al dan niet wetenschappelijke studiën en publikaties over de werking van het gerecht, inzonderheid over de communicatievraagstukken op dit stuk, hoofdzakelijk over de strafrechtspraak handelen⁸⁹.

⁸⁷ PAUL SCHOLTEN, geciteerd door J.J. LOEFF in «Enkele opmerkingen aangaande de verhouding van taal en recht» (zie noot 17), p. 303-304. Zie ook R.L. DRILSMA, *De woorden van de wet* ..., (zie noot 54), p. 94.

⁸⁸ Zie deswege G.P. HOEFNAGELS, *Rituelen ter terechtzitting*, Kluwer-Deventer, 1977, p. 23 ; J. VAN HOUTTE, «Rechts-sociologie : Object, taak en verwezenlijkingen», *T.P.R.*, 1964, 567, nr. 21. Zie eveneens het verslag uitgebracht op het hiernavermelde colloquium van Villeurbanne door J. VÉRIN, *Les frontières incertaines de la justice pénale et de la justice civile*, 1977, 19 blz. gestencilde tekst, alsook J.P. GODDING, «L'image de la justice en quartier populaire», *R.D.P.C.*, 1978, 293-300, inz. p. 294.

⁸⁹ — Voor Frankrijk : behalve het reeds geciteerde werk van RAYMONDIS en LE GUERN, *La langage de la justice pénale* (noot 33), zie ook het rapport van L.M. RAYMONDIS, *Présentation des recherches sur le langage de la justice pénale et sa valeur instrumentale, effectuées par le Centre d'études des méthodes objectives en sciences humaines*, (C.E.M.O.) et le Centre de recherche linguistique de l'Université de Lyon II, 1976, 32 blz. gestencilde tekst (voor een recensie, *Rev. sc. cr. et dr. pén. comp.*, 1977, 693). Dit rapport werd uitgebracht op een colloquium gehouden te Villeurbanne (januari

Dit legt meteen uit dat de kritiek op de rechtstaal — de wetgeving buiten beschouwing gelaten — niet uitsluitend de rechterlijke beslissingen betreft maar evenzeer de taal die gesproken wordt in de rechtszaal door een aantal protagonisten in het rechtsbedrijf zoals de leden van de zittende en van de staande magistratuur, advocaten of deskundigen.

Deze twee verschijningsvormen van wat de taal van het gerecht heet, doen specifieke vragen rijzen. De taal van de rechtspraak in eigenlijke zin en het taalgebruik in de rechtszaal worden verder dan ook apart besproken.

25. Een algemeen verbreid verwijt is echter dat de taal van het gerecht tussen de rechter en de justitiabele een scherm opstelt, zodat de rechtspraak in haar geheel vaak onwaarachtig overkomt. En daarbij keert, als een leidmotief in het contestatieconcert, het woord «jargon» steeds weer.

Als enig voorbeeld van wat het definieert als «een voor oningewijden moeilijk verstaanbare taal» geeft Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse taal precies «het jargon der rechtsgeleerden». Men kan dit weliswaar als veelbetekenend beschouwen, zoals men ook van oordeel kan zijn dat het alleenstaan van dit exemplaar volstrekt onverantwoord is.

Men denke in dat opzicht niet alleen aan het bijzonder woord- en taalgebruik dat in zekere eigentijdse literatuur of kunstkritiek floreert, maar ook en vooral aan wat de auteur van een recente studie over de sociale wetenschappen «cette sorte de sorcellerie jargones-

1977) met als thema «Connaissance et fonctionnement de la justice pénale — perspectives sociologiques et criminologiques».

— Voor België : zie o.m. J.M. PIRET, «De burger voor de strafrechter», *R.W.*, 1975-76, 1537-1562 en «La rencontre du citoyen et de la justice pénale», *R.D.P.C.*, 1974-75, 661-686 ; S.C. VERSELE, «Les attitudes de la population belge, du milieu criminel et du monde judiciaire à l'égard de la justice pénale», *Rev. de crim. et de pol. tech.*, 1969, 5-20 ; alsook de bespreking van «Het Belgisch Strafrechtsbedelingsstelsel» tijdens de Derde Belgische Dagen voor criminologie (Luik - oktober 1974), inzonderheid het verslag van de tweede werkgroep die belast was met «de communicatie en de besluitvorming» in dat systeem (zie noot 13).

— Voor Nederland : Behalve het geciteerde boek van HOEFNAGELS (noot 88), zie o.m. *Pers en rechtspraak*, rapport van een werkgroep gevormd op initiatief van de Nederlandse Orde van Advocaten, Zwolle, 1977, dat hoofdzakelijk handelt over de strafrechtspraak en waarin o.m. gewezen wordt (p. 7) op «de technische en veelal ook letterlijke onverstaanbaarheid van wat rechters en de procespartijen zeggen».

Rechterlijk gedrag en «afstandelijk taalgebruik» in de strafrechtspleging zijn eveneens het onderwerp van het boek van de rechtbankverslaggever JAC. VAN VEEN, *Democratisering van het recht ? — De werkelijkheid in de paleizen van Justitie*, Uitg. Van Gennep, Amsterdam, 1977, 133 blz. (voor recensies over dit boek zie *Delikt en Delinkwent*, 1978, 128-129 en *N.J.B.*, 1978, 145-146).

— Als uitzonderingen op die veelal eenzijdige belangstelling voor de strafrechtspraak, kunnen worden vermeld : het eerste internationaal congres voor privaatrechtelijk procesrecht over het thema «voor een gerecht met een menselijk gelaat» (zie noot 7), alsook in zekere mate, het internationaal congres van de rechterlijke macht gehouden in Berlijn (mei 1969) dat handelde over de positie van de rechter t.o.v. de zich veranderende samenleving (zie daaromtrent mr. F.M.J. JANSEN, «Burgerlijk procesrecht in de stroomversnelling», *N.J.B.*, 1969, 885 e.v.

que» noemt die weelderig tiert in een domein waar sommige psychologen, sociologen, politologen en polemologen de banaliteit van hun gedachten niet altijd kunnen verbergen achter de artificiële taal welke ze omsluit⁹⁰.

Ook de rechtssociologische en de criminologische literatuur illustreert, ofschoon zij heel wat kritische aanmerkingen heeft op het gerecht en zijn taalgebruik, het genoemde verschijnsel.

Zo wordt bijvoorbeeld in een artikel van twee Franse criminologen, de titel van hun geschrift, «L'image de la justice criminelle dans la société»⁹¹, als volgt verantwoord: «Nous définirons la représentation sociale comme un processus intermédiaire qui détient à l'état potentiel non différencié tous les schèmes préformés de réponses, toutes les actions possibles d'un sujet placé dans un système social et soumis aux sollicitations de l'extérieur.

«Si la représentation est médiation, le niveau opérationnel pour l'aborder est celui de l'image. La position d'un individu dans une situation donnée par rapport à un objet particulier s'actualise dans un contenu de nature imageante. C'est donc au niveau de l'image que doit se situer toute recherche visant à aborder des contenus de représentation. Ainsi se justifie le titre donné à cet article.»

Wij vernemen vervolgens o.m. nog dit: «On nomme images-guides, les plus prégnantes, les plus riches en contenu normatif et affectif (...). C'est par leur constitution que s'éprouve le lien collectif et que s'actualise la pression du groupe à l'inférence (...). Il convient néanmoins de bien distinguer image-guide et stéréotype. Ce dernier vient d'un processus dans lequel une représentation perd son contenu imageant et se réduit à une normativité abstraite, arbitraire et répétitive (...). Le système s'isole alors, ne participe plus à la dialectique misonéisme-néotémie qui régit l'imageation.»

Indien de auteurs van dit geleerd en overigens interessant artikel de bedoeling hadden, vanuit hun eigen gezichtshoek, ook aan anderen dan vakgenoten enige nuttige kennis of informatie bij te brengen, is het nog de vraag of zij volledig in hun opzet zijn geslaagd.

Op de Derde Belgische Dagen voor Criminologie die in 1974 te Luik plaatshadden met als thema «Het Belgisch Strafrechtsbedelingssysteem» poneerde een verslaggever van de werkgroep «communicatie en besluitvorming» o.m. «que le système apparaît comme

une entreprise de culpabilisation et qu'il est impossible de ne pas poser sérieusement l'hypothèse selon laquelle la lutte des classes pour la possession du champ historique rend compte des principales caractéristiques du sous-système et notamment de ses dysfonctions (...) et de ses dysrégulations (...)»; verder was hij van oordeel «que les prises de décisions paraissent beaucoup plus dépendantes de microstructures, de fidélités à des rôles dans des groupes de référence qu'à des variables de la personnalité posées dans les premières recherches et invoquées dans la mythologie de la population pénale»⁹².

Wij laten de vraag naar de gegrondheid van die stelling buiten beschouwing, maar het trof ons dat juist diezelfde werkgroep in zijn voorbereidend verslag nadrukkelijk de magistraten het verwijt toestuurde «dat zij zich in alles behalve alledaagse woorden uitdrukken» en «dat hun taalgebruik specifiek elitair is»⁹³.

Weliswaar raken deze bedenkingen niet de grond van het probleem, met name het bestaan van een jargon der rechtsgeleerden. Doch wij dachten dat indien zelfkritiek op dit stuk inderdaad geboden is, het voor een objectieve benadering van het verschijnsel past het te situeren in een eigentijdse maatschappelijke context. Buiten het feit dat sommige critici wellicht eveneens aan zelfkritiek toe zijn, is het daarenboven duidelijk dat de taal van het gerecht, die haar eigen onvolkomenheden heeft, nog de besmetting ondergaat — vooral dan in de strafrechtspraak — van vakjargons uit aanverwante wetenschappen.

Het is echter evident dat het hanteren van een esoterische taal in de rechtsbedeling niet met dezelfde maatstaven kan worden beoordeeld als het apart taalgebruik dat sommige, veelal bespiegelende disciplines kenmerkt.

De rechtspraak volbrengt immers een gemeenschapsdienst en het is vanuit die gezichtshoek dat eisen van verstaanbaarheid in redelijkheid maar zonder zelfgenoegzaamheid moeten worden gesteld.

Het is dus zaak om te onderzoeken in hoever en met welke middelen iets te verbeteren valt aan de gehekelde situatie.

1. De taal van de rechtspraak

26. Vonnissen en arresten zijn bestemd voor de rechtzoekenden en, over hen heen, voor de gemeenschap. Zij moeten ermee leven en zich eraan gedragen⁹⁴.

De motiveringsplicht die de Grondwet de rechter oplegt heeft niet enkel een formele betekenis. Motive-

⁹⁰ STANISLAS ANDRESKI, *Les sciences sociales — Sorcellerie des temps modernes*, coll. Sociologie d'aujourd'hui, Parijs, Presses Univ. de France, 1975, 274 blz. (zie de recensie getekend A.M. in R.P.D.B., 1975-76, 1098).

Zie ook over dit pedante taalgebruik, de bedenkingen van de eerste advocaat-generaal F. DUMON in zijn op 1 september 1975 'op de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie uitgesproken rede over *De opdracht van de hoven en rechtbanken — Enkele overwegingen*, Brussel, Bruylant, p. 8-9.

⁹¹ PH. ROBERT et CL. FAUGERON in R.D.P.C., 1972-73, 665-719; excerpten, p. 672 en 674.

⁹² Zie «Le système pénal belge enrayé? — A propos des troisièmes journées belges de criminologie», R.D.P.C., 1974-75, 417 en noot 17.

⁹³ H. VAN BOSTRAETEN en A. VAN HAECHT, (*op. cit.*, in noot 13), kol. 1804 en 1807.

⁹⁴ Zie de rede uitgesproken ter gelegenheid van zijn installatie door de eerste voorzitter F. VANPARYS, R.W., 1974-75, 1077-1078.

ring is mede voorgeschreven om de partijen in te lichten en zo mogelijk ook de in het ongelijk gestelde te overtuigen. De justitiabele heeft het recht te weten waarom hij veroordeeld werd of waarom zijn vordering is afgewezen. Het is dus niet voldoende dat de rechter een wettelijk en logisch verantwoorde uitleg voor zijn beslissing geeft, zij moet ook zoveel mogelijk begrijpelijk zijn voor een gemiddeld man⁹⁵.

Ondanks de minimumeis van verstaanbaarheid die aldus aan iedere rechterlijke uitspraak mag worden gesteld, staat de rechtspraak zowel wegens haar taal als wegens haar stijl aan kritiek bloot en geen enkel gerecht, zelfs niet het hoogste, ontgaat ze⁹⁶.

Er werd reeds aangestipt dat daaromtrent in het buitenland — namelijk in Frankrijk en Duitsland — concrete onderzoeken werden verricht.

Ook in Nederland hebben onlangs een jurist, mr. M. Reinsma, en een neerlandicus, dr. R. Reinsma, een 200-tal vonnissen en arresten aan een gedetailleerde taalkundige ontleding onderworpen⁹⁷. Dit gebeurde zestig jaar nadat een commissie bestaande uit zes juristen en een schrijver door de Nederlandse Juristenvereniging belast was met het uitbrengen van een verslag «omtrent de gebreken der Nederlandse rechtstaal en de middelen tot verbetering». Bij haar verslag had die commissie een woordenlijst gevoegd van 118 pagina's waarin woorden waren opgenomen waarvan zij het gebruik afkeurde of minder gewenst achtte. Na het lezen van het recentste rapport krijgt men echter de indruk dat, vergeleken met 60 jaar terug, meer niet dan wel veranderd is in de taal waarin Nederlandse rechters zich plegen uit te drukken.

Hoort men daarover ook in ons land heel wat kritische geluiden, dan onbreekt vooralsnog, bij mijn weten althans, een uitgediept onderzoek van het probleem, zo op taalkundig en juridisch gebied als op het sociologische vlak. Het ware nochtans nuttig de rechtspraak in dit opzicht op een voldoende ruime schaal te ontleden ten einde weliswaar verbrede maar meestal in algemene bewoordingen geformuleerde kritieken met concretere gegevens te staven, wat meteen het zoeken naar praktische en haalbare oplossingen zou in de hand werken.

De taal van de rechtspraak wordt over het algemeen verweten dat zij nodeloos gebruik maakt van geleerde

woorden en Latijnse uitdrukkingen en overigens veelal archaisch, omslachtig en wijldloping is⁹⁸.

27. Wat *de rechtstermen* betreft kan niet ernstig betwist worden dat, zoals artsen gebruik maken van medische termen en natuurkundigen van wiskundige formules, de beoefenaars van het recht over een eigen technische taal moeten beschikken.

De rechter is genoodzaakt uit de wetgeving termen en uitdrukkingen te putten waarvan de positiefrechtelijke betekenis hem binden. Dat zulks niet steeds verhelderend is voor de rechtzoekende werd reeds onderstreept. Ten deze is trouwens opmerkenswaardig dat in rechtsstelsels die hoofdzakelijk op jurisprudentie stoelen, zoals het Engels «common law»-systeem, de ontstentenis van abstracte hypothetische regels gepaard gaat met een concreter en bevattelijker taalgebruik in de rechtspraak⁹⁹.

Buitendien ontleent de rechter aan de rechtstechnische taal in een bredere zin, het vocabularium dat hij nodig heeft voor zijn juridisch dialectische redenering en zijn besluitvorming in rechte. Men weet echter dat de rechtstaal, omdat zij ruimschoots uit de algemene taal put, niet voldoet aan de theoretische eisen die voor een eigenlijke technische taal gesteld worden, namelijk de taalkundige vastheid en het hanteren van eenduidige begrippen. Vandaar de reeds aangestipte polysemische verschijnselen en betekenisverschuivingen waarvan zij die recht spreken veelal een onvoldoend besef hebben, terwijl diegenen voor wie recht wordt gesproken niet bij machte zijn ze te onderkennen.

28. Als de justitie als instelling een pedagogische rol te vervullen heeft, moet de rechtstaal als instrument daartoe voornamelijk in de rechtspraak op de voorgrond treden en dan rust inderdaad op de rechter de taak om zulks waar te maken.

Maar het is evenzeer duidelijk dat de middelen die hem ter beschikking staan om de wetenschappelijke rechtstaal om te zetten in een praktische, ook voor leken begrijpelijke juridische taal, beperkt zijn en dit niet alleen om redenen die met de rechtszekerheid hebben te maken.

In de meeste gevallen zou die «vertaling» immers slechts mogelijk zijn ten koste van minder nauwkeurige en nodeloos breedvoerige omschrijvingen. Men denke bijvoorbeeld aan begrippen als schuldvernieuwing, indeplaatsstelling, voorrecht, grosse, beschikkend gedeelte en verjaring, of zelfs aan eenvoudiger woorden als incident, exceptie, verstek, haalbaar, rol en expeditie.

⁹⁸ Zie, buiten de reeds geciteerde artikelen van J. LELIARD, *Remarques sur le langage judiciaire*, rede uitgesproken door LE ROUX, raadsheer in het Hof van Beroep te Orléans op de plechtige openingszitting van 17 september 1962 (Imprimerie du Bourdon-Blanc-Orléans) p. 19-36; J. HAMELIN, *Entretiens sur la justice contemporaine*, Dalloz, Parijs, 1970, p. 54 e.v.

⁹⁹ Zie ENRIQUE HABA (noot 43), p. 277.

⁹⁵ Zie J. HERBOTS, «Cassatie wegens motiveringsgebreken», *T.P.R.*, 1971, p. 4, nr. 2 en pp. 18-19, nr. 12.

⁹⁶ Zie raadsheer ROBERT JANSSENS, «Het Hof van Cassatie van België — Enkele hoofdmomenten van zijn ontwikkeling», *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 1977, 95-116, inz. p. 108, nr. 23; J.H. HERBOTS, «Recht, feit en cassatiemiddel», *T.P.R.*, 1971, 599, nr. 2 en noot 1. Voor Frankrijk, zie A. TOUFFAIT en A. TUNC, «Pour une motivation plus explicite des décisions de justice, notamment de celles de la Cour de Cassation», *Rev. trim. dr. civ.*, 1974, 487-508.

⁹⁷ Mr. M. REINSMA en dr. R. REINSMA, «De vrouw in wier lichaam zich eerstbedoeld leven ontwikkelt, of Zestig jaar Nederlandse rechtstaal», *N.J.B.*, 857-872.

Het is daarbij een feit dat concrete en bruikbare voorstellen om de gewraakte toestand in dit opzicht te verhelpen vooralsnog uitgebleven zijn.

Wel werd in Frankrijk door Raymond en Le Guern — die wij reeds vermeldde¹⁰⁰ — een voorstel gedaan om het gebruik van rechtstermen waarvoor geen adequaat vervangingswoord bestaat, telkens gepaard te doen gaan met een woordverklaring («glose»). Zo schrijven zij : « Il est nécessaire de conserver un certain nombre de termes, même s'ils posent des problèmes de compréhension ; cependant il est tout aussi impératif d'assortir chacun de leurs emplois d'une glose afin d'expliquer au locuteur non-initié leur signification. »

Wanneer men dan verder verneemt « que cette glose aurait pour fonction non seulement de définir le sens d'un mot (en compréhension) mais encore d'explicitier la notion juridique à laquelle il fait référence en précisant notamment les implications pratiques qui en découlent », heeft men een idee van de bruikbaarheid van een dergelijk voorstel.

Eigenaardig klinkt ook het besluit dat een van die auteurs trekt uit een aparte studie die hij wijdde aan « la valeur instrumentale du langage de la justice pénale ». Naar zijn mening dient bij een eventuele herziening van de gerechtstaal te worden afgezien van een toenadering tot de algemene taal omdat dit zou neerkomen op wat hij beschouwt als « un effort fallacieux de rapprochement avec le justiciable ». Schrijver acht het integendeel verkieslijk dat de rechter een specifieke taal spreekt ; wat bewerkstelligd zou worden « en soumettant son langage à des critères essentiellement techniques, comme celui de l'univocité des dénominations, quitte à se forger des vocables spécifiques »¹⁰¹.

Wij moeten toegeven dat het ons niet duidelijk is hoe men op die wijze communicatietekorten in de rechtsbedeling zou verhelpen, laat staan de rechtspraak doorzichtiger maken.

29. Zoveel is in elk geval zeker, de mogelijkheden om de taal van vonnissen en arresten te zuiveren van de geleerde woorden die rechtstechnische termen uiteraard zijn, lijken beperkt en de middelen daartoe liggen niet voor de hand. Er kan echter in redelijkheid van de rechtspraak worden gevergd dat zij in dit opzicht begrijpelijker zou worden voor de justitiabelen.

Bij het hanteren van elke vaktaal bestaat een meestal onbewuste neiging om de samenspraak te herleiden tot een debat onder ingewijden. Indien dit verschijnsel — en de moeilijkheden welke profanen daardoor ondervinden — voor ogen worden gehouden bij het recht spreken — wat thans niet steeds het geval is — zouden de

rechterlijke uitspraken ook automatisch aan inzichtelijkheid voor de rechtzoekenden winnen.

De partijen moeten in de beslissing de feiten kunnen herkennen, maar dit wordt hun ten zeerste bemoeilijkt door het gebruik van woorden als : eiser in beroep, appellant, gedaagde in hoger beroep, geïntimeerde, eiser op verzet e.d., die bijzonder storend zijn voor het volgen van de gedachtengang.

Reeds in 1916 had de bovengenoemde « Commissie Nederlandse Rechtstaal » aanbevolen om, ter wille van de duidelijkheid, in rechterlijke uitspraken de partijen niet in hun proceshoedanigheid, maar met hun namen te vermelden¹⁰², een aanbeveling die men eveneens aantreft in de Franse circulaire van 15 september 1977 « relative au vocabulaire judiciaire ».

Ook een raadsheer in het Hof van Beroep te Orléans, de heer Le Roux, had er in 1962 zijn collegae op gewezen toen hij ze toesprekend op de plechtige openingszitting van dit hof op pittige wijze zei :

« Quand un plaideur lit : 'le défendeur, l'intimé' il ne sait plus de qui l'on parle. La même personne, selon les divers stades de la procédure peut être le requérant, le demandeur, le signifié, l'opposant, l'appelant, le demandeur au pourvoi (...). Faisons-lui la grâce et l'honneur de l'appeler tout bonnement par son nom. Le reporter qui relate une partie de ballon ne s'écrie pas : 'l'avant-centre local tire au but', 'le gardien de l'équipe visiteuse bloque la balle', il nomme les joueurs. Nommons aussi les nôtres. Ils ne seront plus astreints à une recherche, à un effort, qui pourrait, donc qui devrait, leur être épargné »¹⁰³.

30. Benevens de eigenlijke rechtstermen, zijn ook *Latijnse woorden en spreuken* hinderlijk voor de verstaanbaarheid van vonnissen en arresten¹⁰⁴.

Anders dan de natuurwetenschappen die een beroep hebben gedaan op dode talen om nieuwe woorden te vormen voor de uitbouw van hun vakterminologie, heeft de rechtswetenschap, ondanks de reeds genoemde verordening van Villers-Cotterêts, uit verleden tijden een aantal Latijnse termen en uitdrukkingen overgehouden die de rechtspractici blijven aanspreken.

Niet zonder reden trouwens, want Latijnse adagia paren de kernachtigheid in de vorm aan de nauwkeurigheid van de inhoud. Zij bezitten daarenboven een niet te onderschatten memotechnische waarde en vervullen een didactische rol die — behalve hun rechtshistorische verantwoording — grotendeels

¹⁰⁰ Op. cit., in noot 33, p. 40 ; zie eveneens noot 39. De auteurs geven immers in fine toe « que l'on se heurte alors à une difficulté pratique » (p. 170) wat een « understatement » lijkt.

¹⁰¹ L.M. RAYMOND, *Présentation des recherches sur le langage de la justice pénale et sa valeur instrumentale* (zie noot 89), p. 27-28 van de gestencilde tekst.

¹⁰² Zie M. REINSMA en R. REINSMA, op. cit., in noot 97, p. 859.

¹⁰³ Op. cit., in noot 98, p. 25.

¹⁰⁴ Over het gebruik van Latijnse adagia of Latijnse uitdrukkingen in de rechtstaal zie o.m. P. DECHEIX, « Langage juridique et français moderne », in *Vie et Langage*, Ed. Larousse, 1971, p. 95-97 ; SOURIOUX en LERAT, *Le langage du droit*, op. cit. in noot 28, p. 72-78 ; MIMIN, *Le style des jugements*, Librairies techniques, Parijs, 1970, p. 58-61, alsook « L'archaïsme dans la langue judiciaire », in *Jur. class. pér.*, 1947, 662 ; G. POCHON, « Sur l'archaïsme dans la langue juridique », *Vie et Langage*, 1971, 373-374.

hun verder gebruik in het rechtsonderricht verklaart, en meteen hun overleving in de juridische praktijk.

In een onveranderde beknopte vorm drukken zij een gedachte, een principe uit of geven zij een leer weer waarvan de voorwaarden gekend zijn. Zij roepen eenduidige begrippen op en sluiten door hun universaliteit heel wat vertalingsperikelen uit.

Het is bijgevolg niet verwonderlijk dat zij bijzonder dienstig zijn voor de dialoog onder specialisten.

Doch daar ligt nu precies de knoop die moet worden doorgehakt.

Uitdrukkingen als : contract sui generis, vonnis a quo, bevoegdheid *ratione summae*, de cuius (*successione agitur*), *pretium doloris*, *intuitu personae*, *pro rata temporis*, *ad litem*, *in limine litis*, of *adagia* als : *nemo auditur* (*allegans suam turpitudinem*), *error communis* (*facit jus*), *nemo plus juris* (*ad alium transferre potest quam ipse habet*), *electa una via* (*non datur recursus ad alteram*) — die dan nog vaak in verkorte vorm gebruikt worden — mogen dan nog de communicatie onder rechtsbeoefenaars zo gemakkelijk en vlot maken, voor zelfs ontwikkelde leken komen ze echter over als een omhaal van geleerdheid en veroorzaken ze onbegrip en wrevel.

Naast de reeds besproken lexicale kenmerken van de rechtstaal zijn ze een belangrijk component van het door Souriaux en Lerat beschreven «Themis-effect». «Le fait que beaucoup d'adages soient en latin», schrijven zij in dat verband, «accentue l'impression d'intemporalité et de formules gravées dans le marbre»¹⁰⁵.

Marmer is echter een materiaal dat vandaag de dag minder past of minder geschikt wordt geacht in moderne, vooral op het functionele afgestemde gerechtsgebouwen. Gebeitelde rechtspreuken — vooral wanneer zij in een steeds minder gekende dode taal gesteld zijn — raken eveneens uit de tijd en doen vaak irreëel aan in de eigentijdse rechtsbedeling.

Bij ontstentenis van stelselmatige onderzoeken is niet bekend in welke mate Latijnse uitdrukkingen en maxims in de taal van onze rechtspraak worden verwerkt. Steekproeven tonen nochtans aan dat zulks in niet geringe mate gebeurt¹⁰⁶.

Blijkens het reeds geciteerde onderzoek naar het juridische taalgebruik in de Nederlandse jurisprudentie was het frequente gebruik van Latijn een euvel dat meer aan de kaak gesteld was maar dat nu tot de verleden tijd behoort. Dit schijnt evenwel met een kortelje zout te moeten worden genomen¹⁰⁷.

Anders is de toestand zeker in Frankrijk¹⁰⁸, waar hetzelfde verschijnsel de bijzondere aandacht trok van de Commissie voor de modernisering van de gerechtstaal. Daarvan getuigt o.m. de circulaire van 15 september 1977 die, voor een dertigtal Latijnse uitdrukkingen, even bondige als duidelijke Franse vertalingen voorstelt. Ook wijst de Commissie erop dat het, telkens als het gebruik van een Latijns adagium toch nodig wordt geacht, past dat het volledig en niet enkel met zijn eerste woorden geciteerd wordt en dat het vervolgens vertaald of minstens verklaard wordt¹⁰⁹.

Goede Nederlandse vertalingen van de meest gangbare Latijnse woorden en adagia zijn trouwens eveneens voorhanden¹¹⁰.

Is het dan niet hoog tijd, voor alle rechtsbeoefenaars, dat zij het belang van deze kwestie voor de justitiabelen en de geuite kritieken op dit stuk meer indachtig zijn.

Voorzeker kan men sceptisch staan tegenover de uiteindelijke resultaten van de inspanningen welke daartoe zullen worden gedaan.

«Nous voulons bien essayer, mais au titre de l'obligation de moyens...», aldus een commentator van de genoemde Franse circulaire, en voor zijn part gaf Mimin evenmin blijk van optimisme toen hij schreef : «Il n'est pas sûr que, si nous remplacions 'turbatio sanguinis' par 'confusion de part' et 'exceptio non adimpleti contractus' par 'exception d'inexécution', le plaideur y verrait plus clair. Du moins n'accuserait-il que son ignorance ; nous ôterions à sa critique un prétexte trop apparent»¹¹¹.

Al is die optiek niet de meest opbouwende, zij is toch verkieslijk boven het vasthouden aan een traditie die buiten de gerechtelijke wereld veelal overkomt als «une réaction de mandarins», om het te zeggen met woorden van raadsheer Le Roux.

31. Er worden, in de taal van de rechtspraak, nog *andere archaïsmen* gelaakt omdat het publiek ze erwaart als hinderlijke openbaringen van een esoterisme dat indruist tegen de sociale functie van de rechtsbedeling.

Niet ten onrechte heeft men gezegd dat het recht zijn domein deels heeft omgeven met het schrikdraad van verouderde formules¹¹².

Uit het taalkundig onderzoek van M. en R. Reinsma blijkt dat de Nederlandse rechtspraak tegenwoordig nog net zo vaak als zestig jaar geleden, of zelfs vaker, een groot aantal woorden gebruikt die de Commissie Nederlandse Rechtstaal reeds in 1916 als verouderd bestempelde. Behalve een verzamelrubriek over «curieuze woordkeus», treft men in hun studie opmer-

¹⁰⁵ Zie noot 44, alsook het geciteerde werk, p. 69 en 74.

¹⁰⁶ Zie J. LELIARD, (noot 30), p. 180, noot 11.

¹⁰⁷ *Op. cit.* in noot 97, p. 862. Zie echter over «het overmatig en zwaarwichtig gebruik van Latijnse c.q. Franse uitdrukkingen», «Het begrijpelijke vonnis», *N.J.B.*, 1967, 982 ; daarenboven is opmerkenwaard dat niet zo lang geleden een boek van 96 pagina's verscheen waarin de bij de moderne Nederlandse jurist meest gangbare Latijnse en aan het Latijn ontleende woorden in Latijnse spreuken werden bijeengebracht : H.R.W. GOKKEL en N. VAN DER WAL, *Juridisch Latijn*, Tjeenck Willink, Groningen, 1971, 96 blz. (zie de boek aankondiging in *N.J.B.*, 1972, 55).

¹⁰⁸ Zie MIMIN, *op. cit.* in noot 104.

¹⁰⁹ Over de circulaire (noot 40) zie een kort commentaar in *Rev. trim. dr. civ.*, 1977, 852. Zie ook de vertalingen voorgesteld door Decheix (noot 104).

¹¹⁰ In *Juridisch Latijn* (zie noot 107).

¹¹¹ «L'archaïsme dans la langue judiciaire», *Jur. cl. pér.*, 1947, 662.

¹¹² J.J. VAN DER VEN, *op. cit.*, in noot 19, p. 512.

kingen aan over een aantal lexicale en grammaticale bijzonderheden die evenveel afwijkingen zijn van het algemeen Nederlands.

Dit verschijnsel is trouwens niet minder opvallend in de Franse rechtstaal, én in de woordkeus én in de zinsbouw¹¹³, zoals gebleken is uit de circulaire van september 1977.

Archaïsmen in de rechtstaal vloeien voort uit een constant en belangrijk kenmerk van de juridische activiteit: haar neiging om zich in formules uit te drukken. «La loi s'exprime en formules, les décisions de juge sont des formules et les professionnels de la rédaction des instruments juridiques sentent d'instinct la nécessité (...) de formes qui laissent peur de prise aux fantaisies individuelles»¹¹⁴.

Uiteraard hebben de stereotiepen waarvan de taal der rechtspleging een overvloedig gebruik maakt, een semantisch behoudend karakter. Aldus ontstaan in de rechtstaal stratificaties waarin een aantal uit de algemene taal verdwenen betekenissen als «fossielen» worden bewaard. Wat de kloof tussen gewone taal en rechtstaal nog verbreedt¹¹⁵.

Het minst verantwoord en het meest storend zijn de holle nietszeggende formules en de pleonasmen die op een zogenaamde traditie steunen en zinloos zijn.

Te oordelen naar de reeds geciteerde studiën zijn ze vooral tekenend voor de Franse rechtstaal¹¹⁶; de circulaire over «le vocabulaire judiciaire», die er overigens een aantal voorbeelden van geeft, dringt erop aan dat van die woordovervloedigheid wordt afgezien.

In onze Nederlandse rechtstaal is datzelfde verschijnsel niet zelden het gevolg van letterlijke vertaling of «nazegging» van Franse termen¹¹⁷.

32. Zijn die pleonastische archaïsmen gemakkelijk te verhelpen mits men daaraan voldoende acht wil geven, dan gaat de vervanging van gewone verouderde termen nochtans niet zonder problemen op taalkundig gebied.

Linguïsten waarschuwen namelijk voor de gevaren die aan een overhaastige of ondoordachte vernieuwing van de rechtstaal verbonden zijn¹¹⁸.

¹¹³ Bijvoorbeeld: éméder, il échet, il appert, conclure à ce qu'il plaise, après en avoir délibéré; pour être, sur son rapport, conclu ce que de droit enz. Zie daaromtrent o.m. P. MIMIN, «Les mots de robe en Belgique», J.T., 1947, 337-339, "L'argot du Palais", J.T., 1951, 561-562, (het reeds in noot 111 geciteerde artikel en *Le style des jugements* (noot 104), p. 90-98.

¹¹⁴ SOURIOUX en LERAT, *op. cit.*, in noot 28, p. 69-70.

¹¹⁵ Zie Le Guern en Taymondis (noot 36), p. 307.

¹¹⁶ Zie P. MIMIN, *Le style des jugements* (noot 104), p. 96-98 en het in noot III geciteerde artikel.

Bv. aux torts et griefs (i.p.v. aux torts), requêtes, poursuites et diligences de (i.p.v. à la requête de), aux frais et dépens (i.p.v. aux dépens), tous moyens et voies de droit (i.p.v. toutes voies de droit).

¹¹⁷ Zie J. LELIARD (noot 30), p. 182-183 en 185.

¹¹⁸ RAYMONDIS en LE GUERN, *Le langage de la justice pénale* (zie noot 33), p. 169-171. De auteurs wijzen erop dat bij de herziening van de Code de procédure civile in 1972 het woord «exploit» (gerechtshandhaving) dat als archaïsch werd beschouwd, vervangen werd door «akte» dat sterk polysemisch is, wat meteen de gevaren voor ambiguïteit heeft vergroot.

Eerstens omdat het niet voldoende is dat de woorden voor de justitiabele begrijpelijk zijn om elke ambiguïteit uit te sluiten; om de rechtstaal te begrijpen moet men immers ook de concepten kennen die ze onderspannen.

Ten tweede omdat in de vervanging van verouderde termen door woorden uit de gewone taal, het gevaar voor een grotere dubbelzinnigheid schuilt. Het klinkt paradoxaal, maar het bezwaar stoelt op de vaststelling dat een archaïsche term uiteraard ondubbelzinnig is terwijl een woord uit de omgangstaal meestal verschillende betekenissen heeft.

Derhalve — aldus die linguïsten — vergt elke lexicale wijziging een strenge taalkundige analyse, want een taal is een systeem binnen hetwelk de betekenis van ieder element door zijn relatie met andere bestanddelen wordt bepaald.

Rest nu nog — na het overschouwen van deze kritieken — de intrigerende vraag: *waarom schrijft de rechtpraak zulke taal?*

Er werden daarvoor alvast twee verklaringen gegeven die trouwens duidelijk raakvlakken hebben: gewild hermetisme en klassejustitie.

33. *Gewild hermetisme?* Indien dit het geval was, dan zou het «jargon» der rechtsgeleerden inderdaad beantwoorden aan de definitie van de taalkundige Marrouzeau: «langue artificielle employée par les membres d'un groupe désireux de n'être pas compris des non initiés ou du moins de se distinguer du commun»¹¹⁹.

In zijn *Rechtsgeleerd Handwoordenboek* sluit mr. S.J. Fockema Andreae die hypothese niet geheel uit, wanneer hij schrijft: «een veelheid van vaktermen behoort tot het noodwendig arsenaal van de rechtsbeoefenaar, ook al omdat (de waarheid gebiedt het te erkennen) niet zelden een omhaal van woorden moet dienen om een indruk van gewicht teweeg te brengen die bij eenvoudiger woordkeus zou zijn uitgebleven»¹²⁰.

Alleen reeds doordat het technisch is krijgt een woord schijnbaar meer gewicht. Vele vaktermen, al dan niet verwerkt met Latijnse uitdrukkingen, kunnen gewis het sacraal aureool van het mysterie aan een rechterlijke uitspraak geven.

Dat sommigen dit verschijnsel niet onverschillig achten bleek nog enkele jaren geleden in Frankrijk op het ogenblik dat het gebruik van de directe rede in plaats van de overwegende stijl aldaar werd aanbevolen voor de redactie van vonnissen en arresten. Een hoge Franse magistraat schreef toen i.v.m. «la mise en question du langage judiciaire»: «Comme autre argument en faveur du maintien de ce qui se pratique, on a invoqué le fait que les particuliers, les justiciables,

¹¹⁹ Zie het woord «jargon» in *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* van PAUL ROBERT, uitg. 1977.

¹²⁰ Geciteerd door J. LELIARD in «Rechtstaal — Problemen» (zie noot 35).

avaient à l'égard d'un jugement obscur ou d'un acte hermétique plus de respect, de considération que vis-à-vis d'un morceau de prose rédigé en style direct. Un certain mystère entourerait l'acte de justice ; la forme actuelle de nos actes 'impressionnerait' davantage les particuliers sinon les reconforterait. N'est-ce pas prêter à autrui des sentiments généraux qu'il n'a pas ; surtout en un temps où la contestation prévaut sur le respect de la tradition ?»¹²¹.

Geheimzinnigheid moge in het verleden ooit in dat opzicht een rol hebben gespeeld voor sommigen die dachten de burger onder de indruk ervan te brengen, wij menen toch te mogen stellen dat de magistratuur in ons land zulke «verlichte geesten» tegenwoordig niet meer onder haar leden telt.

Een «gewilde» geheimtaal die onduidelijkheid nastreeft, zal dus wel uitgesloten zijn. Maar wie zal durven beweren dat minder helder denkwerk niet van tijd schuilt achter een al dan niet bewuste woordvertolligheid, of dat uit traditie, zo niet wegens literaire pretenties, — «le souci du beau langage», «le bien dire» — nooit, zij het onwillekeurig, de voorrang wordt verleend aan een zekere vormelijkheid in het taalgebruik, ten koste van de verstaanbaarheid van de uitspraak voor anderen dan vakgenoten ?

34. *Klassejustitie* ? Over zin en onzin van de slogan «het gerecht is een klassejustitie» werd overvloedig geschreven²² en het gaat ons bestek te buiten daarop nader in te gaan.

Het staat buiten kijf dat het gebruik van deze slagzin niet zelden gepaard gaat met simplificatie, zo niet met vooringenomenheid.

Zo lazen wij bijvoorbeeld het volgende in een reeds aangehaald criminologisch rapport over de communicatie in de Belgische strafrechtsbedeling: «Het openbaar ministerie wil waken over de waarden van de samenleving, maar weigert stelselmatig de 'ware waarde van die waarden' te onderzoeken. Het is ondenkbaar dat een procureur zou dulden dat de openbare orde, die hij moet verdedigen, ter discussie wordt gesteld of zou aanvaarden dat gedrag, dat wetelijk anti-sociaal is, in feite zeer authentiek sociaal is. Het is onmogelijk zich een procureur in te beelden met anterograde marginaliteit, met een sociaal en humaan revolutionarisme. Een lid van de (werk)groep drukte het aldus uit: 'Een procureur is er steeds toe gedoemd procureur te blijven'»¹²³.

¹²¹ G. ALMAIRAC, *Gazette du Palais*, 1975, 367. Over die aureool van geheimzinnigheid, zie ook de mening uitgedrukt in Nederland op het einde van de vorige eeuw door VAN BONEVAL FAURE en H.L. DRUCKER (M. en R. REINSMA, *op cit.* in noot 97, p. 871).

¹²² Zie o.m. A.J. CNOOP KOOPMANS, «Rechter en politiek», *N.J.B.*, 1969, 421 e.v.; M. STORME, «De achterkant van het gerecht», *R.W.*, 1973-74, 452-456, alsook H. UILENBROEK, «De taal is gans een kaste», in *Proces, Maandblad voor berechting en reclasering*, 1973, 127-130.

¹²³ *Op. cit.*, in noot 93, kol. 1806.

Nu willen wij niet betwijfelen dat die laatste uitspraak van een anoniem gebleven denker uitzonderlijk diepzinnig is of minstens zo bedoeld was. Maar wij zijn er evenzeer van overtuigd dat indien wij¹²⁴ het zouden aandurven te stellen dat «een criminoloog er steeds toe gedoemd is een criminoloog te blijven» — wat wij overigens niet geloven — dit gezegde, zeer terecht trouwens, als opvallend infantiel zou worden bestempeld.

Wij mogen er ten slotte mee volstaan m.b.t. het vraagstuk der klassejustitie te verwijzen naar de overdenkingen van procureur-generaal Langemeijer¹²⁵ die, na te hebben vastgesteld dat men het er vrijwel over eens is dat klassejustitie in de eigenlijke zin van het woord in het hedendaagse Nederland praktisch niet voorkomt, oordeelt «dat er een zekere mate van oneigenlijke, niet verwijtbare 'klasse'-justitie is», niet in de geijkte, marxistische betekenis van het woord, maar wel in die zin «dat enerzijds de justitiabele zijn standpunt niet kan duidelijk of althans niet invoelbaar kan maken voor de rechter, anderzijds de rechter evenmin het zijne voor de justitiabele».

«Trouwens», voegt die auteur eraan toe, «vindt de communicatiestoornis in ons ver gespecialiseerde maatschappij ook plaats waar evenmin een eigenlijke als een oneigenlijke klassetegenstelling aanwezig is. Welke jurist heeft niet eens ervaren dat een afgestudeerd ingenieur, arts of bioloog even gedesorienteerd staat tegenover het recht als een gemiddelde arbeider. En zo hij zich daarover mocht verwonderen, laat hij zich dan eens afvragen, wat hij zelf van de medische wetenschap begrijpt.»

35. Moet uiteindelijk de verklaring voor het bestaan van allerlei merkwaardigheden in de taal die de rechtspraak tegenwoordig nog schrijft, niet eerder worden gezocht — behalve in gevallen van onbeholpen taalbeheersing — in het gewicht van de traditie en in de sleur waaruit veelal onbewust een bepaalde trant van schrijven volgt. Het is trouwens een feit dat de tekst van oudere uitspraken het taalgebruik in nieuwere beslissingen beïnvloedt¹²⁶.

Het is er ten slotte in de eerste plaats om te doen, buiten een bijpolijsten van het taalinstrument, de roep van de gemeenschap naar openheid en informatie meer indachtig te zijn en bijgevolg geen inspanningen te sparen om de afstand tussen de rechtzoekenden en de rechtsprekenden te verkleinen.

36. Het is niet voldoende dat de taal waarin de beslissing is gesteld de feiten herkenbaar maakt voor de partijen, ook de vorm van de uitspraak moet bijdragen

¹²⁴ Wat betreft het gebruik in dit betoog van «wij» i.p.v. «ik» verwijzen wij, om elke misvatting uit te sluiten, naar Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse taal dat het verschil onderlijnt tussen het «pluralis majestatis» en het gebruik van «wij» in geschriften zoals dit.

¹²⁵ *Op. cit.*, in noot 45, p. 63-64.

¹²⁶ R. JANSSENS, *op. cit.* in noot 96.

tot het overbrengen van haar inhoud naar de betrokkenen.

Langs de motiveringsvereisten om wordt de rechter uitgenodigd zijn oplossing voor het geschil te gieten in een vorm die achteraf een logische controle door het Hof van Cassatie toelaat. Een Nederlandse jurist merkte in dat verband nochtans op «dat vaker dan wenselijk is de Hoge Raad zijn werk moet aanvangen met een reconstructie van de gedachtengang van de vorige rechter»¹²⁷.

Voor de rechtzoekende is het probleem uiteraard klemmender. De stijl van de rechterlijke beslissingen wordt zijn stroefheid verweten. Zo wordt o.m. gewezen op de ingewikkeldheid van de redenering die soms verstrikt geraakt in omwegen en stijlfiguren wat de bevattelijkheid van het geheel schaadt.

Het vraagstuk genoot vooral de belangstelling van criminalisten, inzonderheid met betrekking tot de problematiek van de «sentencing». Zij stellen dat de rechter, in de strafrechtspraak, zijn beslissing moet uitleggen en verantwoorden om ze te doen begrijpen en aanvaarden, niet alleen door de delinquent maar door de hele gemeenschap. Daarvoor moet hij de kunst verstaan om een synthese te maken van het recht en van de sociale en humane wetenschappen — een kunst die de benaming «judicologie» zou dragen. Bovendien is vereist, wil zijn beslissing voor iedereen begrijpelijk zijn, dat hij ze «dejuridiseert»¹²⁸.

«Ce n'est plus un acte d'oracle divinisé et sacralisé, mais une communication, une relation entre le délinquant et la collectivité, à l'intervention d'un magistrat qui doit être le porte-parole de la collectivité et non celui d'un système légal abstrait»¹²⁹.

Behalve de neologismen die klaarblijkelijk meer in trek zijn bij criminalisten dan archaïsmen, onthouden wij vooral van die stelling, welke overigens in sommige opzichten niet vrij van kritiek is¹³⁰, de gewettigde eis van verstaanbaarheid. Garraud zei het reeds op kernachtige wijze: «Quand on est condamné, on aime à savoir pourquoi»¹³¹.

37. De opvattingen omtrent de vorm of de stijl van rechterlijke beslissingen zijn uiteenlopend. De «nationale» stijlen kunnen zeer verschillend zijn zoals die van «common law»-landen en van landen met een geschreven rechtscultuur bijvoorbeeld; maar ook de Franse en de Duitse vonnissen verschillen.

Daarenboven ondergaat die stijl ook veranderingen in de tijd; dit was het geval voor de Duitse uitspraken die van een vooral dogmatische benadering van de problemen en een zuiver formalistische argumentatie (de zgn. «Begriffsjurisprudenz») evolueerden naar een motivering die redelijker en sociaal aannemelijker wil zijn¹³².

Welke vorm te verkiezen valt voor een rechterlijke uitspraak is een vraag die sinds enkele jaren aan de orde is¹³³.

De aanhangers van de zogenaamde overwegende vorm, die ten onzent in zwang is en waarin het betoog eigenlijk een doorlopende zin vormt met aaneengeregen considerans, zien in die stijl het voordeel van een stevige bouw en een logische schikking die de precisie van de ontleding bevorderen en tevens de vereiste kracht en strengheid verlenen aan de redenering van de rechter.

Voor de voorstanders van de zogenaamde verhalende vorm waarin het betoog uit een aantal afzonderlijke zinnen bestaat, biedt de directe rede de mogelijkheid de feiten levend en begrijpelijk voor te stellen; een kernachtiger uitdrukking van de gedachten gepaard met een actueler verwoording geeft aan de beslissing een eigentijdse vorm die ze beter leesbaar maakt voor de niet-jurist.

De tegenstanders van de overwegende vorm houden hem voor archaisch en nodeloos ingewikkeld; naar hun oordeel «brengen de menige considerans niet meer bij dan een antieke verluchting of een geleerde schijn»¹³⁴.

Zij die daarentegen gekant zijn tegen de directe rede wijzen op het gevaar van een onvaste opbouw van de rechterlijke beslissing en op de verleiding tot lossere uitweiding of overbodig verhaal welke zij inherent aan deze vorm achten.

Men weet dat in Frankrijk, waar wettelijk evenmin als in ons land een bepaalde vorm voor het opmaken van vonnissen en arresten is opgelegd, niettemin op dit stuk een keus van overheidswege werd gedaan.

In een circulaire van 31 januari 1977 «relative à la présentation des jugements»¹³⁵ heeft de minister van Justitie de wens uitgesproken dat op dit gebied de aanbevelingen van de Commissie voor de modernisering van de gerechtstaal worden nagevolgd.

Naar het voorbeeld van het Hof van Justitie der Europese Gemeenschappen wordt voorgesteld aan de

¹²⁷ J.H. HERBOTS, «Recht, feit en cassatiemiddel», *T.P.R.*, 1971, 626, alsook noot 1 van die pagina.

¹²⁸ S.C. VERSELE: «Le 'sentencing' ou élaboration de la sentence pénale devant le Colloque interassociations de Bellagio (6-10 mei 1968)», *Rev. sc. cr. et dr. pén. comp.*, 1968, 823-840. Zie ook over «dejuridisering», J. TER HEIDE, «Dejuridisering en dekriminalisering: de proto- en metajuridische factoren in de rechtsbeslissing», *Delikt en Delinkwent*, 1972, 73-86.

¹²⁹ VERSELE, *op. cit.* p. 834.

¹³⁰ Zie F. DUMON, *op. cit.* in noot 90, p. 8-10.

¹³¹ Geciteerd door J. CONSTANT, *Propos sur la motivation des jugements et arrêts en matière répressive*, openingsrede uitgesproken op 1 september 1970, p. 9.

¹³² Zie daaromtrent o.m. A. TOUFFAIT en A. TUNC, *op. cit.* in noot 96, p. 488-489; H. HABA, *op. cit.* in noot 43, p. 273 e.v., alsook het artikel van J. ESSER over de stijlverandering in de motivering van de gerechtelijke beslissingen in Duitsland, in *Etudes de logique juridique*, d. VI, Travaux du Centre national de recherches de logique, Bruylant, 1976.

¹³³ Zie wat België betreft, o.m. J. CONSTANT, *Propos sur la motivation...* (noot 131), p. 15-16; F. VANPARYS (installatierede — zie noot 94), kol. 1978; G. STEVIGNY, «Themis op de helling», *R.W.*, 1977-78, 627 nr. 27.

¹³⁴ J. VANPARYS, *op. cit.*

¹³⁵ *Journal Officiel*, 11 februari 1977, p. 886-887.

rechterlijke uitspraak een gemengde constructie te geven, die van de «overwegende» trant afziet voor het zogenaamd beschrijvend gedeelte van de beslissing maar hem daarentegen behoudt voor de eigen redenering van de rechter. Ook aan de schikking van de beslissing wordt aandacht besteed.

«L'objectif recherché par la commission, qui est la meilleure compréhension possible de la décision, ne sera atteint que si le lecteur distingue nettement grâce à la division en parties surmontées d'un titre, éventuellement numérotées, voire en sous-parties, et grâce à la suppression partielle des 'Attendus', ce qui est exposé objectif (faits constants, procédure, prétentions des parties) et ce qui est argumentation propre du tribunal. De la sorte, toute méprise disparaîtra pour le plaideur, qui ne risquera plus, comme il arrive parfois, de confondre l'exposé de sa propre thèse avec le raisonnement personnel du juge, s'imaginant, par exemple, que celui-ci, contrairement à toute logique, rejette sa demande après l'avoir accueillie.»

Die oplossing heeft natuurlijk haar voor- en tegenstanders¹³⁵.

Hoe dan ook, geen van beide vormen houdt in zichzelf een garantie in dat de inhoud duidelijk en begrijpelijk zal zijn. De taalkennis en de taalvaardigheid van de rechter evenals de discipline die hij opvolgt bij de verwoording van zijn gedachtengang blijven bepalend voor de verstaanbaarheid van zijn beslissing. Doch deze kan beslist aan inzichtelijkheid winnen indien, bij de redactie ervan, ook het belang van de doorzichtigheid van haar vorm voor ogen wordt gehouden.

2. Het taalgebruik in de rechtszaal

38. Wanneer wij nu de gerechtstaal vanuit een andere hoek beschouwen: het taalgebruik in de rechtszaal, raken wij een der voornaamste aspecten van de communicatieproblematiek in de rechtsbedeling.

Wordt de algemene voorstelling die de burger zich van de justitie maakt veelal bepaald door wat hij erover verneemt via de media, dan is zijn persoonlijk contact met het gerecht, ook al vond het slechts eenmaal plaats, doorgaans beslissend voor zijn oordeel over die instelling in het algemeen.

Het is dan ook terecht dat werd gewezen m.b.t. de behandeling van civiele zaken, op de in dat opzicht negatieve uitwerking «van een papieren procedure waarbij de advocaten helaas hun cliënten zeer dikwijls achter hun toga verborgen houden»¹³⁷.

De persoonlijke verschijning van de partijen is immers een directe bron van kennis voor de rechter en niet zelden onthult zij een geheel ander beeld van het geschil dan uit de processtukken kon worden afgeleid. Daardoor strekt zij de duidelijkheid van de gedingvoering tot voordeel, en ontdoet zij meteen de rechtspleging enigszins van haar geheimzinnigheid of, zoals sommigen zeggen, van haar voor leken vaak welhaast Kafkaïaanse ondoorzichtigheid.

Daarom houdt die rechtstreekse confrontatie van rechter en justitiabelen beloften in voor een groter vertrouwen van deze laatsten in de rechtspraak.

Men kan derhalve als vaststaand aannemen dat de omstandigheden waarin de ontmoeting van de burger met het gerecht gebeurt en de manier waarop hij alsdan wordt bejegend, al even belangrijk kunnen zijn voor de vorming van zijn opinie over de justitie als de wijze waarop in het concrete geval recht zal worden gesproken¹³⁸.

Daarbij speelt niet uitsluitend zijn belevenis als partij of verdachte een rol, maar eventueel ook wat hij als getuige of zelfs als gewone toeschouwer op een terechtzitting heeft meegemaakt.

39. Te dien opzichte moet inzonderheid rekening worden gehouden met het losser worden van de eisen van vormgebondenheid in het maatschappelijk verkeer ten gevolge van de relativering en wellicht ook de nivellering van vele sociale waarden.

Vandaar, telkens als het taalgebruik op de rechtszitting te berde wordt gebracht, de duidelijke tegenzin in het vasthouden aan formele voorschriften wanneer ze tot een ritueel worden omgebouwd, al blijft de uitgebrachte kritiek niet beperkt tot het gebruik van een abstracte juristentaal.

Andermaal blijkt hier het belang van de strafrechtsbedeling voor het gezicht van het gerecht «dat er zeker heel anders zou uitzien, wanneer bij voorbeeld het kort geding de meeste aandacht had gekregen»¹³⁹.

«Wat begrijpt een verdachte en wat begrijpen de mensen op een publieke tribune van wat er op een zitting wordt behandeld? : 'U hadt geen toestemming van de eigenaar het geld mee te nemen?' ; 'Hebt U blijvend letsel opgelopen?' Allemaal vaststellingen die de wet eist, maar nergens staat dat dit ook letterlijk zó moet worden gevraagd aan verdachten. De wet schrijft niet voor dat niet gewoon Nederlands mag worden gesproken, dat een rechter bij zijn ondervraging in het taalgebruik niet mag afdalen naar een verdachte».

¹³⁶ Zie o.m. G. ALMAIRAC, «Mise en question du langage judiciaire», *Gazette du Palais*, 1975, 366-368, en «Le nouveau style judiciaire», *ibid.*, 1975, 10-11 ; A. TOUFFAIT et L. MALLET, «La mort des Attendus?», *Rec. Dalloz-Sirey*, 1968, Chronique, 123-130 ; A. TOUFFAIT en A. TUNC (zie noot 96 J. ECKHOUT, «Des jugements et de leur style — A propos d'une étude de M. Tunc», *J.T.*, 1974, 695.

¹³⁷ M. STORME, «Taak en opleiding van de magistratuur», p. 296, nr. 6, en «De achterkant van het gerecht», kol. 451, nr. 3, respectievelijk geciteerd in de noten 4 en 6.

Zie eveneens over het belang van de persoonlijke verschijning van de partijen J. JANSEN, «Burgerlijk proces in de stroomversnelling», p. 886, b. (noot 9) en R. SOETAERT, hierna geciteerd in noot 141, p. 883-884.

¹³⁸ Wij laten buiten bespreking vraagstukken als het onthaal in de gerechtshoeven, de inrichting van de rechtszaal, de voorlichting van de justitiabele door praktische en bevattelijke folders. Zie daarover o.m. J.M. PIRET (noot 89).

¹³⁹ Hoefnagels, *Rituelen*, ... (noot 88), p. 23.

Aldus de auteur van een artikel dat, onder de sprekende titel «De taal is gans een kaste»¹⁴⁰ over het strafproces in Nederland handelt en waarin hij waarschuwt voor het gevaar dat aan «een taalkundige afzondering van de justitie» vastzit.

Wij hebben er reeds op gewezen dat sommigen, ook bij ons, het strafrechtsbedelingssysteem een «elitair taalgebruik» verwijten.

Wie een reële ervaring heeft van de rechtsbedeling in ons land, zal dit verwijt sterk relativiseren, zo niet tegenspreken, wat echter niet wegneemt dat heel wat rituele zinsneden die in het strafproces ter terechtzitting worden uitgesproken achterwege zouden kunnen blijven.

Men heeft uitgerekend dat strafrechters in Nederland elk jaar ongeveer 130.000 keer tegen een verdachte zeggen: «Ik vermaan U oplettend te zijn; U moet terecht staan. Het woord is aan de Officier van Justitie»¹⁴¹.

In België stelt elke voorzitter van een hof van assisen, tijdens de behandeling van dezelfde criminele zaak, tientallen keren de vraag: «Het is wel van de beschuldigde hier aanwezig dat U hebt gesproken en U volhardt in uw verklaringen?», en dit telkens als een getuige zijn verklaring heeft afgelegd. Al gedraagt hij zich dan naar wat artikel 319 van het Wetboek van Strafvordering hem op het stuk van de getuigenissen voorschrijft, toch moet worden toegegeven dat die vraag, welke trouwens begrijpelijkerwijze minstens eenmaal moet worden herhaald voordat ze tot de veraste getuige doordringt, zeker niet tot de zinvolle rituelen van het rechtsbedrijf kan worden gerekend.

Er doen zich in de rechtsbedeling overigens andere, gelijkaardige situaties voor waarin beslist verandering kan of zou moeten worden gebracht.

40. Indien een groter openheid naar de rechtsgenoten enerzijds vergt dat, telkens als het doenlijk is, de juridische taal in de samenspraak tussen magistraat en justitiabelen wordt gemeden, onderstelt zij anderzijds in zijnen hoofde de mentale instelling en een voldoende gedragswetenschappelijk inzicht, benodigd voor de keus van een aan de betrokkenen aangepast taalgebruik. Vooral criminalisten hebben daarop gewezen i.v.m. de «sentencing»-problematiek¹⁴².

Daarvoor is echter een eerste vereiste de kennis van de taal van de rechtzoekenden.

Raadsheer in het Hof van Cassatie Soetaert onderstreepte dit zakelijk en met lichte ironie, toen hij het waarheidsgehalte van privaatrechtelijke uitspraken peilend, schreef: «De rechter moet toch in de eerste plaats zijn eigen mensen begrijpen: wie in een klomp

een aardkluit ziet in plaats van een houten schoen, loopt gevaar de plaats van het ongeval zo ver te verleggen als de klomp vooruitgeworpen is, (...) wie schippers als partijen of getuigen ondervraagt, moet ervaren dat zij zich weinig bekreunen om de onwetendheid van de rechter. Alles heeft een andere naam: oplopen is inhalen, verhalen is naar een andere plaats trekken, een steekdraad steekt helemaal niets.»¹⁴³

Een juist begrip van de taalcontext waarin bepaalde woorden door de rechtzoekenden werden gebruikt kan immers leiden tot heel andere resultaten dan een woordbetekenis in het eigen taalgebruik van de magistraat. Daarvan zijn voorbeelden in de rechtspraak te vinden¹⁴⁴.

Een moeilijke opdracht voor de magistraat is ten slotte het begrijpen van de taal die gebezigd wordt door de deskundigen waarop steeds meer en in alle domeinen een beroep wordt gedaan.

Er is een grens aan de mogelijkheid sommige deskundigenverslagen te lezen, laat staan ze volledig te vatten en kritisch te waarderen. Daarbij denken wij niet alleen aan technische vakken met een eigen, onmisbare terminologie maar aan het specifieke betoog van sommige deskundigen waarvan ook weinig of niets overkomt naar de justitiabele of naar de gewone burger in de rechtszaal.

«Waarom moet een psychiater zeggen 'partiële desintegratie van de reproductiepotentie' als hij de woorden 'hij herinnert zich alles niet meer' ter beschikking heeft?»¹⁴⁵

IV. De taal van het notariaat

41. Ofschoon er vanzelfsprekend veel overeenstemming is tussen de taal van de wetgeving en de taal van het notariaat, maakt deze laatste meestal een apart onderwerp van bespreking uit omdat zij eigenaardigheden heeft die voortspruiten uit de tradities en de werkwijze van een beroep dat graag bekende paden bewandelt.

Sinds een personage van Molière¹⁴⁶ tegen een notaris vertoernd uitriep:

«Vous ne sauriez changer votre style sauvage

¹⁴³ R. SOETAERT, «Waarheid in het gewijsde», in *Recht in beweging*, Kluwer, Deurne/Antwerpen, d. II, p. 881-900; citaat, zie p. 16 alsook noot 10.

¹⁴⁴ Zie M. VAN HOECKE, «Mens- en maatschappijbeeld van de rechter», *T.P.R.*, 1975, 644-645.

¹⁴⁵ «De Taal is gans een kaste» (noot 133), p. 130; zie over hetzelfde onderwerp H. VAN BOSTRAETEN en A. VAN HAECHT (noot 13), kol. 1801-1803.

¹⁴⁶ Philaminte in *Les Femmes Savantes*, vijfde bedrijf, derde tooneel. Zie nochtans PIERRE MIMIN, «L'Archaisme dans la langue judiciaire», *Jurisclasseur périodique*, 1947, I. Doctrine, 662: «Quand Philaminte demande au notaire de changer son 'style sauvage', elle parle en étourdie... Le style sauvage, c'est la terminologie juridique nécessaire tant pour la construction scientifique que pour la sécurité des intérêts.»

¹⁴⁰ *Op. cit.* in noot 133, p. 128 en 129.

¹⁴¹ HOEFNAGELS, *op. cit.*, p. 7.

¹⁴² Zie VERSELE, *op. cit.* in noot 128, p. 831-833; zie ook R. SCREVEN, «Le juge et l'audience pénale», *Mélanges en hommage au Professeur J. Bagniet*, Faculté de droit U.L.B., ed. Rev. du Notariat belge, p. 731-749, inz. p. 736 e.v.

«Et nous faire un contrat qui soit en beau langage» bestaat er veelal eenstemmigheid om de stroeve stijl, zo niet de ontoegankelijkheid van de meeste notariële akten te hekelen.

De Franse jurist Devisme schreef in 1752 over de notarisakten: «Ils étaient souvent remplis d'une longue traînée de paroles superflues et de clauses inutiles, qu'ils empruntaient sans discernement des formules d'actes qui leur servaient de modèles.» Schamper voegt hij eraan toe: «Tous ces actes étaient très difficiles à entendre, à cause qu'il y régnait partout une incongruité de construction, et un jargon latinifié par des gens qui ne savaient point le latin. Les phrases étaient si embarrassées et si estropiées, qu'elles offraient toujours à l'esprit de ceux qui les lisaient différents sens; et quand on en attrapait le véritable, ce n'était jamais que par hasard, et plus par conjecture que par un juste discernement. Et cela n'arrivait le plus souvent qu'après une lecture réitérée de l'acte et accompagnée de fréquentes et pénibles réflexions. Enfin, l'ambiguïté qui en résultait, causait souvent une infinité de procès qui jetaient les parties dans des embarras terribles, et dans de très grandes dépenses»¹⁴⁷.

Notaris Michel Thuysbaert, aan wie wij dit citaat ontleen, gaf daaromtrent onomwonden zijn mening te kennen toen hij in 1968 schreef: «Wat hier twee eeuwen her door een jurist werd geconstateerd, is op dit ogenblik nog zodanig waar dat wij zonder aarzelen heel deze passus in het 'presens' kunnen lezen, daar waar Devisme hem in het 'imperfectum' schreef.»

42. Het «verlatijnsd» jargon waarvan Devisme ironisch gewag maakte was natuurlijk een overblijfsel van de vroegere hegemonie van het Latijn, dat in de Franse centraliserende staat tot in de 17e eeuw aan het koninklijk hof en in de intellectuele kringen de voertaal was¹⁴⁸.

Hetzelfde verschijnsel heeft zich in ons Nederlandstalig landsgedeelte voorgedaan wat betreft de invloed van het Frans. Immers waren de notarissen onder het Franse bewind verplicht alle akten, zelfs de testamenten, in de officiële voertaal op te maken. Pas in 1814 werd een besluit uitgevaardigd dat toeliet de «Vlaamse taal» in de akten te gebruiken. Een gelijkwaardige maatregel werd getroffen tijdens het «Verenigd Koninkrijk der Nederlanden»¹⁴⁹.

Sedert het ontstaan van het Koninkrijk België bestaan er voor het notariaat schijnbaar nog weinig taalproblemen. Daar de organieke wet op dit stuk geen richtlijnen bevat, geldt voor de notarissen de door artikel 23 van de Grondwet gehuldigde vrijheid van taal-

gebruik en mogen de partijen in principe vrij de taal kiezen waarin de notariële akte zal worden verleden; deze vrijheid is nochtans niet onbeperkt¹⁵⁰.

Daarmee zijn evenwel noch de zuiverheid noch de begrijpelijkheid van de taal waarin die akten gesteld zijn, gewaarborgd, evenmin als de duidelijkheid van hun stijl.

Daaraan blijft nog heel wat te doen, ook al werd er reeds heel wat voor gedaan.

43. Reeds in 1903 werd door professor Bellefroid een artikel gepubliceerd over het goed Nederlands taalgebruik in de notariële akten, waarin hij een lange lijst opsomde van het taalonkruid dat uit de akten moest worden gewied. Ook merkte hij op dat de akten doorspekken met uitheemse en Latijnse termen, ze alzo met een mantel van schijngeleerdheid omkleden en onverstaanbaar maken voor het publiek, niet anders kan worden geheten dan een ongepaste kwakzalverij. Het hoofdvereiste van een akte, ten opzichte van de taal, is immers dat zij zo eenvoudig en, voor de partijen, zo duidelijk mogelijk is¹⁵¹.

Wat betreft de taalzuiverheid werd sindsdien een merkelijke vooruitgang geboekt maar al het onkruid is nog niet uitgeroeid, ondanks de ernstige pogingen die sinds een tiental jaren werden gedaan om zowel de taal als de stijl van de akten te verbeteren en om vooral het bargoens eruit te weren¹⁵².

Zo werden de notarissen ertoe aangespoord hun akten aan te passen aan de terminologie van de officiële Nederlandse versie van het Burgerlijk Wetboek verschenen in 1962¹⁵³, terwijl herhaaldelijk in vak-tijdschriften werd gewezen op de noodzaak van een volwaardige beoefening van de Nederlandse juridische taalstijl en van de verrijking van de Nederlandse formulering in de notariële akten¹⁵⁴. Meldenswaardig in

¹⁵⁰ De notariële akten zijn in beginsel niet onderworpen aan de bepalingen van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken omdat de notaris geen actief element van de rechtspleging is (zie LINDEMANS, *Taalgebruik in gerechtszaken*, A.P.R., 1973, nr. 40).

Voor onrechtstreekse maar ook rechtstreekse beperkingen van de vrijheid van taalgebruik, zie art. 52, § 1, eerste lid, K.B. van 18 juli 1966, en I. DAELMAN, «De wet op het gebruik der talen in bestuurszaken i.v.m. akten en bescheiden voorgeschreven bij de handelswetgeving», R.W., 1963-64, 1592 e.v., alsook het decreet van de Nederlandse Cultuurraad van 19 juli 1973 op het taalgebruik in het bedrijfsleven en de artikelen van C. DE BUSSCHERE, «Het taaldecreet in de notariële praktijk», *Tijd. voor not.*, 1974, 194 e.v., en «De toepassing van het taaldecreet op de akten van vennootschap», R.W., 1973-74, 1151 e.v.

¹⁵¹ «Taalonkruid in het notariaat», in *Dietse Warande en Belfort*, waarvan de tekst werd opgenomen in *Wetboeken en rechtstaal*, opstellen van wijlen prof. J.H.P. Bellefroid, verzameld en ingeleid door mr. R. Victor, Vlaamse rechtskundige bibliotheek, N.V. Die Keure, Brugge, 1962, p. 33-48.

¹⁵² M. THUYSBAERT, «Het bargoens van onze akten», *Notarius*, 1968, 222-226.

¹⁵³ Wet van 30 december 1961, *Belg. Staatsblad* van 18 mei 1962; H. JACOBS, «De officiële Nederlandse rechtsterminologie en de notariële praktijk», *Notarius*, 1967, 54-56; J. VERBIST, *idem*, *Notarius*, 1967, 347-348, en 1968, 95-96.

¹⁵⁴ Zie J. VAN HAVER, «Goed taalgebruik», *Tijdschrift van notarissen*, 1971, 33-39; P. TOMMELEN, «Voor een beter Nederlands in

¹⁴⁷ F.B. DEVISME, *La science parfaite des notaires*, Parijs, Durant, 1752, bewerkt door CLAUDE DE FERRIÈRE, d. I, hoofd. XII, p. 58, geciteerd door M. THUYSBAERT in *Notarius*, 1968, 223.

¹⁴⁸ Zie A. VAN HOESTENBERGHE, «De taal in de notariële akten», in *Liber Amicorum Prof. baron J. Van Houtte*, Elsevier-Sequoia, Brussel, 1975, d. II, p. 1071-1085, meer bepaald p. 1073.

¹⁴⁹ A. VAN HOESTENBERGHE, *op. cit.*, p. 1074-1076.

dat opzicht zijn de nieuwe uitgaven van modellen, waarbij vooral dient te worden gewezen op de interdisciplinaire *Algemene Modellenverzameling van de Rechtspraak*¹⁵⁵.

Die verbetering en verheldering van taal en stijl hebben de Franstalige notariële akten evenzeer van nood¹⁵⁶.

In feite zijn de meeste notarisakten nog steeds nodeloos ingewikkeld en omslachtig, wat ze veelal ondoorzichtig maakt voor de partijen¹⁵⁷. Uit traditie of uit gemakzucht worden verouderde modellen afgeschreven die vol zitten met herhalingen, juridische pleonasmen en archaïsche vormen welke de opstellers beschouwen als voorzorgen tegen nietigheden en vergetelheden, maar die in de wereld van vandaag vaak geheel irrealistisch aandoen. Daardoor wordt de verplichte voorlezing van de akten, ook voor andere dan gewone burgers, een haast ondraaglijke en weinig zinvolle formaliteit.

44. Voorzeker moet een vereenvoudiging van taal en stijl binnen redelijke perken nagestreefd en doorgevoerd worden. Het gebruik van een strict rechtskundige woordenschat is niet alleen normaal maar onontbeerlijk. De notariële formule behoedt immers de juridische akten voor nietigheid en bezorgt aan de partijen het voordeel van een regeling hunner juridische betrekkingen welke meestal het best aan hun belangen beantwoordt¹⁵⁸.

Er bestaat echter een goed en een slecht gebruik van modelakten¹⁵⁹. Men kan ze toetsen aan de eigentijdse juridische vereisten en ze tegelijk opstellen in een taal die zo verstaanbaar en aangenaam mogelijk is voor een modern oog en oor.

Diverse initiatieven om dit te bevorderen welke bij het notariaat zelf werden genomen, schijnen nochtans vooralsnog geen voldoende weerklank te hebben gevonden in het geheel van het notariële korps¹⁶⁰.

45. Behalve de taalkundige verzorging en de vereenvoudiging van de rechtstaal in de notariële akten is

ook de herziening van de structuur van de authentieke akte aan de orde. Meer ordelijkheid in de vorm draagt immers bij tot verduidelijking van de inhoud¹⁶¹.

Er wordt o.m. aanbevolen de gegevens die anders verspreid zijn over de inhoud van de klassieke formules te groeperen in genummerde rubrieken en onderverdelingen, naar gelang zij een beschrijvende, administratieve of contractuele functie hebben. Een rationeler ordening maakt de akte overzichtelijker voor de partijen en verhoogt de bruikbaarheid ervan inzonderheid met het oog op een moderne informatieverwerking.

Dit laatste punt doet de vraag rijzen naar de aanpassing van het notariaat en van zijn werkmethode zowel aan gewijzigde maatschappelijke situaties als aan de evolutie van de technieken.

«Welk notariaat voor welke maatschappij?» was trouwens het thema van de Notariële Dagen die in 1970 te Nijvel plaats hadden en waar een oproep werd gedaan om het notariaat te redden uit wat zijn «institutionele slaap» werd genoemd¹⁶².

Doelmatigheid en snelheid bij de uitoefening van het beroep kunnen stellig in de hand worden gewerkt door de invoering van nieuwe technieken, zoals trouwens ook door de herbedenking van de authentieke akte die de notariële akte bij uitstek is en waarvan de formalistische geldigheidsvoorwaarden gewis aan versoepeling toe zijn¹⁶³.

In de standaardisering ligt echter een gevaar voor onmenselijking besloten wat van de notaris, een aktenautomaat, en van de cliënt, een abstracte eenheid kan maken.

Terecht wordt daarvoor gewaarschuwd¹⁶⁴ want zowel de scheppende geest als de menselijke contacten tussen notaris en cliënt blijven wezenlijke vereisten indien het notariaat zijn sociale opdracht wil blijven vervullen. Het hanteren van een meer bevattelijke taal, die tevens de onontbeerlijke rechtszekerheid vrijwaart, zal daartoe in de toekomst van overwegend belang zijn.

V. De taal van de gerechtsdeurwaardersakten

46. Wellicht meer nog dan de taal die in de rechtzaal wordt gesproken is die welke de gerechtsdeur-

onze akten», *Notarius*, 1971, 113-119; «Notabene», taalkronieken in *Notarius*, 1975, 461-463; 1976, 100, 150, 193-194, 343, 436-437.

¹⁵⁵ Uitgegeven door Story-Scientia.

¹⁵⁶ Zie *Annales du Notariat et de l'Enregistrement*, 1954, 194-195 en 240; «Terminologie», *Notarius*, 1973, 138-140, en de taalkronieken in *Notarius*, 1976, 100, 150, 193-194; P. WATHELET, *La rédaction des actes notariés*, Larcier, 1975, p. 59.

¹⁵⁷ Zie o.m. de interventie van de h. Suykerbuyck tijdens de bespreking van de begroting van het Ministerie van Justitie op 24 januari 1978, *Parl. Hand., Kamer*, blz. 841. In onze buurlanden werd hiertegen eveneens ingegaan: zie A. PITLO, *Ars Notariatus*, d. III, *Taal en stijl der notariële akten*, Zomer en Keunings, Wageningen, 1953 (83 p.); LINDON, *Le style et l'éloquence judiciaire*, Albin Michel, Parijs, 1968, p. 19-20.

¹⁵⁸ Zie J.L. SOURIOUX en P. LERAT, *Le langage du droit*, Presses Universitaires de France, Collection Sup, Vendôme, 1975, p. 124-125.

¹⁵⁹ Zie R. SAVATIER, «Le bon et le mauvais usage des formules», *Rev. du notariat belge*, 1976, 7-21.

¹⁶⁰ Zie *Notarius*, 1976, 347, «De taal van de Notaris».

¹⁶¹ Voor de modernisering van de vorm van de akten wordt o.m. in Frankrijk opgekomen: zie A. DESMAZIÈRES, «Un essai de présentation moderne des actes notariés», J.C.P., Notariat, 1972, 2447; J.L. SOURIOUX en P. LERAT, *op. cit.*, p. 107-125.

¹⁶² Uitg. Raucent, Leuven, 1970, zie o.m. p. 47-53 en p. 121-124; zie ook A. OLEFFE, «Réflexions sur le Notariat», in *Jeune Notariat*, nr. 2, p. 23-45.

Sinds een paar jaar doet de Koninklijke Federatie van Belgische Notarissen systematisch aan voorlichting, ook buiten het beroep, als dienstbetoon tot heel de bevolking zowel door het sturen van artikelen naar kranten als door het uitgeven van kosteloze brochures.

¹⁶³ «Welk notariaat voor welke maatschappij», *op. cit.*, p. 122-123; zie ook VAN HOESTENBERGHE, «De taal in de notariële akten», *op. cit.*, p. 1084.

¹⁶⁴ P. MULLER-VANISTERBEEK, «Les possibilités offertes au notariat par la technique contemporaine», *Rev. not. belge*, 1978, 6-11.

waarders in hun akten hanteren een voorwerp van afkeuring en kritiek.

Ook dit is geen recent verschijnsel, zoals reeds uit de aanhef van deze rede is gebleken; nieuw is evenmin de veelal ongunstige gemoedsgesteldheid van de burgers tegenover die ministeriële ambtenaren.

Toen enkele jaren geleden, ter gelegenheid van het Nationaal Congres van de Franse gerechtsdeurwaarders, een van hen een belangwekkend referaat uitsprak getiteld «L'huissier de justice aujourd'hui»¹⁶⁵, ving hij zijn voordracht als volgt aan:

«Alexandre Dumas, sollicité lors des funérailles d'un de ses voisins, s'enquit de la profession du de cujus. Apprenant qu'il était huissier, il répondit: 'Voici un second louis; enterrez-en deux'.

«Authentique ou apocryphe», vervolgde spreker, «cette anecdote est significative. Est-il une corporation aussi malmenée que celle des huissiers de justice? Cet auxiliaire de la justice se voit refuser toutes les qualités, tous les sentiments de l'homme qu'il est. Le fusain de Daumier, la plume de Zola ne sont jamais trop acérés contre lui. Dans le vaudeville, la comédie de mœurs ou le théâtre d'avant-garde, il joue le rôle d'un bouc émissaire ou de l'épouvantail. Aucune grâce ne lui est faite; dans ses vêtements, toujours noirs; dans son langage, incompréhensible; dans sa physionomie, sinistre; dans ses interventions, inopportunes.»

Het ophangen van dit onfraaie onverdiende beeld is natuurlijk in niet geringe mate te wijten aan de omstandigheid dat de gerechtsdeurwaarder vaak geïdentificeerd wordt met de drager van kwade boodschappen, vanaf de betekening van het inleidend exploit tot aan de tenuitvoerlegging van de gerechtelijke beslissing.

47. Maar de oorzaak van die misvatting bij het publiek is ook, zo niet vooral, het gevolg van een gemis van informatie over en dus van een onvoldoende begrip voor de positie die de gerechtsdeurwaarder in ons rechtsbestel inneemt.

Bij het opstellen van zijn ambtelijke akten is de tekst zelf van de wet niet zelden voor hem bepalend en het komt hem dan niet toe het strenge technische taalgebruik van de wetgever te vervangen door een spreektaal die, al is ze meer bevattelijk, op onvolkomen wijze overbrengt wat wettelijk gemeld moet worden.

Overigens handelen de gerechtsdeurwaarders vaak volgens de onderrichtingen van hun opdrachtgevers naar wie, in voorkomend geval, de schuld van de aan de kaak gestelde onduidelijkheden of onverteerbaarheid moet worden verlegd.

Dit is o.m. het geval bij de betekening van een rechterlijke beslissing, waarvan de gerechtsdeurwaarder de inhoud trouw en volledig in zijn exploit moet weerge-

ven, zonder dat hij de eventuele duisterheid of ondoorzichtigheid ervan vermag te verhelpen¹⁶⁶.

In dat verband heeft men reeds gewezen op de dagvaardingen in strafzaken, waarin doorgaans, ter omschrijving van de ten laste gelegde feiten, de toepasselijke wetteksten volledig en letterlijk worden opgenomen, ook wanneer de alternatieven die in die wettelijke omschrijving voorkomen eigenlijk geen toepassing vinden op de concrete feiten welke de tenlasteleggingen ten grondslag liggen¹⁶⁷.

Daarmee wordt weliswaar een wettelijk onaanvechtbare motivering van de rechterlijke beslissing beoogd¹⁶⁸ maar er dient te worden toegegeven dat dit gebruik — of deze routine — hoe juridisch gefundeerd ook, de tenlastelegging en dus het dagvaardingsexploit, niet altijd begrijpelijker maken.

Niet altijd — zeiden wij — want wie zal betwijfelen dat de volledige, begripsomschrijvende tekst van de artikelen 508bis en 557, 6°, van het Strafwetboek heel wat meer verhelderend is voor de justitiabele dan het opgeven zonder meer van de benamingen «afzetterij», «flessentrekkerij» en «grivèlerie» of «moeskopperij» en «maraudage».

Dit betekent evenwel niet dat hier geen mogelijkheden voor vereenvoudiging bestaan.

48. Is de taal van de gerechtsdeurwaarders aldus enigszins afhankelijk van het woordgebruik van wetgeving en rechtspraak, toch zijn ernstige inspanningen geboden om ze te moderniseren.

Er moet nochtans voor gewaakt worden dat dit simplificatieproces aan die gerechtelijke akten niet de betekenis en het belang ontnemt welke zij in de rechtsgang moeten hebben.

Het zou daarenboven een illusie zijn te geloven dat iedereen alles kan begrijpen wanneer het maar taalkundig in moderne termen wordt opgedist. Er zal altijd een verschil bestaan tussen hen die over veel, en hen die over weinig informatie beschikken, ook al onderstelt het optimaal functioneren van een maatschappij dat de voorhanden zijnde informatie zo gelijkmatig mogelijk over allen is verdeeld.

Een moderner taalgebruik in ambtelijke stukken kan overigens geen panacee zijn voor alle aangeklaagde kwalen, omdat die stukken vaak niet los kunnen worden gezien van een context waarover zij eenvoudigweg

¹⁶⁵ VICTOR DELUBAC, «L'huissier de justice aujourd'hui — Auxiliaire ou pilier de la Justice», *Congrès National de Tours*, juni 1974; uitg. Chambre Nationale des huissiers de justice, p. 221.

¹⁶⁶ Zie o.m. A. HUTHWOHL, «Modernisation des langages et des procédures», in *Congrès de Paris des 23 et 24 novembre 1967, Chambre Nationale des huissiers de justice*, p. 5-23.

¹⁶⁷ J.M. PIRET, «De burger voor de strafrechter», *op. cit.*, in noot 89, kol. 1557; G. STÉVIGNY, «Themis op de helling», *R.W.*, 1977-78, 626, nr. 26. Zie ook E. ANDRÉ DE LA PARTE, *De telastelegging in strafzaken* (proefschrift Leiden), Gouda Quint-Arnheim, 1976 en de recensie over dit boek in *N.J.B.*, 1977, 51.

¹⁶⁸ Bij ontstentenis van besluiten motiveert de rechter op regelmatige wijze de schuldigverklaring van de beklaagde, wanneer hij in de termen van de wet vaststelt dat de bestanddelen van het misdrijf dat hij bewezen verklaart, aanwezig zijn (zie o.m. de cassatiearresten opgegeven door J. CONSTANT, «Propos sur la motivation des jugements et arrêts en matière répressive», *R.D.P.C.*, 1970-71, 289).

geen informatie kunnen verstrekken, zodat voor een goed begrip toch vaak de hulp zal moeten worden ingeroepen van iemand die meer informatie bezit¹⁶⁹.

Hun ambtelijke plichten nog daargelaten, hebben de gerechtsdeurwaarders in dit opzicht een gewichtige sociale opdracht te vervullen.

49. Buiten een verantwoorde en haalbare simplificatie in het taalgebruik kan de modernisering van de vorm der akten beslist tot meer duidelijkheid en verstaanbaarheid bijdragen.

Een eenvormig stramen waardoor de akten bondiger, nauwkeuriger en dus beter leesbaar worden gemaakt, zou de taak van de gerechtsdeurwaarder, als eerste en rechtstreekse schakel tussen het gerecht en de justitiabele, tegelijk doeltreffender en menselijker maken¹⁷⁰.

Dit aspect van de humanisering der betrekkingen tussen het gerecht en het publiek was de hoofdbekommernis van de Franse minister van Justitie toen hij, in 1973, in navolging van Aristide Briand, een «Commission de modernisation du langage judiciaire» oprichtte, die in de eerste plaats de voor de rechtzoekenden bestemde akten diende te onderzoeken.

Die commissie, bestaande uit magistraten, gerechtsdienaren en universiteitsprofessoren, maar ook uit personen vreemd aan de rechtswereld, leverde vruchtbaar werk, aangezien een circulaire van de «Garde des Sceaux» reeds in 1974 het gebruik van een reeks nieuwe modellen van exploiten in burgerlijke rechtsplegingen kon aanbevelen; een paar jaar later gebeurde hetzelfde voor de gerechtsdeurwaardersakten in strafzaken¹⁷¹.

In de als voorbeeld gestelde akten werden de vorm en de stijl vereenvoudigd door enerzijds talrijke nutteloze en verouderde formules aan de kant te zetten, en anderzijds door slechts de onvermijdelijke technische termen met de nodige verduidelijking te behouden. Daarenboven wordt elke nutteloze gestrengheid geweerd, zowel wat de vorm als wat de inhoud betreft, ten einde de exploiten ook op die wijze humaner te maken¹⁷².

50. Ook in Nederland is het probleem van de leesbaarheid der exploiten sedert enkele jaren aan de orde.

In 1970 richtte de Koninklijke Vereniging van Gerechtsdeurwaarders een commissie op om verslag uit te brengen «over de vraag of de leesbaarheid van exploiten kan worden verbeterd door gebruik van zodanige termen en uitdrukkingen die voor alle justitiabelen begrijpelijk zijn». Men geraakte het echter niet eens over de door de commissie te volgen werkwijze noch over de draagwijdte van haar opdracht. Sommige gerechtsdeurwaarders opperden zelfs de mening dat aan de gangbare termen en begrippen best niet zou worden getornd.

Enkele persartikelen, waarin het jargon van de exploiten werd gehekel¹⁷³, gaven de spoorslag om de «Commissie leesbaarheid exploiten» (Clex) toch aan het werk te zetten. Zonder de illusie te koesteren dat zij erin zou slagen akten op te stellen die voor alle rechtzoekenden verstaanbaar zouden zijn, was de opzet dat zij zich intensief zou beraden over een modernere bevoording¹⁷⁴.

In de schoot van de Clex werd overwogen dat, indien verbetering noodzakelijk is, twee vragen dienen te worden beantwoord: enerzijds, voor wie moet die modernisering plaatsvinden, en anderzijds, betreft zij de vorm of de inhoud van de akten ofwel beide?

Bij de eerste vraag werd opgemerkt dat, hoewel de verbetering vanzelfsprekend bestemd is voor de justitiabelen, het nochtans onmogelijk is de in akten gebruikte taal aan te passen voor de minstbegaafden en voor een deel van het publiek dat blijk geeft van een zekere onwil om ook maar iets te begrijpen van wat met het gerecht te maken heeft.

Wat de vorm en de inhoud betreft, werd vooropgesteld dat de vorm weinig voor verbetering vatbaar is omdat hij het resultaat is van jarenlange ervaring. Daarentegen is de inhoud het gevoeligste punt: hier dient te worden gelet op het gebruik van duidelijke en eenvoudige uitdrukkingen en begrippen, terwijl sommige formules als kennelijke fossielen moeten worden geweerd¹⁷⁵.

Hoewel de Clex dus tot een genuanceerde conclusie kwam, werden toch pogingen gedaan om moderner, beter leesbare exploiten ingang te doen vinden¹⁷⁶.

Daarenboven blijkt de modernisering van het gerechtelijk taalgebruik, zoals zij in Frankrijk van regeringswege werd aanbevolen, ook voor de Nederlandse

¹⁶⁹ M. TEEKENS, «De leesbaarheid van het deurwaardersexploit in Frankrijk», *De Gerechtsdeurwaarder*, 1974, 60.

¹⁷⁰ Zie in dat verband het reeds geciteerde rapport van V. DELUBAC, «L'huissier de justice aujourd'hui», p. 256 en 257 en in dezelfde publikatie betreffende het Nationaal Congres te Tours, het verslag getiteld «Les actes» (p. 321-327 en 345-347).

¹⁷¹ Circulaires van 2 mei 1974 — *Journal Officiel de la République Française*, 11 mei 1974, p. 5012-5023, en van 18 juni 1976, J.O., 6 juli 1976, p. 3208-3217.

¹⁷² Zie voor meer bijzonderheden op dit stuk, het reeds aangehaalde artikel van J. LELIARD, «Het gerecht dicht bij het volk», *R.W.*, 1974-75, 1941-1944; «Se faire comprendre enfin», *J.T.*, 1974, 502; «Service public et bon langage», *Bulletin de l'Association pour le bon usage du français dans l'administration*, Parijs, nr. 13, 1976/2; J. HANSE, «Un nouveau langage judiciaire», *La vie de la langue*, 1977, 83 e.v.

¹⁷³ Zie o.a. «Rechtstaal = geheimtaal», in *Consumentengids*, december 1971, p. 512; alsook M. LOEVE, «En zo koeterwaalt de deurwaarder door», *De Gerechtsdeurwaarder*, 1972, 81.

¹⁷⁴ VAN DER MIJE, «Commissie leesbaarheid exploiten», en H.L. VAN KAMPENHOUT, «Commissie leesbaarheid exploiten II», *De Gerechtsdeurwaarder*, 1972, respectievelijk p. 98 en p. 201.

¹⁷⁵ A. FLANDERIJN, «Wat is leesbaar?» *De Gerechtsdeurwaarder*, 1972, 199-201.

¹⁷⁶ Zie M. LOEVE, *op. cit.*, p. 81 e.v.; H.L. VAN KAMPENHOUT, *op. cit.*, 202 e.v.; BIERMAN, «Ontwerp-exploit», en P. VAN GORKUM, «Een leesbare dagvaarding», *De Gerechtsdeurwaarder*, respectievelijk 1972 (p. 115) en 1974 (p. 65-66); zie ook M. TEEKENS, *De Gerechtsdeurwaarder*, Serie Recht en Praktijk 17, Kluwer, Deventer, 1973, p. 47-48.

gerechtsdeurwaarders een inspiratiebron te zijn geweest¹⁷⁷.

51. Dat ook in ons land de verstaanbaarheid van de gerechtsdeurwaardersexploaten dient te worden verbeterd, staat buiten kijf¹⁷⁸.

Het probleem houdt trouwens de aandacht bezig van de Belgische gerechtsdeurwaarders, al waarschuwen zij voor een te ver doorgedreven modernisering die afbreuk zou doen aan de eigen aard van hun ambtelijke akten.

De Nationale Kamer van de Gerechtsdeurwaarders is echter van oordeel, gelet op de steeds toenemende rechtsbetrekkingen tussen inwoners en rechtspersonen van verschillende lid-staten in het raam van de E.E.G., dat de wenselijke vereenvoudiging op het internationaal vlak moet worden nagestreefd en gepaard moet gaan met een eenvormiger juridisch taalgebruik. Een nauwkeurige vertaling van akten die in het buitenland moeten worden betekend, zou daardoor vanzelfsprekend in hoge mate worden bevorderd¹⁷⁹.

52. Op het achtste congres van de Internationale Unie van gerechtsdeurwaarders en gerechtelijke ambtenaren, gehouden te Florence van 5 tot 9 juni 1973, kwam dit probleem reeds te berde. De nadruk werd gelegd op de onontbeerlijke verbetering van de gebruikte terminologie die voor de leken een raadselachtig jargon is, terwijl aangestuurd werd op eenvormigheid van de gerechtsdeurwaardersakten naar indeling en opbouw, evenals op de harmonisering van het procesrecht¹⁸⁰. In de Unie werd een commissie opgericht, belast met het opstellen van een lexicon van gebruikelijke en overeenstemmende rechtstermen gebezigd door de gerechtsdeurwaarders¹⁸¹.

Daarbij werd de wens geuit dat een andere werkgroep zou worden samengesteld om eenvormige mo-

delakten op te maken waarin alle verplichte vermeldingen op onveranderlijke en nauwkeurige wijze zouden worden weergegeven. Sommige van die nieuwe, vereenvoudigde modellen maakten een werkdocument uit voor het negende Congres van de Unie te Wenen in 1976¹⁸².

De verslagen van de congressen van de Unie hebben bij de Raad van Europa steeds grote belangstelling gewekt. Gaandeweg is er op het stuk van de modernisering van de gerechtsdeurwaardersakten en de harmonisering van de rechtspleging in de lid-staten een nauwe samenwerking ontstaan tussen de juridische dienst van de Raad en het bestuur van de Unie¹⁸³.

In een breder perspectief werd bij de Raad van Europa een «Comité d'experts sur l'accès à la justice» opgericht, dat werd belast met het ontwerpen van een resolutie en een memorie van toelichting m.b.t. de toegang van de burgers tot het gerecht.

Een van de principes die in die verklaring gehuldigd zouden worden betreft de begrijpelijkheid voor het groot publiek van alle akten die een rechtsgeding inleiden; een ander beginsel zou betrekking hebben op de verstaanbaarheid van de rechterlijke beslissingen door de gedingvoerende partijen.

Maar in afwachting verdient het Franse voorbeeld stellig navolging en zou het nuttig zijn dat, ook in ons land, een van overheidswege samengestelde commissie, bestaande o.m. uit magistraten, advocaten, gerechtsdeurwaarders en taalkundigen, een onderzoek zou instellen naar de middelen om de exploaten naar vorm en inhoud beter begrijpbaar te maken.

VI. Besluiten

53. Het recht wordt verweten dat het zich én door zijn ongeordende opbouw én door zijn taalgebruik, van het volk en van de concrete maatschappelijke werkelijkheid vervreemdt.

«Ons recht is zwaar geworden, vol details, ontoegankelijk voor de bevolking. Met voor gevolg, dat de bevolking zich van haar recht verwijderd, het recht niet meer ontziet, ja het recht schuwt en vreest. Juristen zijn tot specialisten vervallen, tot technici, zonder gevoel noch verbeelding. Binnenkort worden ze door machines vervangen.

«We moeten ons daarover schamen en naar middelen zoeken, om mens te blijven.

¹⁷⁷ Zie M. TEEKENS, «De leesbaarheid van het deurwaarders-exploit in Frankrijk», en I. HARSHAGEN, «Verbetering leesbaarheid akten en exploiten van de gerechtsdeurwaarder», in *De Gerechtsdeurwaarder*, 1974, respectievelijk p. 59-65 en 193-203.

¹⁷⁸ Zie o.m. parl. vraag nr. 41 van de h. Suykerbuyck van 30 september 1977, *Vragen en Antwoorden, Kamer*, 1977, 640; voor een recent voorbeeld van dubbelzinnig woordgebruik in een exploat, zie het vonnis van Rb. Luik van 11 oktober 1977, *J.T.*, 1978, 32, met noot van CL. VAN HAM.

¹⁷⁹ Aangaande een poging om, zowel in vorm als in woordkeuze te komen tot eenheid van de deurwaardersakten in het gehele Nederlandse taalgebied, zie C.A.M. NIEUWENHUIS, «Samenspraak Gerechtsdeurwaarders Nederland-België» *De Gerechtsdeurwaarder*, 1974, 187-189, alsook het verslag namens de Commissie voor Justitie betreffende de begroting van het Ministerie van Justitie 1977, *Parl. Doc., Kamer*, 1976-1977, 4-VI, nr. 3, p. 31 sub 5.

¹⁸⁰ Zie het verslag van A. HUTHWOHL, «Unification des langages et harmonisation des procédures», *La Revue des huissiers de justice*, Parijs, nr. B 11, 1 november 1973, p. 50; M. TEEKENS, «Leesbaarheid van het exploit in internationaal verband», *De Gerechtsdeurwaarder*, 1973, 29-36.

¹⁸¹ Zie *La Revue des huissiers de justice*, nr. B 11, 1973, p. 62; voor besprekingen in die commissie, zie het proces-verbaal van de Algemene Vergadering van de Vaste Raad van de «Union internationale des Huissiers de Justice» (U.I.H.J.) Genève 9-10 juni 1977, p. 12-13, onuitg.

¹⁸² Zie A. HUTHWOHL, «L'harmonisation du langage», *La Revue des huissiers de justice*, nr. B 12, 15 mei 1976, p. 101 e.v. Bovendien heeft de «Commission de modernisation du langage dans les procédures» opgericht in de schoot van de U.I.H.J. in november 1977 een aantal modellen van akten voor civielrechtelijke procedures voorgesteld.

¹⁸³ Zie het reeds geciteerde proces-verbaal van de Algemene Vergadering van de Vaste Raad van de «U.I.H.J.», p. 6; M. TEEKENS, «Nauwere samenwerking tussen de Internationale Unie van Gerechtsdeurwaarders en de Raad van Europa», *De Gerechtsdeurwaarder*, 1977, 103-104.

«Een allereerste middel ligt, dunkt me, in het vereenvoudigen van de wetgeving. In plaats van alles te willen regelen zou de wetgever zich tevreden moeten stellen met het vastleggen van duidelijke principes, in een voor iedereen begrijpbare taal.»

Aldus drukte wijlen professor René Dekkers zijn bekommernis als jurist en zijn sociale bewogenheid als mens uit¹⁸⁴.

Met de onderlinge betrokkenheid van taal en recht als uitgangspunt, hebben wij getracht, binnen het ons toegemeten tijdsbestek, de gehekelde situatie m.b.t. de rechtstaal zo overzichtelijk mogelijk te onderzoeken in de voornaamste sectoren van de juridische bedrijvigheid.

Er mag zeker gesteld worden dat zelfgenoegzaamheid nergens gewettigd is terwijl zelfkritiek overal geboden is, al is er nochtans geen reden tot masochisme ten aanzien van de rechtstaal.

Zij heeft immers haar eigen bestaansrecht en bestaansredenen. Recht zal voor een deel steeds een wetenschap en een techniek blijven, waarvoor een geschikte woordenschat en een aangepast taalgebruik benodigd zijn. Het recht zal nooit volledig begrijpelijk en doorzichtig zijn voor iedereen. Men kan evenmin verwachten dat alle rechterlijke uitspraken, notarisakten en processtukken, in elk geval en voor wie ook, volkomen duidelijk en verstaanbaar zullen zijn. Overigens is het tekenend dat de meest kritische taalkundigen geen pasklare oplossingen hebben voor al de moeilijkheden waarop zij de aandacht vestigen.

54. Dit neemt niet weg dat er moet worden geijverd voor het gebruik van een rechtstaal die in plaats van de kloof tussen goed en slecht geïnformeerden in onze complexe samenleving nog te verdiepen, haar sociale rol ten opzichte van alle rechtzoekenden volwaardig vervult. Daartoe kan heel wat worden gedaan zonder haar eigen aard en haar specifieke functie in het gedrang te brengen.

In de eerste plaats moeten de wetgevingsprodukten op een hoger peil worden gebracht door het inschakelen van bekwame juristen en het betrekken van bevoegde taalkundigen bij de redactie van alle wetten en besluiten. Hiermede rijst de vraag naar een van overheidswege gecoördineerd wets- en rechtstaalbeleid¹⁸⁵.

¹⁸⁴ R. Dekkers, «Onze eerste plicht», in *Liber Amicorum Prof. Baron Jean Van Houtte*, Elsevier — Sequoia, Brussel, 1975, deel I, p. 297.

¹⁸⁵ Zie J. LELIARD, «Komen er rechtstaaldecreten?», R.W., 1973-74, 1521-1534, inzonderheid 1527 e.v., alsook «Nederlands of Frans met Vlaamse woorden» (noot 30), p. 191-192. Over het belang van de samenwerking tussen de jurist en de taalkundige bij de redactie van de wetten, zie o.m. wat de koninklijke commissaris J. Krings schreef m.b.t. het Gerechtelijk Wetboek, in de inleiding van het werk van J. LELIARD, *Gerechtelijke terminologie, Frans - Nederlandse lijst van termen en uitdrukkingen uit het Belgische Gerechtelijk Wetboek*, Antwerpen, 1968. Zie desbetreffend ook de verklaringen van de minister van Justitie en van parlementairen bij de bespreking van het budget van het Ministerie van Justitie (zie noot 62).

Een toegankelijk recht moet te vinden en leesbaar zijn; dat vraagt om ordening, voortgaande codificatie en herformulering¹⁸⁶.

Is het een eerste vereiste voor een deugdelijk functionerende rechtspraak dat de rechter goede wetten ter toepassing worden bezorgd, het blijft dat hij de primordiale opdracht heeft het recht ten behoeve van de justitiabelen te vertolken. Doelgerichte en volgehouden inspanningen van zijnentwege om de vonnisinhoud dichter bij de burger te brengen kunnen op zich zelf reeds de gewraakte communicatietekorten heel wat verbeteren.

Wat bepaaldelijk de notarisakten en gerechtsdeurwaardersexploten betreft, zou het aanbeveling verdienen bij het Ministerie van Justitie een commissie op te richten ten einde op concrete wijze na te gaan hoe hun tekst begrijpelijker en leesbaarder kan worden gemaakt, zonder dat daardoor hun intrinsiek karakter wordt aangetast.

Op het wetenschappelijke vlak zouden op systematische wijze onderzoeken moeten worden gevoerd — naar het voorbeeld van andere landen — om een concreter en klaarder inzicht te krijgen in de zowel juridische als taalkundige en sociologische aspecten van de problematiek.

Ten slotte zou het taalonderwijs in het algemeen meer gericht moeten zijn op het ondervangen van de communicatiemoelijkheden in de maatschappelijke betrekkingen. Daarvoor is eveneens een belangrijke taak weggelegd voor het taalonderwijs in de faculteiten der rechtsgeleerdheid, waar het bovendien zeer nuttig zou kunnen zijn meer aandacht te geven aan het onderwijs in vragen van wetgeving en in de wetgevings-techniek¹⁸⁷.

Maar nu reeds kan ieder rechtsbeoefenaar, op zijn eigen terrein, ertoe bijdragen de rechtstaal duidelijker te maken voor de rechtzoekenden zodat het recht voor velen ook meer gaat betekenen.

Op de plechtige openingszitting van 1 september 1977 deelde ik U enkele statistieken en beschouwingen mede betreffende de wijze waarop recht was geschied binnen het rechtsgebied tijdens het gerechtelijk jaar 1976-1977. U zal zich herinneren dat deze gegevens niet tot optimisme stemden wat betreft de afhandeling van de burgerlijke en strafzaken die voor het Hof hangende zijn.

Vandaag kan ik U op grond van de recentste cijfers alleen bevestigen dat de vooruitzichten in dit opzicht niet gunstiger zijn.

Wat de burgerlijke zaken betreft, ze wijzen op een gestadige en verontrustende stijging van de ingekomen en nog te behandelen zaken.

¹⁸⁶ Zie de toespraak van de Nederlandse minister van Justitie Van Agt op 24 februari 1975 (*Nederlandse Staatscourant*, 25 februari 1975); zie ook R.W., 1974-75, 2237.

¹⁸⁷ Zie in dat verband J. LELIARD, «Nederlands ...» (noot 30), p. 186-188, C.H.F. POLAK, «Hulp voor de wetgever», *N.J.B.*, 1976, 912-913, en LE GUERN en RAYMONDIS, «Le langage de la justice», *Vie et langage*, 1973, 306.

Het getal van de op de rol ingeschreven burgerlijke zaken was op 1 januari 1975 : 5.763 ; op 1 januari 1976 : 6.270 ; op 1 januari 1977 : 6.528 ; op 1 januari 1978 : 6.869. Het waren er 6.983 op 30 juni 1978.

Het getal der nieuwe burgerlijke zaken was voor het jaar 1975 : 2.285 ; voor 1976 : 2.310 ; voor 1977 : 2.509 en voor de eerste zes maanden van 1978 beloopt het getal dezer zaken reeds 1.440.

Er zij aan herinnerd dat, hoewel een verheugende stijging van het aantal gewezen arresten kon worden vastgesteld tijdens de jaren 1975 tot 1977, zij hoege-naamd niet evenredig was met de immer oplopende achterstand in de civielrechtelijke sector. Daarenboven was zij te danken aan de aanwezigheid in de schoot van het Hof, na de splitsing van 1 januari 1975, van zes overtallige magistraten die inmiddels echter de ene na de andere hun functies hebben beëindigd, met het gevolg dat het getal der arresten dat 1.778 bedroeg in 1975 en 2.052 in 1976, terugging tot 1.976 in 1977. Voor de eerste zes maanden van het jaar 1978 waren het er 1.326.

Ik zei U verleden jaar en kan nu alleen herhalen dat deze toestand die onverenigbaar is met een goede rechtsbedeling, onder meer te wijten is aan het ontoereikende getal van de magistraten van het Hof dat bij de wet van 26 juni 1974 op 34 is vastgesteld.

Bovendien, wegens de tijd dat vacante plaatsen onbezet bleven, heeft het Hof gedurende tien maanden van het gerechtelijk jaar 1977-1978, in feite slechts 32 magistraten geteld.

Vandaag zijn er nog maar 31. Drie plaatsen van raadsheer zijn immers vacant : de ene sinds 22 maart 1978, de tweede sinds 14 april en de derde sedert 4 juli. Er zullen zeker nog meer dan twee maanden verlopen voordat in de eerste twee vacaturen zal kunnen worden voorzien aangezien de provincieraad zijn voordrachten nog moet doen. Slechts daarna zullen de voordrachten voor de derde plaats kunnen plaatsvinden, met het gevolg dat een benoeming vermoedelijk niet voor drie of vier maanden verwacht kan worden.

Het zal wel niet nodig zijn de nadelige gevolgen van die gevoelige en langdurige inkrimping van zijn getalsterkte op de werking van het Hof te onderstrepen.

Wat de strafzaken betreft, is de toestand, zonder gunstig te zijn, nochtans minder verontrustend.

Op 1 juli 1978 waren er nog 566 te behandelen zaken waaronder verschillende rechtsplegingen meerdere zittingen in beslag zullen nemen.

Het aantal nieuwe zaken loopt enigszins terug : 1.310 in 1976 ; 1.192 in 1977 ; voor de eerste zes maanden van 1978 zijn het er 721.

Terwijl in 1976, 1.225 arresten werden gewezen, waren het er 1.382 in 1977 en 889 voor de eerste zes maanden van 1978.

Niet alleen het effectief van de zittende magistratuur van het Hof bleef gedurende het afgelopen jaar aldus

bestendig beneden het wettelijk peil ; ook andere gerechten hebben een gelijkaardig lot gekend ten gevolge van de tijd die verliep alvorens in de vacante plaatsen werd voorzien.

Dit was onder meer het geval voor het parket te Brussel, waar de plaats van procureur des Konings in feite sedert een jaar vacant is en waar — globaal gezien — twee magistraten gedurende heel het gerechtelijk jaar ontbraken, wat het wettelijk effectief van 55 tot een werkelijk effectief van 53 reduceerde. Gedurende dezelfde periode heeft de rechtbank van koophandel te Brussel gemiddeld slechts 17 magistraten in plaats van 20 geteld, wat haar potentiële bedrijvigheid op 87 % verminderd heeft.

Het rechtscollege van de rechtbank van eerste aanleg te Leuven heeft een wettelijk kader van 13 magistraten waarvan er slechts 11 werkelijk in dienst waren ; hierdoor verminderde de potentiële activiteit van dit gerecht met 15 %.

Daarbij komt nog dat het kader van de parketten bij de rechtbanken van eerste aanleg te Brussel en te Nijvel nog niet werd aangepast aan het intussen wettelijk verhoogde kader van de magistraten van de zetel in die rechtbanken.

Het is U wellicht bekend dat de heer minister van Justitie op 14 juni 1978 een wetsontwerp heeft neergelegd tot wijziging van artikel 287 van het Gerechtelijk Wetboek, ten einde de bekendmaking van een vacature mogelijk te maken vóór het openvallen van het ambt.

Laten wij hopen dat deze wetswijziging het mogelijk zal maken, althans gedeeltelijk, de vermelde moeilijkheden te verhelpen.

De naleving van de termijnen die artikel 770 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt voor de uitspraak van de rechterlijke beslissingen in zaken welke in beraad zijn genomen, blijft mijn bijzondere aandacht trekken.

Ik deelde U verleden jaar mede dat op passende wijze zou worden opgetreden indien bleek dat de in dat opzicht getroffen maatregelen in sommige gevallen niet baatten.

Dit is ook gebeurd toen in de loop van de maand oktober 1977 werd vastgesteld dat rechters gedurende meer dan zes maanden en ondanks herhaalde aanmaningen, hadden verzuimd zaken te berechten die zij in beraad hadden genomen.

Op mijn vorderingen genomen op grond van artikelen 648 en 652 van het Gerechtelijk Wetboek, heeft het Hof van Cassatie bij arresten van 9 december 1977 zeventien zaken aan die rechters onttrokken en de verwijzing van die zaken bevolen naar de rechters die het Hof had aangewezen. Enkele dagen later waren al deze zaken gevonnist.

Het was de eerste maal dat zulke vorderingen bij het Hof van Cassatie aanhangig werden gemaakt.

Mijn ambt zal erop blijven toezien dat dergelijke onduidelijke toestanden, ook in de toekomst, niet zonder gevolgen blijven.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 10 MEI 1977

Voorzitter-rapporteur : ridder de Schaetzen

Advocaat-generaal : de h. Tillekaerts

Advocaat : mr. Londers

Rechtvaardiging en verschoning—Overmacht—Art. 369bis Sw.—Berzoekrecht.

Door op grond van een onaantastbare beoordeling in feite, zonder dubbelzinnigheid vast te stellen dat de vrije wil van de verdachte niet uitgeschakeld werd, noch dat voor haar tegenover een ernstig en dreigend gevaar er geen andere weg openstond ter beveiliging van de belangen die zij, met voorrang boven alle andere, verplicht en gerechtigd was te beveiligen, beslist de rechter, zonder art. 71 Sw. te schenden, dat de verdachte zich schuldig heeft gemaakt aan een inbreuk op art. 369bis Sw.

B. t/ L.

Gelet op het bestreden arrest, op 12 januari 1977 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen ;

I. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de strafvordering :

Over het *middel* afgeleid uit de schending van de artikelen 71 van het Strafwetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het hof van beroep zijn beslissing grondt op de motivering dat, na toetsing van de feitelijke gegevens van de zaak aan het begrip «overmacht», zoals omschreven in de rechtspraak van het Hof van Cassatie, de voorwaarden niet vervuld zijn om toepassing te doen van artikel 71 van het Strafwetboek,

terwijl het arrest echter aanneemt dat eiseres «zich steeds heeft ingespannen opdat haar kind de beste verzorging en een degelijke opvoeding zou genieten», hetgeen impliceert dat voor eiseres de verzorging en de opvoeding van haar kind een belang is dat zij verplicht en gerechtigd is vóór alle andere te beschermen ; eiseres, van wie men geen buitengewone kennis of wetenschap mag eisen, in 1973 en 1974 (periode waarin de feiten zich hebben voorgedaan), toen haar kind nog veel ernstiger ziek was dan thans (zie attesten en bewijzen van verblijf in kliniek), terecht gemeend kan hebben dat het bezoekrecht een ernstig en dreigend kwaad vormde voor de belangen van haar kind ; dit te meer het geval is daar eiseres daarin achteraf werd bijgevallen door twee vonnissen van de correctionele rechtbank, de voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Leuven en twee geneesheren-experts ; men het gedrag en de houding van eiseres moet beoordelen op basis van de elementen aanwezig op het ogenblik der feiten zelf en niet op wat achteraf gebleken is, om te oordelen of er al dan niet sprake kan zijn van overmacht,

terwijl het hof van beroep zijn beslissing tevens baseert op de overweging dat er in hoofde van eiseres slechts overmacht kon bestaan indien zij over geen wettelijke middelen be-

schikte om de toestand te verhelpen ; het hof van beroep hier voorbijgaat aan het feit dat eiseres in 1972 door de Correctionele Rechtbank te Leuven van gelijkaardige telastleggingen werd vrijgesproken en zich binnen de periode waarop de vervolgingen slaan gewend heeft tot de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg zitting houdende in kort geding,

en *terwijl* uit deze elementen blijkt dat het hof van beroep zijn arrest dubbelzinnig heeft gemotiveerd en de bewoordingen van artikel 71 van het Strafwetboek zodanig miskent dat het een restrictieve draagwijdte krijgt die het niet heeft :

Overwegende dat voor zover het middel het Hof zou verplichten feitelijke gegevens na te gaan, het niet ontvankelijk is ;

Overwegende dat, voor het overige, het arrest, om te beslissen dat eiseres zich niet kan beroepen op zedelijke dwang, erop wijst onder meer : dat indien eiseres de mening was toegedaan dat een bezoekrecht van de vader nadelig was voor het kind, er slechts overmacht zou bestaan indien zij over geen wettelijke middelen beschikte om deze toestand te verhelpen ; dat deze voorwaarde ten deze niet is vervuld waar eiseres slechts op 2 april 1974 de afschaffing vroeg van het bezoekrecht, op 28 mei 1974 de voorzitter van de Rechtbank te Leuven en op 9 november 1976 het Hof van Beroep te Brussel de afschaffing van het bezoekrecht weigerden ; dat eiseres zich vergeefs beroept op het verslag van Dr. Rillaert, waaruit niet af te leiden is dat de uitoefening van het bezoekrecht het kind nadelig zou uitvallen, en op het verslag van dr. Van de Voorde, waaruit blijkt dat het bezoek van de vader alleen onrechtstreeks een bron van onrust en spanning was voor het kind, wegens de gevoelens die dit bezoek oproept bij de drie volwassenen die de dagelijkse zorg voor hem dragen ; dat eiseres en haar ouders behoorden het kind op het bezoek van zijn vader voor te bereiden en tevens een einde te maken aan de opgewonden en vijandige atmosfeer welke tegen de vader in de geest van het kind wordt geschapen ; dat, waar deze atmosfeer een nadelige weerslag had op het wel-slagen van het aan verweerder toekomende bezoekrecht, de door eiseres ingeroepen omstandigheden geen geval van overmacht uitmaken die haar schuld uitsluiten ;

Overwegende dat het arrest, door alzo, op grond van een onaantastbare beoordeling in feite, zonder dubbelzinnigheid vast te stellen dat de vrije wil van eiseres niet uitgeschakeld werd, noch dat voor haar tegenover een ernstig en dreigend gevaar er geen andere weg openstond ter beveiliging van de belangen die zij, met voorrang boven alle andere, verplicht en gerechtigd was te beveiligen, zonder artikel 71 van het Strafwetboek te schenden, zijn beslissing regelmatig motiveert en wettelijk rechtvaardigt ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

En overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen in acht zijn genomen en de beslissing overeenkomstig de wet is gewezen ;

II. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de civielrechtelijke vordering :

Overwegende dat eiseres geen bijzonder middel aanvoert ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening;
Veroordeelt eiseres in de kosten.

NOOT—Over bezoekrecht en overmacht

1. Artikel 369bis van het Strafwetboek bestraft de vader of de moeder die het minderjarige kind onttrekken of pogen te onttrekken aan de bewaring van de personen aan wie de rechterlijke overheid het heeft toevertrouwd of die het niet afgeven aan de personen die het recht hebben het op te eisen.

We staan hier voor hetgeen in de Franse rechtsleer «un délit de mépris des décisions de justice» wordt genoemd (G. LEVASSEUR, «Chronique de jurisprudence», *Rev.sc.crim.*, 1968, 634 en 857).

2. De bestanddelen van het misdrijf zijn de volgende:

- a) het bestaan van een beslissing nopens de minderjarige;
- b) een onttrekking, ontvoering of weigering tot vertonen van de minderjarige;
- c) het opzettelijk dwarsbomen van de maatregelen uitgevaardigd in de beslissing;
- d) het misdrijf wordt begaan door de vader of de moeder.

3. De wetgever heeft nergens een definitie gegeven van de «onttrekking», zodat het woord in zijn gewone betekenis moet worden genomen en de feitenrechter in dit denkraam op soevereine wijze zal oordelen of de handelingen werkelijk tot doel hadden de uitgevaardigde maatregelen te dwarsbomen (J. CONSTANT, «La protection pénale de la famille», in *Rapports belges au 7ième congrès international de droit comparé*, 493).

4. Het bezoekrecht is wettelijk niet geregeld, en er bestaat geen eensgezindheid nopens de natuur van dit recht. Volgens de enen moet het bezoekrecht opgevat worden in het uitsluitend belang van het kind (COLIN en CAPITANT, *Cours élémentaire de droit civil français*, I, pp. 441-442). Volgens anderen oefenen de bezoekgerechtigden een eigen recht uit dat gebaseerd is op affectieve banden. Nog anderen stellen het familiaal belang op de voorgrond. Aldus wordt het bezoekrecht een zelfstandig recht, gebaseerd op bloedverwantschap, voortvloeiend uit de afstamming (H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil*, I, nr 783; J. DABIN, «Le droit de visite des grands-parents de l'enfant naturel», *R.C.J.B.*, 1966, 384, nr. 10; DELVA en BAERT, «Overzicht van rechtspraak», *T.P.R.*, 1964, p. 60-63, nrs. 135-136).

5. Door een samenbundeling van deze diverse opvattingen, kwam de jurisprudentie tot een eigen constructie waarvan de familie, als entiteit opgevat, de grondslag vormt. De weerspiegeling hiervan vinden we in het cassatiearrest van 25 september 1930 (*Pas.*, 1930, I, 310) dat drie criteria naar voren brengt:

- a) het belang van de bezoekgerechtigde;
- b) het belang van de bewaarder;
- c) het belang van het kind.

(Zie ook Cass.fr., 16 december 1930, *D.H.*, 1931, 34, S., 1931, I, 207).

6. De twee eerste criteria leveren weinig moeilijkheden op. Vooral m.b.t. het belang van het kind, blijken er problemen te rijzen. Het is inderdaad een van die vage en rekbare begrippen die het de rechter mogelijk maken rekening te houden met de aan elk geval eigen omstandigheden. J. DABIN resumeert het als volgt: «... les tribunaux en Belgique interviennent ou peuvent intervenir pour contrôler l'exercice du droit de garde, chaque fois que la fonction de garde, de direction et d'éducation n'est pas suffisamment remplie, en sorte que la formation de l'enfant est compromise.» «Le contrôle de la puissance paternelle», *J.T.*, 1947, 37, nr. 25).

7. Het is meestal op het belang van het kind dat een beroep wordt gedaan om te ontsnappen aan het verlenen van het bezoekrecht. Aan de hand van doktersattesten, psychiatrische onderzoeken, neurologische analyses wordt dan aangetoond hoe nadelig het bezoekrecht van een der ouders op de psyche van het kind inwerkt. In hoeverre wettigen deze attesten de weigering van het bezoekrecht? In hoeverre maakt de geestestoestand van het kind een geval van overmacht uit?

8. «De zedelijke dwang die de toerekenbaarheid uitsluit, is de macht waaraan men niet heeft kunnen weerstaan, wat veronderstelt niet alleen dat de wil van de dader verzwakt werd door een op hem inwerkende gebeurtenis, doch dat zijn wil werd vernietigd, of nog dat de dader voor een ernstig en dreigend kwaad niet anders de belangen heeft kunnen vrijwaren, die hij verplicht of gerechtigd was voor alle andere te behoeden.» (Cass., 28 februari 1955, *R.W.*, 1955-56, 137).

Het begrip overmacht is dus onverenigbaar met elke nalatigheid of gebrek aan vooruitzicht van de dader (Cass., 20 januari 1879, *Pas.*, 1879, I, 70, geciteerd door J. NYPELS en J. SERVAIS, *Code pénal interprété*, I, p. 228).

Hoewel de rechter soeverein het bestaan van de overmacht afleidt uit de omstandigheden, toch is het vereist dat deze feiten de vrije wil uitschakelen. Op die wijze zal dan het Hof van Cassatie kunnen nagaan of de feiten beantwoorden aan het begrip «overmacht» (Cass., 6 september 1977, *R.W.*, 1977-78, 776, met noot van A. VANDEPLAS). Het moet dus werkelijk gaan om feiten die de vrije wil uitschakelen. Zoals A. BRAAS het formuleert: «Des difficultés, même considérables, de se conformer aux prescriptions des lois et règlements ne sauraient lui être assimilées» (Cass., 12 oktober 1925, *Pas.*, 1926, I, 8; zie ook Cass.fr., 16 december 1921, *D.P.*, 1922, I, 72).

Het Franse Hof van Cassatie heeft trouwens in diezelfde zin beslist: «Les juges du fond ont souverainement apprécié la valeur de la justification tirée par une prévenue du certificat médical présenté à son ancien mari en énonçant qu'il n'était qu'un prétexte fallacieux et que la mère de l'enfant ne l'ignorait pas» (Cass.fr., 28 november 1973, *Gaz.Pal.*, 1974, 128).

Evenmin mag de overmacht afgeleid worden uit de onwil van het kind (W. DE GROOTE, *Bezoekrecht*, A.P.R., p. 66, nr 111).

9. In het onderhavige geval worden de geneeskundige attesten niet in twijfel getrokken, doch de verdachte verleende er een draagwijdte aan die ze niet hadden. Het bezoek veroorzaakte ongetwijfeld spanningen en onrust bij het kind, maar dit kon eventueel verholpen worden door een goede voorbereiding en een aangepaste sfeer. Uit de feitelijke omstandigheden bleek echter dat het kind door zijn moeder en haar ouders bewust in een vijandige atmosfeer ten opzichte van de vader werd opgevoed.

Daarenboven brengt het arrest een belangrijk argument naar voren, te weten dat de moeder over wettelijke middelen beschikte om de toestand te verhelpen. Zij kon inderdaad de nodige middelen aanwenden om een wijziging of zelfs een afschaffing van het bezoekrecht te verkrijgen.

Welke moeilijkheden het bezoekrecht ook met zich bracht, de bezwaren waren niet van die aard dat de vrije wil van de verdachte uitgeschakeld werd en dat haar geen ander middel overbleef dan de rechterlijke beslissing te negeren, zodat artikel 71 van het Strafwetboek niet van toepassing was.

Alain Winants

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 26 JANUARI 1978

Voorzitter: de h. Trousse

Raadsheer-rapporteur: baron Vinçotte

Advocaat-generaal: de h. Declercq

Advocaten: mrs. Simont en Van Ryn

Verzekering—Belang bij het behoud van de zaak—Garagehouder als bewaarnemer van het voertuig van een ander—Eventuele aansprakelijkheid bij vernietiging of beschadiging—Verzekering van materiële schade.

Als de rechter, vaststellend dat een garagehouder bewaarnemer was van het voertuig van een ander en tot teruggave ervan gehouden was, erop wijst dat het voertuig beschadigd werd door de fout van een aangestelde van de garagehouder en deze laatste veroordeelt om aan de eigenaar van het voertuig een vergoeding van deze schade te betalen, volgt daaruit dat de garagehouder, zelfs indien hij

op het voertuig geen recht van eigendom of een ander zakelijk recht bezat, toch een economisch belang had bij het behoud van het voertuig, aangezien de vernietiging of de beschadiging ervan zijn aansprakelijkheid in het gedrang kon brengen, hetgeen ten deze ook gebeurd is. Dit economisch belang volstaat om van de garagehouder een persoon te maken die belang heeft bij het behoud van de zaak in de zin van art. 4 van de wet van 11 juni 1974 en die bijgevolg verzekerd kan zijn door een polis materiële schade.

N.V. Garage H. t/A. en M.

Gelet op het bestreden arrest, op 15 oktober 1976 door het Hof van Beroep te Bergen gewezen ;

I. In zoverre de voorziening gericht is tegen verweerster :

Over het *middel* afgeleid uit de schending van de artikelen 1134 van het Burgerlijk Wetboek, 1, 4, 22 van de wet van 11 juni 1874 houdende de titels X en XI van boek I van het Wetboek van Koophandel en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest, bij de uitspraak over verweersters rechtsvordering, het middel verwerpt waarin eiseres in haar bijkomende conclusie van hoger beroep aanvoerde dat verweerster geen verhaal had op haar, aangezien haar aangestelde L., waarvan zij de excepties of verweermiddelen kan aanvoeren, de verzekerde van verweerster was ingevolge de door verweerder afgesloten polis die het risico «materiële schade» dekte onder dezelfde algemene en bijzondere voorwaarden als de verzekering van de civielrechtelijke aansprakelijkheid, welke in beginsel elke bestuurder dekt die de toestemming heeft om het voertuig te besturen, op grond dat «uit de combinatie (van artikel 1 van titel 2 van de litigieuze polis en van artikel 1 van de afdeling D houdende de bijzondere voorwaarden inzake de verzekering tegen materiële schade) volgt dat de partijen met betrekking tot de waarborg van de materiële schade, impliciet afgeweken zijn van artikel 3 van de algemene voorwaarden van de type-polis, door een verschillend voorwerp te preciseren dat onverenigbaar is met die bepaling ; dat het type-contract inzake verplichte verzekering inderdaad de civielrechtelijke aansprakelijkheid dekt van de verschillende personen welke het in artikel 3 vaststelt, terwijl het contract 'materiële schade' de schade dekt die enkel aan het aangeduide voertuig is aangebracht (...), dat de enige begunstigde van een dergelijke polis dus de persoon is die, naar luid van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874, belang heeft bij het behoud van de zaak, dat wil zeggen de eigenaar ; dat de aangestelde van de garage H. dus slechts een verzekerde was van de geïntimeerde maatschappij in het kader van de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, doch niet met betrekking tot de schade aan het voertuig»,

terwijl, eerste onderdeel, naar luid van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874, niet enkel de eigenaar of de houder van een zakelijk recht «belang heeft bij het behoud van de zaak» doch ook alle personen «wier aansprakelijkheid in het gedrang is gebracht met betrekking tot de verzekerde zaak» zoals, ten deze, eiseres, waarvan het arrest vaststelt dat de teruggave van «het verongelukte voertuig» voor haar een resultaatsverbintenis was «die uit een contract van bewaargeving volgde» ; daaruit volgt dat 1°) het arrest, door zijn beslissing te baseren op een definitie van het begrip verzekerbaar belang, in de zin van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874, die enkel beperkt blijft tot het eigendomsrecht, genoemd artikel 4 schendt (schending van al de in het middel bedoelde bepalingen en inzonderheid van artikel 4 van de wet

van 11 juni 1874 ; 2°) die vaststelling van het arrest impliceerde dat eiseres naar luid van artikel 1 van titel 2 van de litigieuze polis, een verzekerde was van verweerster, zodat het arrest, aangezien niemand ten aanzien van dezelfde verzekeraar en hetzelfde contract, begunstigde kan zijn van een verzekering en er terzelfder tijd niets uitstaande mee hebben, niet kon beslissen dat verweersters subrogatoire vordering tegen eiseres ontvankelijk was, zonder artikel 22 van de wet van 11 juni 1874 te schenden dat de subrogatoire vordering van de verzekeraar enkel toestaat ten aanzien van derden die geen begunstigten van het verzekeringscontract zijn (schending van genoemd artikel 22 en van de andere in het middel aangehaalde bepalingen) en zonder de bindende kracht te miskennen van artikel 1 van titel 2 van de litigieuze polis, dat verwijst naar de algemene voorwaarden van de polis inzake verzekering van de civielrechtelijke aansprakelijkheid waarvan de artikelen 24 en 25 de enige gevallen preciseren waarin de verzekeraar over een regres tegen zijn verzekerde beschikt (schending van artikel 1134 van het Burgerlijk Wetboek en van de andere in het middel bedoelde bepalingen) ;

tweede onderdeel, het arrest althans aan dubbelzinnigheid lijdt in zoverre er niet uit kan worden opgemaakt of het het voornoemd verweer van eiseres heeft willen verwerpen op grond van een uitlegging van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874 waarbij het verzekerbaar belang enkel beperkt bleef tot het eigendomsrecht (schending van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874) of op grond dat, ten deze, enkel verweerder, eigenaar van het verongelukte voertuig, een verzekerbaar belang had, waaruit volgt dat het arrest niet regelmatig met redenen omkleed is (schending van artikel 97 van de Grondwet) ;

derde onderdeel, zelfs in de onderstelling, quod non, dat het arrest uitgelegd zou moeten worden in de zin dat het voormeld verweer van eiseres verworpen werd op grond dat ten deze enkel verweerder een verzekerbaar belang had in de zin van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874, dat wil zeggen een belang bij het behoud van de zaak, het arrest aan tegenstrijdigheid of althans aan dubbelzinnigheid zou lijden in zoverre het in andere motieven vaststelt dat eiseres «de werkelijkheid niet betwist van het contract van bewaargeving met de heer M. en evenmin de daaruit voortvloeiende verplichting tot teruggave», welke verplichting door het arrest als een «resultaatsverbintenis» wordt omschreven en die noodzakelijk impliceert dat eiseres, die tot deze verplichting is gehouden, «aansprakelijk was voor» het verongelukte voertuig en bijgevolg noodzakelijk een verzekerbaar belang had (artikel 4 van de wet van 11 juni 1874) ; daaruit volgt dat het arrest niet regelmatig met redenen is omkleed (schending van artikel 97 van de Grondwet) :

Wat betreft het *middel van niet-ontvankelijkheid* dat verweerster tegen het eerste onderdeel van het middel heeft opgeworpen en hieruit afgeleid dat dit onderdeel van het middel, door de vermeldingen van het arrest te bekritisieren volgens welke de enige begunstigde van een verzekeringspolis materiële schade aan een voertuig de persoon is die, naar luid van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874 houdende de titels X en XI van boek I van het Wetboek van Koophandel, belang heeft bij het behoud van de zaak, dat wil zeggen de eigenaar, gericht is tegen een overbodig motief van het arrest en, bijgevolg, niet ontvankelijk is bij gebrek aan belang ; dat het arrest inderdaad beslist dat de partijen in die overeenkomst, door bij de bedingen van de verzekeringspolis inzake de waarborg van de materiële schade een voorwerp te preciseren dat

verschilt van en onverenigbaar is met de bepaling van artikel 2 van de algemene voorwaarden van de polis, impliciet zijn afgeweken van die bepaling, volgens welke de civielrechtelijke aansprakelijkheid verzekerd is met name van de verzekeringnemer, van de eigenaar, van elke houder en van elke bestuurder van het aangewezen voertuig, behoudens een niet ter zake doende uitzondering; dat het type-contract van de verplichte aansprakelijkheidsverzekering de civielrechtelijke aansprakelijkheid dekt van de verschillende in zijn artikel 3 vermelde personen, terwijl het contract «materiële schade» alleen de schade dekt die aan het aangewezen voertuig is aangebracht; dat het middel de uitlegging niet bekritiseert die het arrest aldus aan de bedingen van het verzekeringscontract geeft en dat die uitlegging volstaat ter verantwoording van de beslissing dat de aangestelde van eiseres met betrekking tot de schade aan het voertuig niet de verzekerde van verweerster was;

Overwegende dat het arrest, om te beslissen dat de aangestelde van eiseres niet de verzekerde van verweerster is, zegt, enerzijds, dat artikel 3 van de algemene voorwaarden van de polis enkel toepasselijk is op de verzekering van de civielrechtelijke aansprakelijkheid en niet op de verzekering materiële schade en, anderzijds, dat betreffende laatstgenoemde verzekering, aangezien de polis vermeldt: «de maatschappij verzekert het aangeduide voertuig», «de enige begunstigde van een dergelijke polis dus de persoon is die, naar luid van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874, belang heeft bij het behoud van de zaak, dat wil zeggen de eigenaar»;

Overwegende dat laatstgenoemde overweging bijgedragen heeft tot de overtuiging van de rechter omtrent de begunstigde van de verzekering materiële schade en niet kan worden losgemaakt van het motief betreffende artikel 3 van de algemene voorwaarden van de polis; dat het geen overbodige overweging betreft;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid niet kan aangenomen worden;

Over het middel:

Wat betreft het eerste onderdeel:

Overwegende dat naar luid van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874 een zaak kan worden verzekerd door ieder die belang heeft bij haar behoud, ter wille van het recht van eigendom of een ander zakelijk recht, of ter wille van de aansprakelijkheid waartoe hij gehouden is met betrekking tot de verzekerde zaak;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat eiseres bewaarnemer was van verweerders voertuig en tot teruggave ervan gehouden was; dat het arrest ook erop wijst dat dit voertuig beschadigd werd door de fout van de aangestelde van eiseres en haar veroordeelt om aan verweerder een vergoeding van deze schade te betalen;

Overwegende dat hieruit volgt dat eiseres, zelfs indien zij op dit voertuig geen recht van eigendom of een ander zakelijk recht bezat, toch een economisch belang had bij het behoud van het voertuig, vermits de vernietiging of de beschadiging ervan haar aansprakelijkheid in het gedrang kon brengen; hetgeen ten deze ook gebeurd is;

Dat dit economische belang volstaat om van eiseres een persoon te maken die belang heeft bij het behoud van de zaak in de zin van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874 en die bijgevolg verzekerd kan zijn door een polis materiële schade;

Overwegende dat, door zonder enige beperking te oordelen dat enkel de eigenaar van een tegen materiële schade

verzekerd voertuig in de zin van artikel 4 van de wet van 11 juni 1874 belang heeft bij het behoud van die zaak en dat hij bijgevolg de enige begunstigde van die verzekering is en door op dit motief te steunen om te beslissen dat de aangestelde van eiseres niet verzekerd werd door verweerster voor de schade van het voertuig, het arrest genoemd artikel schendt en zijn beslissing niet wettelijk verantwoordt;

Dat dit onderdeel van het middel gegrond is;

II. In zoverre de voorziening tegen verweerder gericht is:

Over het *middel van niet-ontvankelijkheid* dat verweerder heeft opgeworpen tegen de voorziening en tegen de oproeping tot tussenkomst en bindendverklaring van het arrest:

Overwegende dat de voorziening geen enkel middel aanvoert tegen de beslissing die ten voordele van verweerder werd genomen;

Dat, bijgevolg, de voorziening niet ontvankelijk is in zoverre zij tegen verweerder gericht is;

Overwegende dat de ten voordele van verweerster gewezen beslissing die door eiseres wordt bekritiseerd geen invloed heeft op de veroordeling van eiseres ten voordele van verweerder;

Dat hieruit volgt dat de vordering van eiseres tot tussenkomst van verweerder en tot bindendverklaring van het arrest bij gebrek aan belang niet-ontvankelijk is;

Om die redenen,

en zonder acht te slaan op de overige onderdelen van het middel die tot geen ruimere vernietiging zouden kunnen leiden,

Verwerpt de voorziening in zoverre zij tegen verweerder is gericht;

Verwerpt de vordering tot tussenkomst en bindendverklaring van het arrest;

Vernietigt het bestreden arrest in zoverre het uitspraak doet over verweerders rechtsvordering tegen eiseres;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing;

Veroordeelt eiseres in de helft van de kosten, houdt de andere helft ervan aan en zegt dat de feitenrechter erover zal beslissen;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar het Hof van Beroep te Brussel.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 20 DECEMBER 1977

Voorzitter: ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur: de h. Versée

Advocaat-generaal: de h. Declercq

Advocaat: mr. Bützler

Strafvordering—Rechtstreekse dagvaarding—Na verwijzing naar jeugdrechtbank.

Wanneer, in het bijzondere geval van art. 49 van de wet van 8 april 1965, de beschikking van de onderzoeksrechter, zoals in de regel de beschikking van de raadkamer, de feiten waarop het gerechtelijk onderzoek betrekking had aan het vonnisgerecht overbrengt, kan het openbaar ministerie andere personen dan die welke bij de bedoelde beschikking verwezen zijn, voor het vonnisgerecht rechtstreeks doen dagvaarden wegens feiten waarop het onderzoek betrekking had, voor zover zij wegens die feiten niet in verdenking waren gesteld.

V. t/ Van de V. e.a.

Gelet op de bestreden arresten, op 10 december 1975 en 4 mei 1977 door het Hof van Beroep te Gent gewezen ;

I. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissingen op de strafvordering :

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 61, 127, 128, 129, 130 en 131 van het Wetboek van Strafvordering, 49 van de wet van 8 april 1965 betreffende de Jeugdbescherming, 6, paragraaf 1, van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, ondertekend te Rome op 4 november 1950, goedgekeurd door de wet van 13 mei 1955, en 97 van de Grondwet,

doordat het hof van beroep beslist dat de procureur des Konings gerechtigd was een rechtstreekse dagvaarding aan eiser te laten betekenen wegens een feit dat het voorwerp heeft uitgemaakt van het onderzoek ten laste van Marc V., zulks op grond dat de onderzoeksrechter die, ingaande op de vordering van de procureur des Konings, een beschikking neemt tot verwijzing van een minderjarige naar de jeugdrechtbank, meteen ontlast is van het onderzoek en de procureur des Konings naderhand een rechtstreekse dagvaarding kan laten betekenen aan personen tegenover wie in de loop van dat onderzoek geen daden van vervolging waren gesteld,

terwijl, eerste onderdeel, de beweegreden dat de onderzoeksrechter die, ingaande op de vordering van de procureur des Konings, een beschikking neemt tot verwijzing van een minderjarige naar de jeugdrechtbank meteen ontlast is van het onderzoek, in het onzekere laat of het hof van beroep van oordeel is dat de onderzoeksrechter ten gevolge van de vordering van de procureur des Konings, met toepassing van artikel 49 van de wet betreffende de jeugdbescherming, slechts bevoegd is daden van onderzoek te verrichten ten aanzien van minderjarigen, dan wel of het meent dat de onderzoeksrechter, door een beschikking te nemen tot verwijzing van een minderjarige naar de jeugdrechtbank, ontlast is van het onderzoek, zowel ten aanzien van de meerderjarigen als ten aanzien van minderjarigen, zodat de rechters in hoger beroep, door hun beslissing te baseren op onduidelijke beweegredenen, het Hof in de onmogelijkheid stellen zijn toezicht uit te oefenen (schending van artikel 97 van de Grondwet) ;

tweede onderdeel, de onderzoeksrechter door de vordering van de procureur des Konings kennis nam van het feit van het veroorzaken van de dood van Patrick B., ongeacht de persoon die als verdachte werd aangeduid ; de beschikking tot verwijzing door de onderzoeksrechter genomen met toepassing van artikel 49, lid 3, van de wet van 8 april 1965, hem slechts ontlaste van het gerechtelijk onderzoek ten aanzien van minderjarigen ; derhalve, bij ontstentenis van tussenkomst door de raadkamer, het gerechtelijk onderzoek ten

aanzien van meerderjarigen niet was beëindigd, zodat het hof van beroep, door te beslissen dat de procureur des Konings gerechtigd was een rechtstreekse dagvaarding te laten betekenen, inbreuk heeft gemaakt op de bevoegdheid van de raadkamer en eiser aan zijn natuurlijke rechter heeft onttrokken (schending van alle in het middel aangeduide wetsbepalingen, met uitzondering van artikel 97 van de Grondwet) ;

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat het arrest van 10 december 1975 erop wijst dat «principiële dient ten deze gesteld te worden dat de onderzoeksrechter door de vordering van de procureur des Konings tot het instellen van een gerechtelijk onderzoek ten laste van de minderjarige Marc V. kennis nam van het feit van het onopzettelijk veroorzaken van de dood van B. Patrick, ongeacht elke andere kwalificatie die aan dat feit gegeven kan worden en ongeacht de persoon die als verdachte werd aangeduid. Na beëindiging van dat onderzoek waarin tegen geen enkele andere persoon dan tegen de minderjarige daden van vervolging werden gesteld, heeft de procureur des Konings een vordering genomen tot verwijzing van de minderjarige naar de jeugdrechtbank» ;

Overwegende dat de rechters aldus ondubbelzinnig te kennen geven dat, eensdeels, door de vordering van de procureur des Konings, het onderzoek nopens het feit van het veroorzaken van de dood van Patrick B. ten laste van de minderjarige Marc V. bij de onderzoeksrechter aanhangig was gemaakt en dat deze magistraat wel principiële het recht toekwam zowel de in de vordering vermelde kwalificatie te wijzigen als andere personen, minderjarige of meerderjarige, in verdenking te stellen, maar, anderdeels, dat hij in werkelijkheid geen van beide mogelijkheden had toegepast ; dat dienvolgens door de onderzoeksrechter geen meerderjarige persoon in verdenking was gesteld en de procureur des Konings, bij het nemen van zijn eindvordering, zich ertoe beperkte de verwijzing van de minderjarige naar de jeugdrechtbank te vorderen met toepassing van artikel 49, derde lid, van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, zodat door deze verwijzing, de onderzoeksrechter van het onderzoek was ontlast ;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat het arrest van 10 december 1975 erop wijst dat bij toepassing van voornoemd artikel 49, derde lid, de onderzoeksrechter een taak vervult die normalerwijze toekomt aan de raadkamer en over dezelfde bevoegdheid als de raadkamer beschikt en verder beslist : «wanneer de onderzoeksrechter ingaat op die vordering van de procureur des Konings en een beschikking neemt van verwijzing van de minderjarige naar de jeugdrechtbank, zoals dit ten deze het geval was, is hij meteen ontlast van het gerechtelijk onderzoek en kan de procureur des Konings naderhand een rechtstreekse dagvaarding laten betekenen aan personen tegenover wie in de loop van het onderzoek geen daden van vervolging werden gesteld. In onderhavig geval was de procureur des Konings dus gerechtigd een rechtstreekse dagvaarding te laten betekenen aan V. Marcel wegens een feit dat het voorwerp heeft uitgemaakt van het onderzoek ten laste van V. Marc» ;

Overwegende dat, wanneer, in het bijzondere geval van artikel 49 van de wet van 8 april 1965, de beschikking van de onderzoeksrechter, zoals in de regel de beschikking van de raadkamer, de feiten waarop het gerechtelijk onderzoek be-

trekking had aan het vonnisgerecht overbrengt, het openbaar ministerie andere personen dan die welke bij de bedoelde beschikking verwezen zijn, voor het vonnisgerecht rechtstreeks kan doen dagvaarden wegens feiten waarop het onderzoek betrekking had, voor zover zij wegens die feiten niet in verdenking waren gesteld ;

Dat het onderdeel naar recht faalt ;

En overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen in acht zijn genomen en de beslissing overeenkomstig de wet is gewezen ;

II. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissingen op de civielrechtelijke vorderingen :

a) van de eerste en tweede verweerster :

Overwegende dat eiser geen bijzonder middel aanvoert ;

b) van derde verweerster :

Overwegende dat nu het arrest van 4 mei 1977 die rechtsvordering niet ontvankelijk verklaart en de kosten ervan ten laste van verweerster laat, de voorziening wegens het ontbreken van belang niet ontvankelijk is ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiser in de kosten

NOOT—Over rechtstreekse dagvaarding na verwijzing naar het vonnisgerecht

1. Na verwijzing naar het vonnisgerecht mag het openbaar ministerie of de benadeelde partij rechtstreeks vervolgingen uitoefenen tegen personen die niet betrokken waren in het gerechtelijk onderzoek, of samenhangende misdrijven aan de verdachten ten laste leggen (cf. noot bij Hof Gent, 28 juni 1974, R. W., 1974-75, 1441).

Het Hof van Cassatie stelt de beschikking tot verwijzing van een minderjarige naar de jeugdrechtsbank, door de onderzoeksrechter genomen met toepassing van art. 49, lid 3, van de wet van 8 april 1965, terecht gelijk met een beschikking tot verwijzing genomen door een raadkamer omdat in beide gevallen de onderzoeksrechter van het onderzoek is ontheven.

2. De eiser tot cassatie had ten onrechte beweerd dat het gerechtelijk onderzoek slechts door een beschikking van de raadkamer kon worden beëindigd : indien tegen geen enkele andere persoon dan tegen een minderjarige daden van vervolging werden gesteld, maakt de beschikking tot verwijzing naar de jeugdrechtsbank een einde aan het gerechtelijk onderzoek.

A. Vandeplas

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

K.I. — 7 APRIL 1978

Voorzitter : de h. Paternostre

Raadsheren : mevr. de Man en de h. Bijl

Eerste advocaat-generaal : de h. Vandeveld

Advocaten : mrs. Daelemans en Kousemaker

1. Onderzoeksrechter—Besikking—Hoger beroep—Procureur des Konings—2. Uitlevering en internationale rechtshulp in strafzaken—Beneluxverdrag—Rogatoire commissie—Hoger beroep.

1. Het recht van hoger beroep van de procureur des Konings tegen de jurisdictionele beslissingen van de onderzoeksrechter vindt zijn grondslag in zijn algemene vor-

deringsbevoegdheid t.o.v. de onderzoeksrechter. Anderen bezitten deze bevoegdheid niet. De enige uitzondering daarop is art. 539 Sv., dat aan een verdachte de mogelijkheid geeft hoger beroep in te stellen tegen een beschikking van de onderzoeksrechter in het geval dat hij de onbevoegdheid van de onderzoeksrechter heeft opgeworpen.

2. Noch het Beneluxverdrag aangaande de uitlevering en de rechtshulp in strafzaken, noch enige wetteksten van intern Belgisch recht heeft in de mogelijkheid voorzien hoger beroep in te stellen tegen de uitvoering van een rogatoire commissie op grond van dit verdrag of tegen de huiszoekingen en inbeslagnemingen ter uitvoering ervan.

N.V. O. e.a.

Vordering

De procureur-generaal bij het Hof van beroep te Antwerpen ;

Gezien de hierbij gevoegde processtukken,

Gezien namelijk :

1° de rogatoire commissie van 26 oktober 1977 waarbij de rechter commissaris, belast met de behandeling van strafzaken in het arrondissement Assen (Nederland), in zijn onderzoek naar medeplichtigen aan en/of uitlokken van de gijzelingsacties die in de periode van 23 mei 1977 tot 11 juni 1977 in het arrondissement Assen door een aantal Zuid-Molukkers zijn uitgevoerd, aan de onderzoeksrechter te Turnhout (België) mandaat geeft ten einde in zijn plaats huiszoeking te verrichten in het perceel (...) te Baarle-Hertog onder andere bewoond door Hendrik Jacobus O. en in het daaraan grenzend perceel (...) te Baarle-Hertog, alwaar is gevestigd de (...), en de voorwerpen die daar worden aangetroffen en die voor het onderzoek van belang kunnen zijn in beslag te nemen en ter beschikking te stellen van de Nederlandse Justitie (stuk 1), dit op grond van de artikelen 23 tot 25, 37 en 38 van het Verdrag aangaande de uitlevering en de rechtshulp in strafzaken tussen het Koninkrijk België, het Groothertogdom Luxemburg en het Koninkrijk der Nederlanden ondertekend op 27 juni 1962 te Brussel en goedgekeurd bij de Wet van 1 juni 1964 (Beneluxverdrag) ;

2° de processen-verbaal van 21 november 1977 betreffende de uitvoering van deze rogatoire opdracht (voornl. de stukken 6, 8 en 9) ;

Gezien het «Verzoekschrift hoger beroep» dat nedergelegd werd ter griffie van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Turnhout op 6 december 1977 door mr. Jan Daelemans, advocaat te Turnhout, waarbij 1) ... ; 2) ... ; 3) ... en 4) ..., hoger beroep instellen bij de kamer van inbeschuldigingstelling van het Hof van Beroep te Antwerpen tegen de bedoelde huiszoeking en inbeslagneming «ten einde te bevelen dat de inbeslaggenomen voormelde zaken worden teruggegeven minstens de geheimhouding ervan te gelasten» (stuk 11) ;

Overwegende dat de bedoelde huiszoeking en inbeslagnemingen geen beslissingen zijn van de onderzoeksrechter te Turnhout, zoals de bovengenoemde verzoekers het willen doen voorkomen, doch enkel de uitvoering van een rogatoire commissie, m.a.w. van een mandaat om in zijn plaats te handelen door de Nederlandse onderzoeksmagistraat, met name de rechter commissaris belast met het behandelen van de strafzaken in het arrondissement Assen, toegezonden aan de Belgische onderzoeksrechter, met name de onderzoeksrechter in de Rechtbank van Eerste Aanleg te Turnhout, en door deze laatste uitgevoerd, dit alles op grond van het

hoger genoemde Verdrag (zie P.E. Trousse en J. Vanhalewijn, *Uitlevering en internationale rechtshulp in strafzaken*, pp. 181-182, nrs. 555 en 556, A.P.R.) ;

Overwegende dat noch dit Verdrag, noch enige wettekst van intern Belgisch recht in een mogelijkheid van hoger beroep heeft voorzien, laat staan de procedure ervan heeft ingericht en geregeld, tegen de uitvoering als dusdanig van een rogatoire commissie gedaan op grond van het voornoemde Verdrag, noch tegen de huiszoekingen en inbeslagname-ningen als dusdanig die deze uitvoering uitmaken ;

Overwegende overigens dat het dit Verdrag is, dat tussen de verdragsluitende partijen de rogatoire commissie, vorm van rechtshulp, regelt, nl. de regels betreffende het onderwerp, de uitvoerbaarheid, de vorm en de tenuitvoerlegging ervan bepaalt (zie de reeds aangehaalde artikelen van het Verdrag waarvan artikel 24, lid 2, onder meer verwijst naar artikel 20, lid 2 ; P.E. Trousse en J. Vanhalewijn, *o.c.*, p. 184, nr. 563).

Overwegende dat, mochten de bedoelde huiszoeking en inbeslagname-ningen eigen beslissingen, met name jurisdictionele beslissingen van de Belgische onderzoeksrechter zijn, *quod non*, geen enkele wettekst in een mogelijkheid van hoger beroep tegen deze beslissingen heeft voorzien ten voordele van de verzoekers ;

Overwegende immers dat, daar waar de verzoekers zich menen te mogen beroepen op de verordening van Colbert van 1670 (titel XXVI, artt. 1 en 2) om hun recht op hoger beroep tegen de beslissingen van de onderzoeksrechter te staven, opgemerkt dient te worden dat naar Belgisch recht deze verordening enkel steun geeft aan de geldende opvatting dat de procureur des Konings hoger beroep kan instellen tegen de jurisdictionele beschikkingen van de onderzoeksrechter — een opvatting die buitendien nog gegrond is op bepalingen van het Wetboek van Strafvordering — omdat de procureur des Konings ten overstaan van de onderzoeksrechter *een algemene vorderingsbevoegdheid heeft*, een bevoegdheid die anderen niet hebben (Cass., 17 december 1941, *Pas.*, 1941, I, 458 ; Hof Brussel, K.I., 5 juni 1963 ; *anders* : J. Hoeffler, *Traité de l'instruction préparatoire en matière pénale*, p. 167, nr. 165) ;

Overwegende weliswaar dat artikel 539 van het Wetboek van Strafvordering aan een verdachte de mogelijkheid geeft om hoger beroep in te stellen tegen een beschikking van de onderzoeksrechter, nl. in het geval dat deze verdachte de onbevoegdheid van de onderzoeksrechter heeft opgeworpen ;

Overwegende echter dat artikel 539 van het Wetboek van Strafvordering *de enige wetsbepaling* is die aan de verdachte de mogelijkheid geeft een rechtsmiddel aan te wenden tegen een beschikking van de onderzoeksrechter (zie Hof Brussel, K.I., 2 juni 1934, *R.D.P.*, 1934, pp. 722-723, op vordering van de advocaat-generaal Janssens de Bisthoven) ;

Overwegende niet alleen dat in casu de bovengenoemde verzoekers voor de onderzoeksrechter geen conclusie genomen hebben noch verklaringen hebben afgelegd waarbij zij zijn bevoegdheid betwisten, maar ook dat uit niets blijkt dat de verzoekers reeds verdachten of enige andere partij zijn in het onderzoek dat in Nederland wordt gevoerd en dat aanleiding gaf tot de besproken huiszoeking en inbeslagname-ningen ingevolge rogatoire commissie van 26 oktober 1977, die zonder bepaalde personen aan te duiden vermeldt dat het gaat om een «onderzoek naar medeplichtigen aan en/of uitlokkers van de gijzelingsacties...»,

Overwegende dat, daar aan de verzoekers de mogelijkheid om het rechtsmiddel hoger beroep aan te wenden tegen de bedoelde huiszoeking en inbeslagname-ningen niet is toegekend en dit rechtsmiddel in hun voordeel in casu dus niet eens bestaat, de vraag naar de rechtsgeldigheid of naar de ontvankelijkheid ervan wat betreft de vorm of het tijdstip van hun verklaring of hun verzoekschrift voor hoger beroep zich niet stelt ;

Overwegende dus dat het hoger beroep van de verzoekers niet ontvankelijk is omdat geen enkele wettekst de mogelijkheid ervan voor hen openstelt.

Gezien de artikelen 23 tot 25, 37 en 38 van het Benelux-verdrag van 27 juni 1962, goedgekeurd bij de Wet van 1 juni 1964, aangaande de uitlevering en de rechtshulp in strafzaken, de artikelen 217 en volgende van het Wetboek van Strafvordering en de artikelen 2, 11, 12, 13, 14, 24, 31 tot 37 en 41 van de Wet van 15 juni 1935 ;

Vordert het Hof, Kamer van Inbeschuldigingstelling, het «verzoekschrift hoger beroep» van hoger genoemde verzoekers niet ontvankelijk te verklaren en hen te veroordelen tot de kosten.

Arrest

Overwegende dat het hoger beroep strekt tot teruggave van de inbeslaggenomen «voormelde» zaken minstens tot het horen bevelen van de geheimhouding ervan ;

dat naar de beschrijving van kwetsieuze zaken in het verzoekschrift tot hoger beroep, het zaken betreft die uitsluitend betrekking zouden kunnen hebben op de gijzelingsacties door een aantal Zuid-Molukkers uitgevoerd in de periode mei-juni 1977 in het arrondissement Assen, in Nederland ;

dat derhalve het wel degelijk gaat om voorwerpen inbeslaggenomen door de onderzoeksrechter te Turnhout ter uitvoering van de rogatoire commissie van 26 oktober 1977 waarmee hij belast werd door de rechter-commissaris van het arrondissement Assen ; mr. J.A. Van Riessen en niet om zaken inbeslaggenomen in zijn opdracht door de officier van gerechtelijke politie bijgestaan door de inspecteurs van de Belgische Bankcommissie in het raam van de huiszoeking gelijktijdig verricht op vordering van de procureur des Konings te Turnhout ;

Overwegende dat de verzoekers, steunende op de verordening van Colbert van 1670 (titel XXVI, artikelen 1 en 2) poneren dat iedere partij aan wie ze nadeel berokkent, hoger beroep kan instellen tegen een beslissing van de onderzoeksrechter ;

Overwegende dat deze regel, in voormelde verordening gehuldigd, waarnaar de jurisdictionele beslissingen van de onderzoeksrechter vatbaar zijn voor hoger beroep, niet opgeheven werd door het Wetboek van Strafvordering althans niet ten aanzien van de procureur des Konings maar integendeel gehuldigd bleef, door er in uitdrukkelijke bewoordingen van af te wijken (artikelen 34 en 80 van bedoeld wetboek) ;

dat dit erkend recht op hoger beroep van de procureur des Konings zijn grondslag vindt in diens algemene vorderingsbevoegdheid ten overstaan van de onderzoeksrechter (Cass., 17 december 1941, *Pas.*, 1941, I, 458) ;

dat anderen zulke bevoegdheid echter niet bezitten ;

dat derhalve verzoekers zich niet kunnen beroepen op bewust, bij de verordening van Colbert van 1670 aanleunende, door het Belgische intern recht impliciet ten behoeve van de procureur des Konings gehuldigde mogelijkheid tot het instellen van hoger beroep ;

Overwegende dat anderdeels verzoekers zulke mogelijkheid ook niet kunnen putten uit een uitdrukkelijke wetsbepaling ;

Overwegende dat weliswaar, de wet aan de verdachte een recht geeft om hoger beroep in te stellen tegen een beschikking van de onderzoeksrechter ;

dat dit recht beperkt is tot het enkele geval bedoeld door artikel 539 van het Wetboek van Strafvordering, dat een rechtsmiddel toekent aan de verdachte die de exceptie van onbevoegdheid van de onderzoeksrechter opgeworpen heeft ;

dat evenwel, ongeacht het feit te weten of zij zulke exceptie wel opwierpen, uit niets blijkt dat huidige verzoekers reeds verdachten of enige andere partij zijn in het onderzoek dat in Nederland wordt gevoerd en dat aanleiding gaf tot de litigieuze huiszoeking en inbeslagneming uitgevoerd ingevolge bovenvermelde rogatoire commissie van 26 oktober 1977, die zonder bepaalde personen te noemen zegt dat het gaat om «een onderzoek naar medeplichtigen aan en/of uitlokken van de gijzelingsacties...» ;

dat ter-zake voormeld wetsartikel dus geen toepassing vindt ;

Overwegende ten slotte dat verzoekers hun middelen omtrent de ontvankelijkheid van hun hoger beroep laten gelden alsof het voorwerp hiervan een eigen beslissing, zegge een jurisdictionele beslissing van de Belgische onderzoeksrechter was ;

Overwegende nochtans dat de hier aangevochten huiszoeking en inbeslagneming geen eigen beslissingen zijn van de onderzoeksrechter ;

dat immers is gebleken, zoals hierboven gezegd, dat bedoelde onderzoeksrechter van Turnhout handelde ter uitvoering van de rogatoire commissie hem opgedragen door de Nederlandse rechter-commissaris, dat m.a.w., hij handelde in plaats van de Nederlandse onderzoeksmagistraat krachtens een mandaat hem door deze laatste gegeven, dit alles op grond van de artikelen 23 tot 25, 37 en 38 van het Verdrag aangaande de uitlevering en de rechtshulp in strafzaken tussen het Koninkrijk België, het Koninkrijk der Nederlanden en het Groothertogdom Luxemburg, ondertekend op 27 juni 1962 te Brussel en goedgekeurd bij de Wet van 1 juni 1964 (Benelux Verdrag) ; (A.P.R., P.E. Trousse en J. Vanhalewijn, *Uitlevering en internationale rechtshulp in strafzaken*, pp. 181-182, nrs. 555 en 556) ;

Overwegende dat dit verdrag noch enige wettelijke tekst van intern Belgisch recht in een mogelijkheid tot hoger beroep heeft voorzien tegen de uitvoering als dusdanig van een rogatoire commissie gedaan op grond van bedoeld verdrag of tegen de huiszoekingen en inbeslagnemingen als dusdanig die deze uitvoering behelzen ;

dat overigens tussen de verdragsluitende partijen, de rogatoire commissie — een vorm van rechtshulp — geregeld wordt door het verdrag hetwelk de regels inhoudt aangaande het onderwerp, de uitvoerbaarheid, de vorm en de tenuitvoerlegging ervan (zie voormelde verdragsartikelen waarvan artikel 24, lid 2, onder meer verwijst naar artikel 20, lid 2 ; *op. cit.*, blz. 184, einde van nr. 563, kleine tekst betreffende het Beneluxverdrag) ;

Overwegende dat derhalve, met hoger beroep in te stellen, verzoekers een rechtsmiddel aanwendden dat niet voorzien en hun niet toegekend is ;

dat gelet hierop, de vraag naar de rechtsgeldigheid van kwestieuze verklaring van hoger beroep naar vorm en termijn niet rijst ;

Overwegende dat tegenover het voorgaande, verzoekers vruchteloos zich beroepen op artikel 6 van de Conventie van Rome van 4 november 1950, goedgekeurd door de wet van 13 mei 1955 ;

Overwegende ten slotte dat het middel gehaald uit de schending van artikelen 8 en 14 van bedoelde Conventie een middel is dat de grond van de zaak raakt en ten deze evenmin als het tweede middel ten gronde ingebracht, aan bod komt ;

Gezien de artikelen 23 tot 25, 37 en 38 van het Beneluxverdrag van 27 juni 1962, goedgekeurd bij de Wet van 1 juni 1964, aangaande de uitlevering en de rechtshulp in strafzaken, de artikelen 217 en volgende van het Wetboek van Strafvordering en de artikelen, 2, 11, 12, 13, 14, 24, 31 tot 37 en 41 van de Wet van 15 juni 1935 ;

Gezien de wetsbepalingen van het strafvorderingswetboek nopens de inbeschuldigingstelling, en beslissende gelijkvormig,

Om die redenen,

Het Hof, Kamer van Inbeschuldigingstelling,
Rechtsdoende op tegenspraak,

Geeft akte aan de heer procureur-generaal van zijn vordering,

Verklaart het hoger beroep, ingesteld door het verzoekschrift de dato 6 december 1977, niet toelaatbaar en derhalve niet ontvankelijk ;

Verwijst verzoekers solidair in de kosten.

ARBEIDSHOF TE GENT

1e KAMER — 20 OKTOBER 1977

Voorzitter : de h. De Sutter

Raadsheren in sociale zaken : de hh. Brauw en Verdonck

Advocaten : mrs. Wijffels, Speyer en Diercxsens

Arbeidsgeval—Bewijs—Bestaan van arbeidsovereenkomst—Bewijslast—Bekentenis—Betaling van vergoedingen.

De getroffene moet bewijzen dat het ongeval gebeurde in de loop van de uitvoering van een arbeidsovereenkomst ; derhalve dient hij ook het bestaan van een arbeidsovereenkomst te bewijzen.

Hoewel de constitutieve elementen van het arbeidsongeval, en dus ook het bestaan van een arbeidsovereenkomst, in principe door alle middelen rechtens mogen worden bewezen, kan dit bewijs niet geput worden uit de bekentenis van een der partijen omdat de bepalingen omtrent het toepassingsgebied van de arbeidsongevallenwetgeving de openbare orde raken en dus niet vatbaar zijn voor een dading. Hetzelfde geldt voor de uitbetaling van de wettelijke vergoedingen.

N.V. D. t/S. e.a.

(...)

Overwegende dat de getroffene die de bij de wet vastgestelde forfaitaire vergoedingen vordert, het bewijs dient te leveren dat het ongeval overkomen is in de loop van de uitvoering van een arbeidsovereenkomst ;

Overwegende dat indien de getroffene geen arbeidsprestaties leverde onder de banden van een arbeidsovereenkomst, er geen arbeidsongeval is en dus geen toepassing kan worden gemaakt van de Arbeidsongevallenwet ;

Dat derhalve het bewijs van het bestaan van een arbeidsovereenkomst eveneens door getroffene dient geleverd ;

Overwegende dat de eerste rechter aldus klaarblijkelijk de bewijslast heeft omgekeerd door de arbeidsongevallenverzekeraar, in casu appellante, te «machten het bewijs te leveren dat S. op het ogenblik van het ongeval *niet* in dienst was van M. of van de maatschappij naar Israëlitisch recht C. ;

Dat het hoger beroep, wat deze grief betreft, dan ook gegrond is ;

Overwegende dat het hoger beroep tegen een vonnis alvorens recht te doen, het geschil zelf aanhangig maakt bij de rechter in hoger beroep ;

Dat bovendien nu de bevolen onderzoeksmaatregel, inmiddels uitgevoerd door een van de partijen, zelfs niet gedeeltelijk voor bevestiging vatbaar is, de zaak niet dient te worden teruggewezen, doch ten gronde behandeld ;

Dat partijen ook ten gronde geconcludeerd hebben ;

Nopens de hoofdvordering

Overwegende dat oorspronkelijke eiser, zoals gezegd, het bewijs dient te leveren dat het ongeval een arbeidsongeval is, d.w.z. dat het geschiedde op het ogenblik dat hij zich bevond in de uitvoering van een arbeidsovereenkomst gesloten tussen hem en de werkgever, verzekerd bij de N.V. D ;

Overwegende dat de constitutieve elementen van het arbeidsongeval en dus ook van het bestaan van een arbeidsovereenkomst in principe mogen worden bewezen door alle middelen rechtens ;

Overwegende echter dat, nu de bepalingen betreffende het toepassingsgebied van de arbeidsongevallenwetgeving de openbare orde raken en dus niet vatbaar zijn voor dading, dit bewijs niet geput kan worden uit een bekentenis van een van de partijen ;

Dat derhalve de diverse verklaringen van partijen, die bovendien na verloop van tijd totaal gewijzigd werden, als zodanig niet als bewijs voor het bestaan van een arbeidsongeval, en derhalve impliciet van een arbeidsovereenkomst, kunnen gelden ;

Dat oorspronkelijke eiser S. derhalve vergeefs als bewijs van het arbeidsongeval de correspondentie aanvoert van appellante, onder meer de brief van 21 april 1969, de brief van de naamloze vennootschap C., vertegenwoordiger van de werkgever, en zijn eigen eenzijdige verklaringen opgetekend in het verslag van inspecteur L. ;

Dat op dezelfde grond de doorbetaling van de vergoedingen alsmede de wens de getroffene geneeskundig te onderzoeken geen bewijs kunnen leveren van het bestaan van een arbeidsovereenkomst ;

Overwegende dat, ongeacht het feit dat de verklaringen van belanghebbende partijen niet als bewijsmiddel kunnen gelden, toch dient te worden opgemerkt dat zowel die van S. als die van M., afgelegd kort na het ongeval, volkomen tegenstrijdig zijn met die welke zij maanden na de feiten aflegden ;

Overwegende dat oorspronkelijke eiser het bewijs dient te leveren dat er tussen hem en een werkgever, hetzij M., hetzij de maatschappij naar Israëlitisch recht C., een arbeidsovereenkomst werd gesloten krachtens welke hij zich verbond te werken onder diens gezag en dit tegen een door deze werkgever te betalen loon ;

Overwegende dat uit de overgelegde bescheiden de hierna vermelde feiten vaststaan :

— tussen S. en M. of de maatschappij naar Israëlitisch recht C. bestaat geen geschreven arbeidscontract ;

— de getroffene was niet ingeschreven in het personeelsregister en evenmin vermeld op de loonstaten op het ogenblik van het ongeval ;

— hem was nooit een loon uitbetaald toen het ongeval plaats had ;

— hij was niet in het bezit van een arbeidsvergunning en er is ook geen bewijs overgelegd dat een dergelijke vergunning ooit is aangevraagd ;

— er is nooit een aangifte van arbeidsongeval ingediend ;

Overwegende dat er derhalve op het ogenblik van het ongeval «geen enkel materieel gegeven» bestond waaruit een tewerkstelling als bediende zou kunnen blijken ;

Overwegende dat al deze ontbrekende materiële gegevens, welke weliswaar het bestaan op illegale wijze van een arbeidsovereenkomst niet noodzakelijk uitsluiten, in elk geval bepaalde, gewichtige en overeenstemmende vermoedens zijn om de afwezigheid van een arbeidsovereenkomst aan te nemen ;

Overwegende dat oorspronkelijke eiser tegen deze negatieve «feiten» — met logenstraffing van zijn eerste verklaringen —, als bewijs van een bestaande arbeidsovereenkomst wil doen gelden, ongeacht de bovengenoemde brieven en handelingen van de verzekeringsmaatschappij welke om de redenen hierboven uiteengezet dienen geweerd te worden : een getuigenverhoor, twee onderzoeksrapporten, een procedure in kort geding, een advies van mr. X, een inschrijving R.M.Z. en een kwijting van «loon» (conclusies van 2 februari 1977 en 5 mei 1977) ;

(Het hof verwerpt in concreto elk dezer bewijsmiddelen)

Dat S. aldus in gebreke is gebleven in rechte het bewijs te leveren van het bestaan van een arbeidsovereenkomst welke tussen hem en M. of de maatschappij naar Israëlitisch recht C. zou zijn gesloten ;

Dat bij ontstentenis van dit bewijs het hem overkomen ongeval dan ook niet kan worden geacht te zijn geschied in de uitoefening van een arbeidsovereenkomst, en er geen toepassing kan worden gemaakt van de Arbeidsongevallenwet ;

Nopens de tegeneis van appellante tegen S.

Overwegende dat, nu in casu geen toepassing kan worden gemaakt van de Arbeidsongevallenwet, de betalingen door appellante, op deze gronden verricht, onverschuldigd waren ;

Dat er derhalve aanleiding is tot terugbetaling door S. van alle uit dien hoofde betaalde bedragen ;

(...)

NOOT—Bovenstaand arrest is gewezen op verwijzing na cassatie van het arrest van het Arbeidshof te Brussel, afd. Antwerpen, van 7 juni 1973 ; cf. Cass., 26 februari 1975, R.W., 1974-75, 2339, met noot.

WETGEVING

De wet van 24 juli tot wijziging van de artikelen 626 en 628, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek.

1. In het *Staatsblad* van 15 augustus 1978 is de wet van 24 juli 1978 tot wijziging van de artikelen 626 en 628, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek verschenen. Ontstaan uit een voorstel ingediend door volksvertegenwoordiger F. Baert (*Parl. Besch., Kamer, 1977-78, nr. 179/1*), werkt deze tekst een vergetelheid van de wetgever weg. Bij de wet van 14 juli 1976 betreffende de wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten en de huwelijksvermogensstelsels werden nl. o.a. de artikelen 212 tot 226septies B.W. opgeheven en vervangen door nieuwe voorschriften. Ook de territoriale bevoegdheidsregels ondergingen een aanpassing. Aldus werd in artikel 628, 2°, Ger. W. de uitsluitende bevoegdheid toegekend aan de rechter van de laatste echtelijke verblijfplaats, o.m. bij vorderingen zoals bedoeld in de artikelen 214, 216, 220, 221, 223 en 224 B.W. Artikel 626 Ger. W. ontsnapte echter aan de aandacht. Krachtens deze bepaling mogen geschillen betreffende onderhoudsuitkeringen in afwijking van de gewone regels eveneens voor de rechter van de woonplaats van de eiser gebracht worden; daarenboven bezat de rechter van de laatste echtelijke verblijfplaats een facultatieve bevoegdheid bij vorderingen gegrond op de (vroegere) artikelen 212 en 218 (thans 213 en 221) B.W.

I.v.m. de ontvangstmachtiging (artikel 221 — voorheen 218 — B.W.) was er geen probleem, aangezien artikel 628, 2°, Ger. W. uitdrukkelijk artikel 221 nieuw vermeldde. Zodoende stond vast dat sinds 28 september 1976 alleen de rechter van de laatste echtelijke verblijfplaats nog bevoegd was. De betreffende bepaling van artikel 626 Ger. W. mocht nl. als stilzwijgend afgeschaft beschouwd worden door de recentere tegengestelde regeling van artikel 628, 2°.

Voor het toekennen van uitkeringen tot levensonderhoud op basis van artikel 213 (voorheen 212) B.W. bleef daarentegen bij gebreke aan vermelding in artikel 628, 2°, Ger. W. de vroegere keuzemogelijkheid gelden. Dit onderscheid met de inkomstendelegatie was weinig bevredigend. Aldus kon b.v. een alimentatievordering die voor een andere vrederechter gebracht was dan die van de laatste echtelijke verblijfplaats, niet uitgebreid worden met een vraag tot het verkrijgen van ontvangstmachtiging. Een nieuw verzoekschrift voor laatstgenoemde rechter was onvermijdelijk (Y. LÉGAT, «*Réflexions sur la loi du 14 juillet 1976 relative aux droits et devoirs des époux*», *J.T.*, 1978, 95).

2. Door de nieuwe wet worden enerzijds in artikel 626 Ger. W. de woorden «en de vorderingen op grond van de artikelen 212 en 218 van het Burgerlijk Wetboek, voor de rechter van de plaats van de laatste echtelijke verblijfplaats» geschrapt en anderzijds in artikel 628, 2°, Ger. W. het cijfer «213» vóór het cijfer «214» ingevoegd. Zo staat onomstotelijk vast dat de rechter van de laatste echtelijke verblijfplaats uitsluitend bevoegd is om artikel 221 B.W. toe te passen. Een uitdrukkelijke schrapping van de tegenstrijdige bepaling van artikel 626 Ger. W. vervangt de vroegere stilzwijgende afschaffing, wat de rechtszekerheid alleszins ten goede komt (cf. H. BÉKAERT, *Introduction à l'étude du droit*, 4e druk, Brussel, 1973, nr. 274).

Ook over uitkeringen tot levensonderhoud als sanctie voor de bij artikel 213 B.W. opgelegde plichten kan sinds 25 augustus 1978 alleen de vrederechter van de laatste echtelijke verblijfplaats uitspraak doen. De regels van artikel 628 Ger. W. zijn nl. van dwingend recht, wat meebrengt dat de partijen er niet van kunnen afwijken tenzij bij een overeenkomst gesloten na het ontstaan van het geschil (artikel 630 Ger. W. — *a contrario*). Deze wetswijziging verdient goedkeuring, omdat er geen enkele reden was om de besproken alimentatievordering niet aan dezelfde bevoegdheidsregeling te onderwerpen als de geschillen i.v.m. de overige rechten en plichten van echtgenoten (Toelichting bij het wetsvoorstel Baert, o.c., p. 2). Men

zou zelfs verder kunnen gaan en zich afvragen of de artikelen 1253bis e.v. Ger. W. *de lege ferenda* niet beter eveneens toepasselijk gemaakt zouden worden op de eisen gebaseerd op artikel 213 B.W. De bestaande toestand schept nl. nodeloze moeilijkheden. Inderdaad, een vraag tot het verkrijgen van een onderhoudsuitkering dient behandeld te worden krachtens de artikelen 1320 e.v. Ger. W., wat o.m. een openbare zitting en een vonnis tot gevolg heeft. De andere geschillen binnen het primair huwelijksstelsel vallen daarentegen onder de regeling van de artikelen 1253bis e.v., d.w.z. een behandeling in raadkamer, uitlopend op een beschikking. Nochtans zullen deze verschillende vorderingen meestal uit één verwrongen toestand voortvloeien en zou het dan ook normaal zijn dat ze, in hetzelfde verzoekschrift ingeleid, samen behandeld worden. Hierdoor belandt men echter in een procesrechtelijk sukkelstraatje (Y. LÉGAT, o.c.).

Rudi Gotzen
Instituut voor Familierecht
K.U. Leuven

BOEKEN

M.A. PETERSEN, *Gedetineerden onder dak. Geschiedenis van het Gevangeniswezen in Nederland van 1795 af, gezien van zijn behuizing*. Uitgave gevangenis Schutterswei, Alkmaar, 1978, 1032 blz.

Een gedetailleerde beschrijving van de ontstaansgeschiedenis van de gevangenis en de daarbij van invloed zijnde penitentiaire inzichten ontbrak in Nederland tot op heden.

De auteur, doctor in de rechtsgeleerdheid, gepromoveerd te Leiden in juni 1978, is bijzonder belast met de voorbereiding en ontwikkeling van het gevangeniswezen in Nederland. Vandaar uiteraard zijn belangstelling voor de toekomst van het penitentiair gebeuren, maar ook zijn interesse voor de geschiedenis van het bestaande gebouwenbezit.

In bovenvermelde studie maakte Petersen dankbaar en ruim gebruik van de dossiers in de archieven van het Ministerie van Justitie te Den Haag. Hoewel dit hem al een schat aan informatie bezorgde, toch werd het beeld vervolledigd door de bestudering van de justitiebegrotingen en de behandeling daarvan in de Staten-Generaal. Daarnaast werden talrijke publikaties over het gevangeniswezen, voor zover deze de regimes en de gevangenisarchitectuur betroffen, geraadpleegd.

In een historisch inleidend hoofdstuk behandelt hij, naast de Bridewells in Engeland en de Tuchthuizen in de Nederlanden, de nieuwbouw van gevangenis in de 17e en 18e eeuw in Duitsland, Italië en Vlaanderen (waarbij graaf Vilain XIV niet vergeten werd) en de invloed van de strafrechthervormers van de 18e eeuw (J. Howard en Jeremy Bentham) op de gevangenisbouw; daarna de Amerikaanse gevangenisstelsels (Pensylvanisch en Auburn stelsel o.a.) en de penitentiaire ontwikkeling gedurende de 19e eeuw in Europa (Zweden, Engeland, Pruisen, Baden, Frankrijk en België, waarbij vooral op de grote rol van de inspecteur-generaal der gevangenis, E. Ducpétiaux, gewezen wordt).

Daarna wordt in twee grote delen eerst het gevangeniswezen van 1795 tot 1945 organisatorisch-structureel en daarna individueel per gevangenis bestudeerd, vervolgens hetzelfde vanaf 1945 tot heden. In het laatste hoofdstuk werpt de auteur een blik in de toekomst, waarin hij o.m. de uitgangspunten voor een nieuw bouwbeleid aangeeft. Voor elk gevangenisgebouw stelt hij voor een bindende afschrijvingstermijn van ten hoogste 40 jaar vast te stellen. Zo krijgt het gevangeniswezen de kans om zijn gebouwenbestand doorlopend te vernieuwen en aan te passen aan nieuwgevoelde behoeften.

324 illustraties maken het gebruik van dit monumentale werk uiterst waardevol.

L. Th. Maes †

BALIELEVEN

Conferentie der Jonge Balie Kortrijk Openingszitting op 4 november 1978

De plechtige openingszitting van de Conferentie der Jonge Balie te Kortrijk wordt gehouden op zaterdag 4 november 1978 om 15 uur in het gerechtsgebouw aldaar.

Het onderwerp van de openingsrede van mr. Marc d'Hoore is : «Tien jaar beslagrecht».

Orde van advocaten te Veurne Samenstelling van de Raad der Orde

Stafhouder : mr. Georges Lagrou ; leden : mrs. Raphaël Verstele, Roland Leper, Michel Handschoewerker, Johan Degrieck, Joost Tryhou en Wilfried Vanden Bussche.

BERICHTEN

Notariële dagen te Gent

Op 13 en 14 oktober 1978 worden te Gent *Notariële dagen* gehouden met als thema : Feitelijke scheiding en feitelijk samenleven. Verscheidene verslaggevers zullen de burgerlijke, sociale en fiscaal-rechtelijke problemen van de feitelijke scheiding en het feitelijk samenleven behandelen.

Casamayor te Gent

Voor de leden van de *Stichting prof. dr. De Bruyne* spreekt op dinsdag 17 oktober 1978 de bekende Franse magistraat en letterkundige Casamayor over : Cour d'Assises et Justice populaire. De bijeenkomst vindt plaats te 20 uur in de Bank Brussel-Lambert, Kouter, Gent. Belangstellenden zijn welkom.

Symposium te Antwerpen op 25 november 1978 van de Belgische Vereniging voor Verzekeringsraadsgeneesheren

De afdeling Antwerpen van de *Belgische Vereniging voor Verzekeringsraadsgeneesheren* organiseert op 25 november 1978 een symposium over het thema : het beroepsgeheim bij raming van ongeschiktheid.

Programma en inlichtingen te verkrijgen bij de secretaris, dr. J.P. Tricot, Lombardenvest 22, 2000 Antwerpen, tel. 031/32.73.90

TIJDSCHRIFTEN

Revue critique de jurisprudence belge : jg. 31. 1977.

Jacques Heenen, avec note critique «L'inobservation des règles de forme prescrites pour les délibérations des organes d'une société ou d'une association—François Rigaux avec note critique, L'injure grave par ricochet—Michel Magrez, avec note critique

L'occupation d'usine : une voie de fait répréhensible ou l'exercice d'un droit—Jacques van Compernelle, avec note critique Le Code judiciaire et la théorie des nullités—Philippe Gérard avec note critique La règle de l'égalité entre les créanciers d'une société commerciale en liquidation.

Revue du Notariat belge : jg. 104. mai 1978.

P. Watelet, Le recours obligé au ministère d'un second notaire ou à l'intervention de deux témoins—Henri Du Faux, Régimes matrimoniaux. Nouveau régime légal. Gestion du patrimoine commun—art. 1418. Sens de terme—Consentement. Implications—Jurisprudence.

Revue trimestrielle de droit familial : N° 2, 1978.

Myriam Deneve, La loi du 6 juillet 1977 modifiant l'article 1384, deuxième alinéa du Code civil, relatif à la responsabilité des parents pour les dommages causés par leurs enfants mineurs—Jean-Louis Renchon, Deux aspects de désaveu de paternité : l'action en désaveu préventif et la preuve de l'adultère dans l'article 313, al. 1 du Code civil—Bernard Hanotiau, Force probante et force obligatoire des actes d'état civil et des jugements déclaratifs étrangers—Jurisprudence.

Revue Générale des Assurances et des Responsabilités : jg. 51. mai 1978. N° 5. Avis au lecteur—Jurisprudence.

Recueil général : Tome 127. Juin 1978. N°s 22249 et 22250. Droit civil—droit notarial—droit fiscal.

Annales de la faculté de droit, d'économie et de sciences sociales de Liège :

jg. 23. 1978. N° 1.
A la mémoire de Paul Lambert—Georges de Leval, L'accélération de la procédure—Jacqueline Van Mullen, L'incidence des variations monétaires sur le droit belge des obligations—Serge Feld, La nature des pertes causées par l'émigration de main-d'oeuvre qualifiée des pays sous-développés.

Mouvement communal : jg. 60. mai 1978. N° 5.

J. Charlier, La lecture publique et le décret du 21 février 1978—L. Cogniaux, Les ludothèques—Villes-Villages 80—Centre funéraire de Robermont—G. Latour, Le coin du financier et du fiscaliste—G. Blanquart, Rubrique : Aménagement du territoire-rénovation urbaine et protection du patrimoine architectural—Actualités—Législation—Jurisprudence—Chronique «Aide sociale».

Recueil Dalloz : 20e cahier. 24 mai 1978. Christian Lapoyade Deschamps, La liberté de se retirer d'une société—Jurisprudence.

21e cahier. 31 mai 1978.
Gilbert Tixier, Garanties de procédure en matière fiscale et douanière—Yves Gaudemet, Les comités d'hygiène et de sécurité dans l'entreprise—Jurisprudence.

22e cahier. 7 juin 1978.
Jacques Massin, La loi du 27 décembre 1977 relative aux délais d'exercice de l'action à fins de subsides—Jean Vasserot, Incidences sur le Tarif de la postulation des modifications des tarifs des notaires et des huissiers—Jurisprudence—Législation.

23e cahier. 14 juin 1978.
Michel Prieur, L'agrément des associations de protection de la nature et de l'environnement—Eric Agostini, L'argument «a contrario»—Jurisprudence.

Archiv des Offentlichen Rechts :
103. Band. Heft 1. März 1978.
Ernst-Wolfgang Böckenförde, Parlamentarische Untersuchungsausschüsse und kommunale Selbstverwaltung—Gunnar Folke Schuppert, Zur Nachprüfung gerichtlicher Unterscheidungen durch das Bundesverfassungsgericht—Hans Peter Ipsen zum 70. Geburtstag—Werner von Simson zum 70. Geburtstag—Literatur.